

# KERKENBELEIDSPLAN KORTEMARK

We tonen de originele afbeelding  
hier niet omwille van het copyright.

Wil je het volledige kerkenbeleidsplan  
met beeldmateriaal bekijken?  
Vraag het dan op bij de gemeente.

We tonen de originele afbeelding  
hier niet omwille van het copyright.

Wil je het volledige kerkenbeleidsplan  
met beeldmateriaal bekijken?  
Vraag het dan op bij de gemeente.

We tonen de originele afbeelding  
hier niet omwille van het copyright.

Wil je het volledige kerkenbeleidsplan  
met beeldmateriaal bekijken?  
Vraag het dan op bij de gemeente.

We tonen de originele afbeelding  
hier niet omwille van het copyright.

Wil je het volledige kerkenbeleidsplan  
met beeldmateriaal bekijken?  
Vraag het dan op bij de gemeente.

We tonen de originele afbeelding  
hier niet omwille van het copyright.

Wil je het volledige kerkenbeleidsplan  
met beeldmateriaal bekijken?  
Vraag het dan op bij de gemeente.



**kortemark**  
op jouw ritme

MAART 2025

# INHOUDSTAFEL

INHOUDSTAFEL.....	1
GOEDKEURING .....	3
INLEIDING .....	4
1. SITUERING KERKGEBOUWEN .....	6
2. FICHE PER KERKGEBOUW .....	7
2.1. Sint Bartholomeuskerk in Kortemark.....	7
2.1.1. Identificatie.....	8
2.1.2. Beschrijving.....	9
2.1.3. Situering van het gebouw in zijn ruimtelijke omgeving .....	17
2.1.4. Beschrijving van het actueel gebruik en de actuele functie.....	21
2.2. Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk in Edewalle .....	23
2.2.1. Identificatie.....	24
2.2.2. Beschrijving.....	25
2.2.3. Situering van het gebouw in zijn ruimtelijke omgeving .....	33
2.2.4. Beschrijving van het actueel gebruik en de actuele functie.....	35
2.3. Sint-Hadrianuskerk in Handzame .....	37
2.3.1. Identificatie.....	38
2.3.2. Beschrijving.....	39
2.3.3. Situering van het gebouw in zijn ruimtelijke omgeving .....	51
2.3.4. Beschrijving van het actueel gebruik en de actuele functie.....	54
2.4. Sint-Dionysiuskerk in Zarren.....	56
2.4.1. Identificatie.....	57
2.4.2. Beschrijving.....	58
2.4.3. Situering van het gebouw in zijn ruimtelijke omgeving .....	68
2.4.4. Beschrijving van het actueel gebruik en de actuele functie.....	71

2.5. Sint-Martinuskerk in Werken .....	73
2.5.1. Identificatie .....	74
2.5.2. Beschrijving.....	75
2.5.3. Situering van het gebouw in zijn ruimtelijke omgeving .....	85
2.5.4. Beschrijving van het actueel gebruik en de actuele functie.....	88
3. NAAR EEN TOEKOMSTVISIE .....	90
3.1. Onderbouwde visie op het toekomstig gebruik en de toekomstige functie.....	90
3.2. Plan van aanpak hoe de toekomstige invullingen zullen worden onderzocht.....	93
BESLUIT.....	95
BRONNEN .....	96
Publicaties .....	96
Online bronnen .....	97
Database.....	98

## GOEDKEURING

Dit kerkenbeleidsplan omvat volgende gebouwen voor de rooms-katholieke eredienst op het grondgebied van de gemeente Kortemark:

- Sint-Bartholomeuskerk, Markt zonder nummer, 8610 Kortemark
- Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk, Pastoor D. Vanhautestraat zonder nummer, 8610 Handzame, Edewalle
- Sint-Hadrianuskerk, Handzameplein zonder nummer, 8610 Handzame
- Sint-Dionysiuskerk, Esenstraat zonder nummer, 8610 Zarren
- Sint-Martinuskerk, Werkenplein 15, 8610 Werken

Dit kerkenbeleidsplan werd opgemaakt in overleg tussen de gemeente Kortemark, het centraal kerkbestuur van Kortemark en alle kerkfabrieken die eronder ressorteren en werd vervolgens goedgekeurd:

- door de bisschop van het bisdom Brugge op 24 januari 2020;
- door de gemeenteraad van de gemeente Kortemark op 9 maart 2020.

Een wijziging van het eredienstendecreet nodigt de verschillende betrokken partners voortaan uit om aan het begin van elke beleidsperiode het kerkenbeleidsplan te herbevestigen of te actualiseren. Het geactualiseerde kerkenbeleidsplan van de gemeente Kortemark werd door de bisschop van het bisdom Brugge goedgekeurd op XXXX en door de gemeenteraad van Kortemark op XXXX.

Handtekening bisdom

Handtekening gemeenteraad

## INLEIDING

Dit kerkenbeleidsplan wil een gedragen langetermijnvisie bieden op het toekomstig gebruik en de toekomstige functie van de kerken op het grondgebied van de gemeente Kortemark. De opdracht hiertoe kreeg men van de Vlaamse overheid in navolging van de conceptnota van minister Bourgeois “Een toekomst voor de Vlaamse parochiekerk” van 24 juni 2011. De conceptnota stipuleert immers dat er extra voorwaarden worden ingebouwd voor het verkrijgen van premies van de Vlaamse overheid voor de restauratie van kerkgebouwen. In het besluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014 betreffende de uitvoering van het onroerenderfgoeddecreet maar ook in het decreet houdende toekenning van subsidies voor gebouwen van de eredienst van 12 juli 2013 wordt een goedgekeurd kerkenbeleidsplan als verplichte voorwaarde opgelegd.

In navolging van bovenvermelde conceptnota en de problematiek rond de toekomstvisie van kerken organiseerde het burgemeesteroverleg van de Westhoek (Westhoekoverleg) in samenwerking met het WVI (West-Vlaamse Intercommunale) reeds in november 2011 een informatieavond. Deze informatieavond vond plaats in het cultuurcentrum De Beuk in Kortemark, een voormalige kapel. Het Westhoekoverleg gaf medio 2012 vervolgens officieel de opdracht aan het WVI om een toekomstvisie voor de parochiekerken van 18 gemeenten uit de Westhoek op te stellen. De gemeente Kortemark maakte hier eveneens deel van uit.

In de loop van 2013 erkende minister Bourgeois dit project als pilootproject. Het project werd deels gefinancierd door het agentschap Onroerend Erfgoed en deels door de 18 Westhoekgemeenten zelf.

Concreet werd er van elke gemeente een inventaris van het patrimonium opgesteld en werd er een sjabloon voor een gemeenteraadsbeslissing aangereikt. Voor Kortemark keurde de gemeenteraad de toekomstvisie voor de parochiekerken op het grondgebied tijdens de gemeenteraad van 16 december 2013 goed.

Een wijziging van het onroerenderfgoeddecreet ging echter op 1 januari 2017 in voege. Door die wijziging werd de definitie van het begrip kerkenbeleidsplan in het decreet opgenomen en werd bijgevolg decretaal bepaald hoe zo een kerkenbeleidsplan er hoort uit te zien. Meer bepaald is het een schriftelijk document dat eerst door het representatief orgaan van de betrokken eredienst en vervolgens door de gemeente- of de provincieraad wordt goedgekeurd en dat een lokaal gedragen langetermijnvisie biedt voor alle gebouwen die bestemd zijn voor de betrokken eredienst op het grondgebied van de gemeente of provincie. De langetermijnvisie moet minimaal volgende basisgegevens bevatten: a) een beschrijving van de betrokken gebouwen bestemd voor de eredienst, met onder meer hun cultuurhistorische waarde, hun architecturale mogelijkheden, hun bouwfysische toestand; b) de situering van elk gebouw bestemd voor de eredienst in zijn ruimtelijke omgeving; c) een beschrijving van het actueel gebruik en de actuele functie van de betrokken gebouwen bestemd voor de eredienst en d) een onderbouwde visie op het toekomstig gebruik en de toekomstige functie van de betrokken gebouwen, inclusief een plan van aanpak hoe de toekomstige invulling met nevenfuncties of herbestemming ervan zal worden onderzocht.

Een inspiratienota met duiding over deze definitie die aangeeft waaraan een kerkenbeleidsplan moet beantwoorden werd door het agentschap Onroerend Erfgoed opgesteld. Een sjabloon voor het

opstellen van een kerkenbeleidsplan werd ontworpen door het CRKC. Het is dan ook op basis van deze documenten dat de reeds opgestelde inventaris werd herwerkt. Wat de onderbouwde toekomstvisie voor de betrokken kerkgebouwen en het bijhorende plan van aanpak betreft, werd vertrokken van de toekomstvisie voor de kerken zoals die tijdens de gemeenteraadzitting van 16 december 2013 werd goedgekeurd. In de loop van 2018 en 2019 werd deze visie geëvalueerd en afgetoetst aan de huidige noden en wensen binnen de gemeente Kortemark.

Het opstellen van de infofiches per kerkgebouw gebeurde begin 2018 door de IOED Polderrand en werden nadien ter evaluatie voorgelegd aan de betrokken kerkbesturen. Ook hier werd uitgegaan van de inventaris van 2013 die vervolgens werd geactualiseerd en aangevuld.

De dialoog tussen het gemeentebestuur en het centraal kerkbestuur vond grotendeels in 2019 plaats. Tijdens het overleg van 6 november 2019 kon een consensus over de toekomst van de vijf parochiekerken en het plan van aanpak tussen alle betrokken partijen bereikt worden.

Vervolgens werd het plan ter goedkeuring aan het bisdom van Brugge voorgelegd. Deze goedkeuring verkreeg men op 24 januari 2020.

Tot slot gaf ook de gemeente Kortemark haar goedkeuring op 9 maart 2020.

Het erediensdecreet werd in november 2022 gewijzigd. Het voorziene nieuwe artikel 33/2 dat in voege treedt op 1 januari 2025 verplicht elke gemeente om over een actueel en officieel goedgekeurd kerkenbeleidsplan te beschikken in de eerste maanden van de nieuwe gemeentelijke bestuursperiode. Het decreet koppelt daarbij dit kerkenbeleidsplan aan de meerjarenplannen van de kerkfabrieken. Iedere gemeente moet bijgevolg in de eerste jaarhelft van 2025 een kerkenbeleidsplan opmaken of een bestaand plan expliciet herbevestigen of bijsturen.

In Kortemark werd begin 2025 gestart met het updaten van infofiches van de vier kerken. De IOED Polderrand werkte hiervoor samen met het centraal kerkbestuur. Geactualiseerde gegevens in verband met de bouwfysische staat, het gebruik en de ruimtelijk werden in de bestaande fiches verwerkt. Tijdens een overleg met alle betrokkenen, zowel vanuit kerkelijke als bestuurlijke zijde, werd de eerder in 2020 vastgestelde toekomstvisie voor de kerken bevestigd. Het plan van aanpak werd verder verfijnd en afgestemd op de actuele situatie.

Na instemming van alle partijen werd het herbevestigde kerkenbeleidsplan ter goedkeuring voorgelegd aan het bisdom van Brugge, dat op xxx zijn goedkeuring verleende. Vervolgens gaf ook de gemeenteraad van Kortemark op xxx haar goedkeuring.

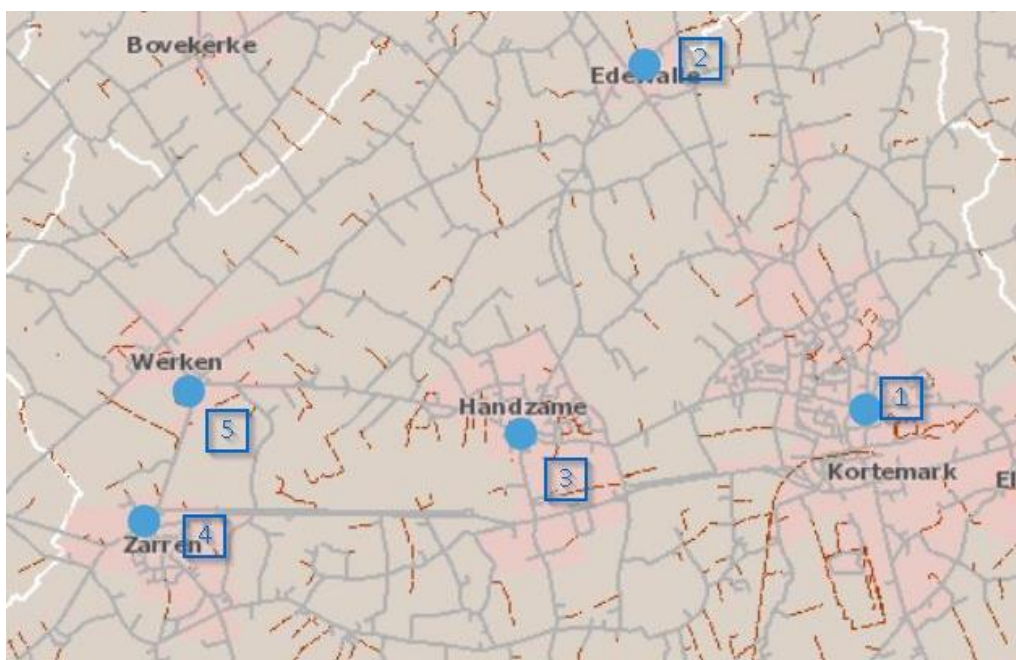
Handtekening bisdom

Handtekening gemeente

# 1. SITUERING KERKGEBOUWEN



Figuur 1 Situering grondgebied Kortemark (© Google Maps)



Figuur 2 Situering van de kerkgebouwen op het grondgebied van de gemeente Kortemark (© GDI- Vlaanderen)

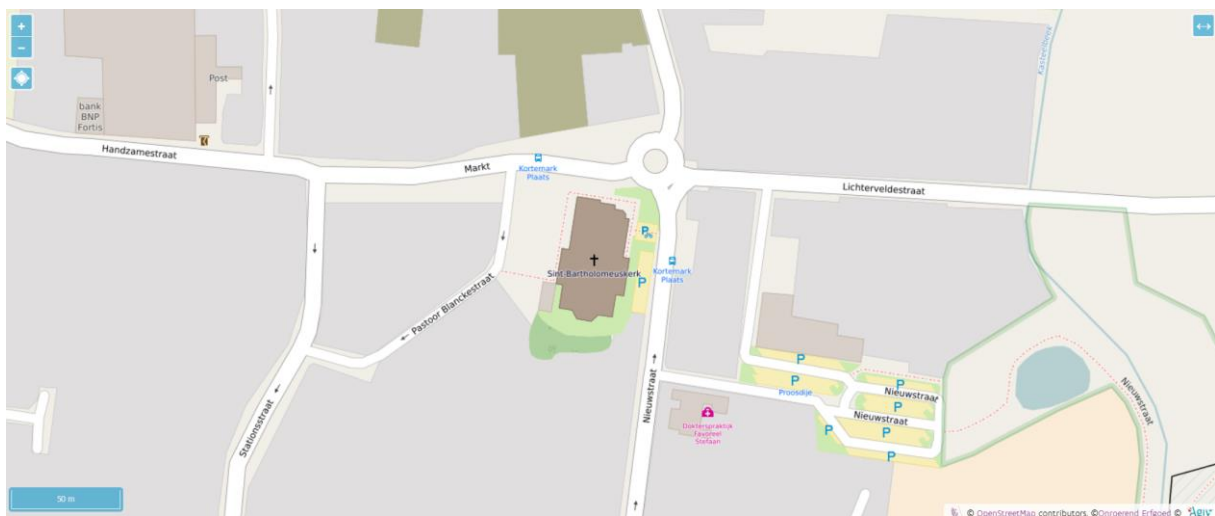
1. Parochiekerk Sint-Bartholomeuskerk: Markt zonder nummer, 8610 Kortemark
2. Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk: Pastoor D. Vanhautestraat zonder nummer, 8610 Handzame, Edewalle
3. Parochiekerk Sint-Hadrianuskerk: Handzameplein zonder nummer, 8610 Handzame
4. Parochiekerk Sint-Dionysiuskerk: Esenstraat zonder nummer, 8610 Zarren
5. Parochiekerk Sint-Martinuskerk: Werkenplein 15, 8610 Werken

## 2. FICHE PER KERKGEBOUW

### 2.1. SINT BARTHOLOMEUSKERK IN KORTEMARK



Figuur 3 Sint Bartholomeuskerk (© Fotograaf Vanneste Pol, 01-01-2008, ©Vlaamse Gemeenschap)



Figuur 4 Situering van de Sint Bartholomeuskerk (© OpenStreetMap contributors, © Onroerend Erfgoed, © Agiv)

---

## 2.1.1. IDENTIFICATIE

### Naam

Sint Bartholomeuskerk

### Alternatieve benamingen

Sint-Bartholomeuskerk, Sint-Bartolomeüskerk, Parochiekerk Sint-Bartolomeüs, Parochiekerk Sint-Bartholomeus

### Geografische ligging

- Markt zonder nummer, 8610 Kortemark
- Provincie: West-Vlaanderen

### Kadaster

Kortemark 1<sup>ste</sup> Afdeling / Kortemark, sectie C nr 627b

### Plaats in kerkelijke structuur

- Bisdom: Brugge
- Decanaat: Torhout-Gistel
- Pastorale eenheid: O.L.V. Krekedal Kortemark
- Parochie: Parochie St.-Bartholomeus Kortemark
- DN 2110

### Eigenaar

Gemeente Kortemark

### Bescherming(en)

- Niet-beschermd
- Vastgesteld als bouwkundig erfgoed. Deze vaststelling is geldig sinds 14-05-2024

## 2.1.2. BESCHRIJVING

### A. CULTUURHISTORISCHE WAARDE

**ARCHITECT** T. Nolf, P-F Buyck, A. Verbeke, Ch. Lobelle

**TYPE** Hallenkerk met transept en geveltoren

**STIJL** Neogotiek

**BOUWDATA** 1923-1925

**KERK WIJDINGSDATUM** 1925

#### Voorgeschiedenis

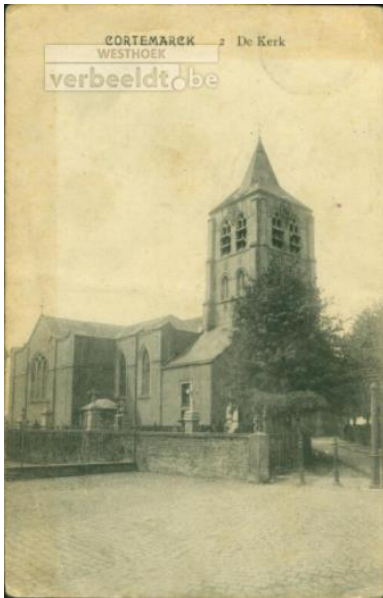
Een eerste vermelding van een bidplaats in Kortemark, in het cartularium van de abdij van Ename, gaat terug tot 1085. In dat jaar bevestigt de bisschop dat de abdij van Ename het proosdijschap bezit over de kerken van Handzame en Kortemark. Met uitzondering van enkele muren zou deze bidplaats bij de beeldenstorm in 1566 bijna helemaal vernield worden. De heropbouw van de kerk liet evenwel niet op zich wachten en reeds in 1571 kwam de bisschop van Brugge naar Kortemark om er vijf altaren te wijden : het hoofdaltaar werd gewijd aan de Heilige Drievuldigheid, de andere altaren aan Onze-Lieve-Vrouw, de Heilige Moeder Anna, Sint-Sebastiaan en de Heilige Blasius. Omstreeks 1580 viel de kerk echter ten prooi aan de vernielzucht van de Gentse Geuzen en werd ze opnieuw zwaar verwoest.

De heropbouw van de kerk startte omstreeks 1610. Gele platte baksteen uit de IJzestreek werd hierbij gebruikt. De oude - mogelijk 15<sup>de</sup>-eeuwse - vieringtoren in witte steen, de "peperschudder" genoemd, bleef behouden. Financiële problemen vertraagden aanzienlijk de werken. Pas in 1642 zag men twee altaren gewijd worden : het hoofdaltaar toegewijd aan de Heilige Bartholomeus (de huidige patroonheilige van de kerk) en het andere altaar aan Onze-Lieve-Vrouw. Hoogstwaarschijnlijk lag het derde koor toen nog in puin. Rond 1650 was de kerk volledig afgewerkt. Tijdens de Franse Revolutie, in 1797, sloot men de kerk tijdelijk. De pastoor wou immers de eed aan de Republiek niet afleggen. Plunderende soldaten zorgden vervolgens voor het nodige leed en de kerk raakte wederom in verval.



Figuur 5 Links: Kerk van Kortemark (Figuratieve kaart van enkele landgoederen in Kortemark. Mei 1658-juni 1658. © RAG, Kaarten en plannen, nr. 593) . Rechts : Ferrariskaart 1771-1778 ( © KBR.be)

Pas 50 jaar later startten de herstellings- en verbouwingswerken. Men begon in 1847 met de bouw van een muur rond het kerkhof. Vervolgens, in 1848-1849, vatte men met de heropbouw van de kerk aan, ditmaal iets westelijker dan de vorige kerk. Men gebruikte hiervoor stenen die gebakken waren uit de klei van de Motemeersen. Bouwmeester en architect van dienst was provinciearchitect Pierre Buyck (Brugge, 1805-1877). In zijn ontwerp behield hij de oorspronkelijke vieringtoren, zij het als westtoren. Reeds in juli 1849 werd de kerk ingewijd. Iets later, in 1854-1859, zorgde dezelfde architect Buyck voor een uitbreiding van de kerk met een sacristie. De toren van de kerk bleek echter in een niet zo goede toestand te verkeren en herstellingen drongen zich op. Deze herstellingswerken en consolideringswerken werden in 1877-1880 uitgevoerd naar ontwerp van architect A. Verbeke.



Figuur 6 De kerk omstreeks 1900-1914 (© Westhoek Verbeeldt HEU023505200)

De komst van de Eerste Wereldoorlog luidde voor de kerk van Kortemark een zeer desastreuze periode in. Tijdens de Eerste Wereldoorlog probeerde men nog de 18<sup>de</sup>-eeuwse preekstoel en een barok schilderij uit het hoofdaltaar in veiligheid te brengen in de toren van de Sint-Pietersbandenkerk te Torhout. Bij het dynamiteren van deze toren in 1918 gingen deze kunstwerken niettemin verloren. Ook de Kortemarkse kerktoren zelf werd in 1917 tot ontploffing gebracht, waardoor ook de rest van de kerk gedeeltelijk vernield werd. Op het einde van de Eerste Wereldoorlog lag de Sint-Bartholomeuskerk dan ook volledig in puin, enkel een stuk van de scheiboogarcade en een aantal muurgedeeltes stonden nog overeind.



Figuur 7 De kerk omstreeks 1918. Fotograaf Eugène Dhuique (© Onroerend Erfgoed. KIK-IRPA, cliché E045160)

## Bouwgeschiedenis

In 1923-1925 werd een zuid georiënteerde neogotische hallenkerk met drie beuken en een 52 meter hoge toren naar ontwerp van bouwmeester Thierry Nolf (Torhout) opgetrokken. De nieuwe kerk werd niet op de oude locatie gebouwd, maar iets meer noordwaarts. Aan de basis hiervan lagen twee redenen. Enerzijds maakte de nieuwe locatie een grotere kerk mogelijk en anderzijds stond de oude kerk op opgevoerde aarde waardoor het oude kerkgebouw reeds vóór de oorlog grote scheuren vertoonde.



Figuur 8 Gewijzigde oriëntatie. Links : De oriëntatie anno 1843-1845 (Atlas der buurtwegen © Onroerend Erfgoed © Agiv ©KBR) - Rechts : Inplanting anno 2017 (GRB Basiskaart © Agiv)

De nieuwe kerk vertoonde geen enkele gelijkenis met de vooroorlogse kerk en baadde volledig in de neogotische vormtaal. De neogotische opzet kwam onder meer tot uiting in het gebruik van verschillende steensoorten waaronder gekleurde (geel en rood gevlamde) baksteen, Euvillesteen en blauwe hardsteen. De laatste twee steensoorten werden voornamelijk gebruikt voor de ornamentiek, de dekstenen, de druiplijsten, de friezen, vensterdorpels...

In 1925 plaatste het Gentse huis Coppejans de glasramen. Gelijktijdig met de bouw van de kerk werd een nieuwe begraafplaats aangelegd in de Torhoutstraat. Het oude kerkhof rond de kerk verdween niet onmiddellijk maar bleef er nog gedurende tien jaar verwaarloosd bijliggen, dit voornamelijk vanwege problemen met de onteigening. De grillage op bakstenen sokkels van het vooroorlogse kerkhof werd na de oorlog gedeeltelijk hergebruikt rond de pastorie. Vandaag de dag getuigen slechts vier graftekens van voormalige pastoors nog van dit voormalige kerkhof. Deze restanten bevinden zich nu tegen de kerkmuren. De huidige parkaanleg rond de kerk, met waterpartij en leilindes dateert van 2004 en is een ontwerp van het ingenieursbureau Ch. Lobelle (Sint-Andries, Brugge).

### Exterieur

Het exterieur van de kerk toont een driebeukig schip en een dubbel transept onder zadeldaken met natuurleien dakbedekking. De noordgevel van de middenbeuk is daarbij uitgewerkt als een puntgevel met schouderstukken en met haakse, verjongende steunberen op de hoeken. Een spitsbogige deuropening bevindt zich onder druiplijst. Verder kan men ook drie spitsboogvensters waarnemen. Neogotische vormtaal vindt men eveneens terug in de noordgevel van de westelijke zijbeuk waar een spitsbogig drielichtvenster aanwezig is. Eenzelfde spitsbogige drielichtvensters vindt men terug in de zijgevel waar zij samen met een cordonlijst en met verjongende steunberen voor een ritmering zorgen. Ter hoogte van de noordelijke travee is daarbij telkens een inkomportaal met puntgevel op te merken voorzien van schouderstukken en van een spitsbogige deuropening onder een oculus met drielobbig maaswerk.



Figuur 9 Zicht op de toren en schip van de Sint-Bartholomeuskerk (© Dienst Toerisme Kortemark)

De oost- en westgevels van de transeptarmen zijn opgevat als puntgevels met schouderstukken en met schuingeplaatste, verjongende steunberen. De gevels zijn opengewerkt door twee spitsbogige tweelichtvensters en door een ronde oculus met drielobbig maaswerk onder druiplijst.

De toren van de Sint-Bartholomeuskerk met vierkant grondplan heeft verjongende, haaks op elkaar geplaatste steunberen op de hoeken en bestaat uit drie horizontale geledingen. De gelijkvloerse verdieping vertoont daarbij telkens een rechthoekige vensteropening onder latei en een spitsbogige ontlastingsboog, de tweede geleding is voorzien van gekoppelde spitsbogige blindnissen met daarin eenvoudig maaswerk, de derde geleding ten slotte heeft aan elke zijde twee spitsbogige galmgaten onder een blauwhardstenen druiplijst. Alle drie de geledingen worden geaccentueerd door brede doorlopende cordonlijsten. De bovenste geleding heeft verder ook nog een doorlopende spitsbogige baksteenfries.

Links van de hoofdtoegang, bevindt zich de vijfzijdige doopkapel onder een half tentdak met verjongende steunberen op de hoeken. Twee spitsboogvensters en een dubbele cordonlijst zijn er waar te nemen.

Verjongende steunberen op de hoeken, spitsbogige drielichtvensters en een doorlopende cordonlijst komen eveneens terug in de absis die aan de zuidzijde van de kerk gelegen is.

De sacristie ten slotte, gesitueerd ten zuiden van de westelijke zijbeuk, bevindt zich onder een zadeldak en heeft zijgevels die zijn uitgewerkt als puntgevels met schouderstukken. Op de hoeken zijn schuingeplaatste verjongende steunberen geplaatst. Rechthoekige vensteropeningen met middenstijl onder korfbogige ontlastingsboogjes zijn gevat in een spitsboogvormige nis. Een doorlopende cordonlijst bevindt zich onder deze vensteropeningen. De vensteropeningen die niet blind zijn uitgewerkt kregen een glas-in-loodinvulling en zijn voorzien van dievenstaven.

### Interieur

Het interieur van de Sint-Bartholomeuskerk is bepleisterd en kenmerkt zich door witgeschilderde wanden en door het gebruik van baksteen voor de venster- en deuromlijstingen, de scheibogen en de spitsbogige fries. Een houten spitstongewelf met gepolychromeerde (rood en blauw) ribben en trek balken is waar te nemen, evenals blauwhardstenen zuilen met knoppenkapiteel op achthoekig basement. Hogere bundelpijlers bevinden zich ter hoogte van de viering. De vloer is vervaardigd uit zwarte natuurstenen tegels. Ter hoogte van de zijkoren werd gebruikt gemaakt van kleinere cementtegels. De gebrandschilderde glas-in-loodramen in de koren van de kerk zijn gesignd "HENDRIK COPPEJANS/ GENT 1925". In de traditionele academiestijl beelden ze verschillende heiligen uit evenals Bijbelse taferelen. Ook de werkplaats Sint-Michiel te Sint-Michiels Brugge was verantwoordelijk voor een aantal glasramen in de kerk.



Figuur 10 Interieur van de Sint-Bartholomeuskerk zicht naar het portaal (© Fotograaf Vanneste, Pol, 01-01-2008, ©Vlaamse Gemeenschap)



Figuur 11 Zicht op het koor van de Sint-Bartholomeuskerk (© KIK-IRPA, Brussel, cliché M110452)

In tegenstelling tot het kerkship zijn de wanden van het inkomportaal, die zich onder een geprofileerde balkenroostering bevinden, niet bepleisterd. De vloer van dit portaal bestaat uit witte en zwarte natuurstenen tegels die in een dambordpatroon werden gelegd. Een korfbogige deuropening geeft er toegang tot de toren. In deze toren is er op de gelijkvloerse verdieping een

terracottategelvloer aanwezig. De bakstenen wanden bevinden zich onder troggewelfjes. De sacristie ten slotte heeft bepleisterde wanden, een vloer van witte en zwarte tegels in dambordpatroon en een eenvoudige zwart marmeren schouw. De deuren in pitchpine hebben er briefpanelen.

### **Meubilair en roerend patrimonium**

Het hoofdaltaar van de kerk is van de hand van beeldhouwer Leo Speiser uit Sint-Amandsberg, die tevens verantwoordelijk was voor de doopvont in de doopkapel. Het werd in 1926 vervaardigd. Het altaar staat vooraan in het hoofdkoor en is van het type grafaltaar. Het tabernakel staat midden op het altaar en wordt geflankeerd door twee gerestaureerde bas-reliëfs die afkomstig zijn uit de oude kerk. Ze stellen het Laatste Avondmaal voor en de Geboorte van Jezus. De altaarsteen werd voorzien van een Latijnse tekst die verwijst naar een hymne van Sint Thomas van Aquino ter ere van het feest van Christus Koning.

Heden wordt voor de eucharistieviering een nieuw altaar gebruikt. Dit werd samen met de lezenaar in 1992 vervaardigd door houtbewerker Arseen Verlinde en zijn zonen naar ontwerp van E.H. Georges Missiaen. 42 Handgesneden bloemen sieren deze meubelen.

In de Sint-Bartholomeuskerk zijn verder ook een aantal andere cultuurgoederen aanwezig, met name:

- Preekstoel van ca. 1920 met op de kuip symbolen van de Evangelisten, onder meer Heilige Marcus en Christus Leraar.
- Het beeldje van Onze-Lieve-Vrouw van Edewalle (Onze-Lieve-Vrouw van Troost met Kind), gevat in een stralenkrans. Dit beeldje dateert van ca. 1500 (of einde 15<sup>de</sup> eeuw) en is afkomstig uit het gehucht "Edewalle". Circa 1817 schonk de familie Gilles de Pelichy (erfgenamen van Huerne) het beeldje aan de kerk. Bij de bouw van een kapel op Edewalle in 1869-1871 keerde het beeldje evenwel terug naar dat gehucht om na de wederopbouw van de kerk van Kortemark in de jaren 1920 opnieuw naar de Sint-Bartholomeuskerk terug te keren.
- Beeld van Jezus aan het kruis circa 1930.
- Vergulde buste van de H. Bartholomeus, patroonheilige van de kerk, in een sierlijk houten kastje links van het altaar. Deze buste is in 1954 geschonken door afgevaardigden van het 10<sup>de</sup> Linieregiment, ter herdenking van de bevrijding van Kortemark in 1918.
- Doksaal met houten balustrade.
- Vergulde houten reliekbuste van de H. Bartholomeus, vervaardigd in 1900-1950 door Gustaaf Delafontaine.



Figuur 12 Van links naar rechts, preekstoel, beeldje van Onze-Lieve-Vrouw van Edewalle, stenen Jezus aan het kruis, (©KIK-IRPA, Brussel, clichés M110457, A095198 en M110454)

## Orgel



Figuur 13 Uitnodiging voor de wijding en inhuldiging van het nieuwe orgel (© Databases Orgels in België ID 333)

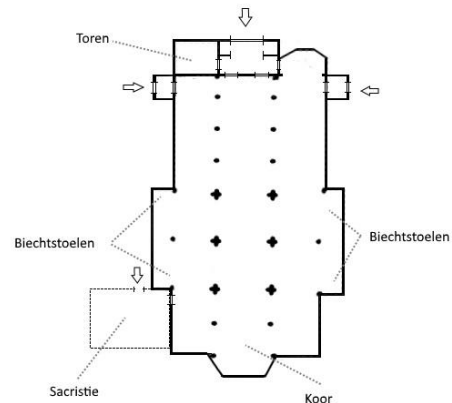
In 1848 bouwde Ch.-L. Van Houtte uit Waregem een orgel voor de kerk van Kortemark. 50 jaar later werd opnieuw een orgel voor de kerk besteld. Ditmaal was het van de hand Joseph Joris. Het is niet geheel duidelijk of dit omvangrijke orgel een volledige nieuwbouw betrof of dat het deels een verbouwing was van het Van Houtte-orgel. Het instrument ging echter verloren tijdens de Eerste Wereldoorlog toen het samen met de kerk vernietigd werd. Na de wederopbouw van de kerk kwam er een nieuw orgel. Het huidige instrument werd vervaardigd door de firma Jos. Loncke & Zonen (Esen, Diksmuide) en dateert van 1963. Het is mogelijk dat er een kleine hoeveelheid materiaal uit het orgel van ca. 1925 gerecupereerd werd voor dit nieuwe orgel.

## B. ARCHITECTURALE MOGELIJKHEDEN

De Sint-Bartholomeuskerk is een vrij ruime kerk. Momenteel zijn er ongeveer 600 zitplaatsen aanwezig. De kerk heeft een oppervlakte van circa 989 m<sup>2</sup>.

### Plattegrond

De plattegrond van de Sint-Bartholomeuskerk ontvouwt een driebeukige hallenkerk van zeven traveeën en acht traveeën voor de middenbeuk, dubbele transeptarmen en een driezijdige absidiale uitbouw. De zijbeuken hebben een vlakke afsluiting. De vierkante toren onder zeszijdige torenspits bevindt zich op een onconventionele plaats, namelijk in de noordelijke oksel van de middenbeuk en de westelijke zijbeuk. Het vijfzijdig volume dat gelegen is in de noordelijke oksel tussen middenbeuk en oostelijke zijbeuk fungeert als doopkapel. Ter hoogte van de noordelijke travee van de zijbeuken is er een licht uitspringend, rechthoekig inkomportaal. De noordelijke travee van de middenbeuk is uitgewerkt als inkomportaal. Ten zuiden van de westelijke zijbeuk ten slotte bevindt zich een rechthoekige sacristie van vier traveeën.



Figuur 14 Grondplan van de kerk

De hoofdtoegang tot de kerk bevindt zich vooraan de kerk en wordt hoofdzakelijk gebruikt bij begrafenissen en huwelijksvieringen. Er is een niveauverschil van twee treden. De meest gebruikte toegang bevindt zich evenwel in de westelijke zijbeuk. Een hellend vlak zorgt ervoor dat deze ingang toegankelijk is voor andersvaliden. Ook via de oostelijke zijbeuk kan men de kerk betreden : deze ingang wordt momenteel niet gebruikt. Een laatste ingang ten slotte, die niet toegankelijk is voor andersvaliden, situeert zich ter hoogte van de sacristie. Deze sacristie staat in verbinding met het koor van de kerk.

**Mogelijkheden naar opdeelbaarheid van de kerkruiimte** Hoewel de kerk niet beschikt over een winter- of weekkapel, is er wel een afgesloten ruimte aanwezig, namelijk de sacristie. De sacristie heeft daarbij een aparte toegang maar geen afzonderlijke verwarming. Minder dan 10 zitplaatsen kunnen in deze sacristie geplaatst worden.

**Mogelijkheid tot uitbreiding** De kerk is ingebed in het omringende weefsel. Het wordt aan drie zijden omringd door een parkje dat voor de nodige groene buffer zorgt en waar een aantal voorzieningen zoals bankjes en fietsenstallingen aanwezig zijn. Aan westelijke zijde is deze buffer bijkomend uitgewerkt met een waterpartij. Aan de voorzijde van de kerk is er een verbreed voetpad. Tenzij voor beperkte uitbreidingen is de ruimte bijgevolg niet aanwezig om de kerk te vergroten.

## Aanwezige voorzieningen in de kerk

Verwarming	De kerk maakt gebruik van centrale verwarming en kan voldoende verwarmd worden.
Verlichting	De kerk wordt verlicht door middel van gloeilampen en spots.
Elektriciteit	De elektriciteitsvoorziening is in goede staat.
Geluidsinstallatie	Aanwezig
Natuurlijke akoestiek	De kerk beschikt over een goede natuurlijke akoestiek
Branddetectie	Aanwezig
Inbraakdetectie	Niet aanwezig
Sanitair	Ja, één toilet aanwezig. Dit toilet is verbonden aan de sacristie en is niet openbaar. Het is tevens niet geschikt voor andersvaliden

**Aanwezigheid van waardevol interieur** De Sint-Bartholomeuskerk bezit behoorlijk wat waardevolle interieurelementen, zowel elementen die vast verbonden zijn met de kerk en onroerend door aard zijn (biechtstoelen, preekstoel) als losse elementen (kruisweg). Aangezien de kerk niet beschermd is, genieten deze interieurelementen geen enkele bescherming.

---

## C. BOUWFYSISCHE TOESTAND

Heden bevindt de kerk zich in een goede bouwfysische staat. Ze werd dan ook pas na de Tweede Oorlog heropgebouwd en is in die zin nog vrij recent te noemen. Bovendien kreeg de kerk in het verleden reeds de nodige aandacht : voorzetramen werden bijvoorbeeld voor de glasramen geplaatst.

Noemenswaardige problemen stellen zich niet. Ingrijpende onderhouds- en of restauratiewerken zijn dan ook niet gepland.

De kerk is lid van Monumentenwacht. Een laatste inspectie dateert van 2020. Enkel de vernieuwing van een deur van de dakkapel in de torenspits werd toen als een dringende uit te voeren herstelling gesignaleerd.

## 2.1.3. SITUERING VAN HET GEBOUW IN ZIJN RUIMTELIJKE OMGEVING

### A. BEREIKBAARHEID

De Sint-Bartholomeus ligt in de nabijheid van de N35 en kan bijgevolg makkelijk bereikt worden met de wagen. Parkeergelegenheid is eveneens voorhanden. Zij kan gevonden worden aan de Markt, in de Pastoor Blanckestraat en in de Nieuwstraat. Op wandelafstand aan de Proosdije in de Nieuwstraat is een zeer ruime parking aanwezig.



Figuur 15 Aanwezige parkeerplaatsen in de nabijheid van de Sint-Bartholomeuskerk (© OpenStreetMap contributors)

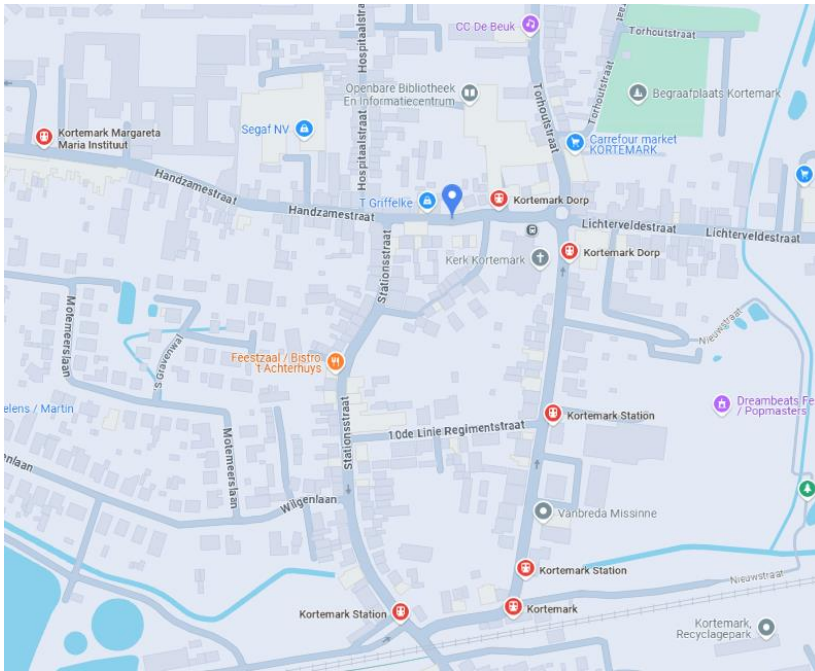
Voor andersvaliden zijn in de onmiddellijke nabijheid van de kerk drie plaatsen terug te vinden, één ervan bevindt zich aan de rechterzijde van de kerk in de Pastoor Blanckestraat, twee anderen op het Marktplein. Voor ceremoniewagens kunnen aan de voorzijde van de kerk een aantal parkeerplaatsen gereserveerd worden.

De Sint-Bartholomeuskerk ligt tevens nabij een fietsroute, namelijk tussenin de fietsknooppunten 36 en 43 en tussenin de fietsknooppunten 36 en 44. Verschillende fietsenstallingen zijn zowel vooraan de kerk als aan weerszijden aanwezig.

Voor wie met het openbaar vervoer de kerk wil bereiken, zijn er meerdere opties voorhanden. Busreizigers kunnen gebruik maken van verschillende haltes van De Lijn. De dichtstbijzijnde halte ligt rechtover de kerk: Halte Kortemark Dorp. Deze halte bedient de volgende lijnen:

- Lijn 35 Torhout - Kortemark - Zarren - Diksmuide
- Lijn 91 Torhout – Koremark – Staden – Langemark – JYZ - Ieper
- Lijn 351 Roeselare – Hooglede – Kortemark – Zarren - Diksmuide
- Lijn 352 Lichtervelde – Kortemark – Zarren - Diksmuide
- Lijn 358 Eernegem – Ichtegem - Kortemark
- Lijn 911 Torhout – Kortemark – Staden - Houthulst
- Flexbus Regio Midwest en Regio Westhoek

Treinreizigers kunnen aan het station van Kortemark ofwel de bus nemen, ofwel naar de kerk wandelen. De Sint-Bartholomeuskerk ligt op ongeveer 500 meter afstand van het station.



Figuur 16 Overzicht haltes De Lijn en ligging van het station (© Google Maps)

Wandelaars van de wandeling “Tussen Kreke en Kouter” zullen de kerk tevens op hun pad tegenkomen. Deze wandelroute is ongeveer 7 km lang en verkent het centrum van Kortemark. Aandacht gaat daarbij uit naar de historische gebouwen en de geschiedenis van Kortemark.

## B. ROL VAN DE KERK IN HET DORPSWEEFSEL

De Sint-Bartholomeuskerk kent een centrale ligging in het dorpscentrum van Kortemark waar het mede door haar imposante karakter heel beeldbepalend is en fungeert als belangrijk referentiepunt. Een gsm-mast is aanwezig. De kerk is voorzien van een toren die is uitgewerkt als klok- en uurwerktoren.

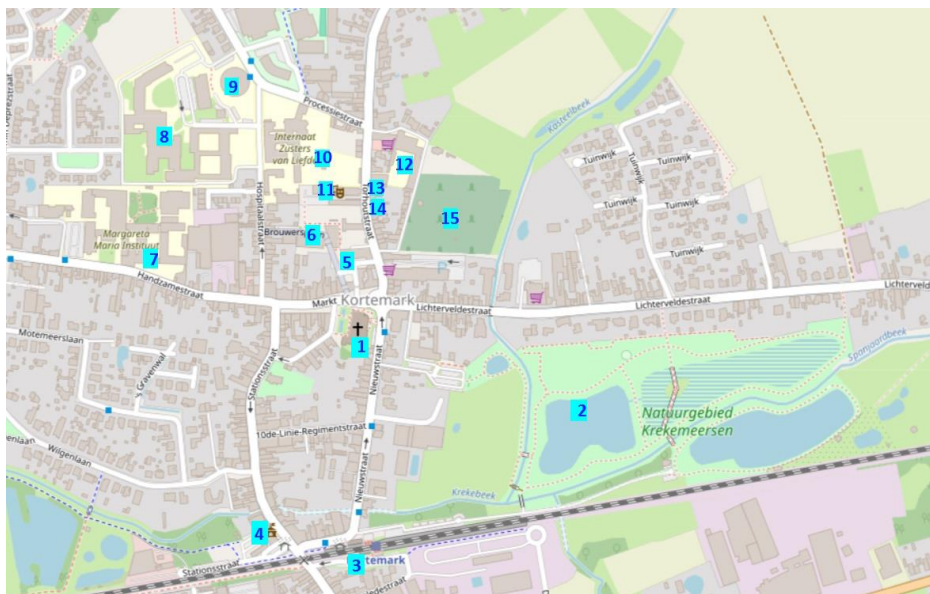
Rondom de kerk is er verlichting voorzien : zowel spots gericht op de kerk als grondlichten zijn aanwezig. Met de kerstperiode wordt speciale buitenverlichting voorzien.

## C. LIGGING TEN AANZIEN VAN DE AANWEZIGE STEDELIJKE INFRASTRUCTUUR

De Sint-Bartholomeuskerk is centraal gelegen dichtbij horecazaken en winkels. De bebouwing rondom de Markt en in de aanpalende straten, staat dan ook voornamelijk in functie van de commerciële en dienstverlenende activiteiten.

Op zichtbare afstand van de kerk bevindt zich het Marktpllein. De kerk zelf is omgeven door een parkje. De fontein die daarin aanwezig zijn, evenals deze op het rond punt zijn in 2004 ontworpen door ingenieursbureau Ch. Lobelle (Brugge). Het zogenaamde vredesmonument dat zich in dezelfde omgevingsaanleg van de kerk bevindt, werd ter gelegenheid van 11 november 2006 ontworpen door kunstenaar Patrick Steen (Diksmuide).

Hoewel de oude kerk (voor WOI) omgeven was door een kerkhof, heeft men er bij de wederopbouw van de kerk voor gekozen de kerk niet langer te omgeven door een begraafplaats. Een nieuwe begraafplaats werd na de oorlog opgericht in de Torhoutstraat, op wandelafstand van de kerk. De oude begraafplaats werd ontruimd. Slechts een paar graftekens en -platen (van pastoors van Kortemark) van het oude kerkhof, zijn bewaard gebleven.



**Figuur 17** Situering van de Sint-Bartholomeuskerk in het omringende weefsel. 1. Sint-Bartholomeuskerk – 2. Natuurgebied Krekemeersen – 3. Station – 4. Gemeentehuis en politie – 5. WZC De Bottelarij – 6. Bibliotheek De Mouterij – 7. Margareta Maria Instituut – 8. WZC Blijvelde – 9. De Roende – 10. Zusters van Liefde – 11. CC De Beuk – 12. Gemeentelijke basisschool De Kreke – 13. Jeugdhuis De Fauteuil – 14. STAP – 15. Gemeentelijke begraafplaats (© OpenStreetMap)

Aanvankelijk bevond zich aan de overzijde van kerk, op de hoek van de Markt en de Pastoor Blanckestraat het gemeentehuis van Kortemark. Dit werd in de jaren 1990 afgebroken en maakte plaats voor een bankgebouw. Het gemeentehuis verhuisde iets verderop naar de Stationsstraat (op 450 m afstand van de kerk), waar in de nabijheid eveneens de politie en het station van Kortemark gelegen is.

Ten aanzien van de scholen kent de kerk eveneens een heel centrale ligging. Zowel de gemeentelijke basisschool De Kreke (met daarin ook de buitenschoolse kinderopvang Calimero), de Vrije Basisschool van Kortemark (M.M.I.) en het Instituut Onze-Lieve-Vrouw van Troost (kinderinternaat) bevinden zich op minder dan 300 meter afstand. Enkel de Vrije Basisschool Kortemark-Elle ligt verderop, op ongeveer 2 km afstand.

Indien men de ligging van de kerk ten aanzien van de aanwezige sociale voorzieningen, culturele instellingen en jongerencentra bekijkt, dan zien we dat volgende instellingen allen binnen een straal van 600 meter gelegen zijn van de kerk:

- Ontmoetingscentrum De Kouter : Ichtegemstraat 2A (Huurmogelijkheden: grote bar, keuken en bar)
- CC De Beuk : Torhoutstraat 9 (Huurmogelijkheden: foyer en theaterzaal)
- Bibliotheek De Mouterij : Brouwersplein
- Sociaal Huis / De Roende : Hospitaalstraat 31
- WZC Blijvelde : Hospitaalstraat 35
- Jeugdhuis De Fauteuil : Torhoutstraat 40
- Stedelijke Academie voor Podiumkunsten Adriaen Willaert (STAP) : Torhoutstraat 36
- Sporthal De Kouter : Ichtegemstraat 2B (Huurmogelijkheden: 2 zalen, 3 voetbalterreinen, 6 gravel tennisbanen, 3 tennisbanen, 17 petanquebanen, 1 bolletra)

Ook het domein Krekemeersen bevindt zich nabij. Dit natuurgebied, dat dienst doet als wachtbekken, biedt aan de inwoners een plaats voor recreatie en natuurbeleving.

---

#### D. LIGGING TEN AANZIEN VAN ANDERE GEBEDSRUIMTEN

Op het grondgebied groot Kortemark zijn vier andere parochiekerken op te merken. De parochiekerk van Handzame ligt daarbij het dichtst gelegen, op circa 3,5 km afstand. De parochiekerken van Edewalle, Werken en Zarren zijn respectievelijk op circa 4,5 km, 6 km en 6,5 km gelegen.

Daarnaast zijn er twee gemeenschappen of congregaties in de nabijheid van de Sint-Bartholomeuskerk gelegen, namelijk de Zusters Van Liefde en de Zusters H. Vincentius.

Ook zijn er in wijde omgeving een aantal kapellen aanwezig, zowel betreedbare kapellen als wegkapelletjes. In de kapel bij het klooster van Kortemark bij de Zusters van Liefde gaan nog dagelijks gebedsmomenten en eucharistievieringen door.

De kapel naast het jeugdhuis De Fauteuil wordt eveneens nog af en toe gebruikt. De grote kapel van de Zusters H. Vincentius werd omstreeks 1976 afgebroken om plaats te maken voor een nieuwe, moderne gebedsruimte. Weekvieringen, om 8.00 uur 's ochtends, gaan hier door.

---

## 2.1.4. BESCHRIJVING VAN HET ACTUEEL GEBRUIK EN DE ACTUELE FUNCTIE

---

### A. LITURGISCHE ACTIVITEITEN

---

Sinds 1 januari 2019 gaan de katholieke misvieringen in de Sint-Bartholomeuskerk van Kortemark op zaterdag niet langer door. Er is wel nog wekelijks een viering op zondag om 10.30 uur. Gemiddeld wonen er per weekend tussen de 120 à 350 parochianen de eucharistievieringen bij. Doorgaans betreft het ouderen tussen de 50 en 70 jaar die afkomstig zijn van Kortemark. Het aantal deelnemers is opvallend hoog bij speciale vieringen en familiemissen.

Daarbuiten gaan er ook andere eucharistievieringen in de kerk door, met name

- Wekelijkse gebedsdiensten
- Huwelijksvieringen (gemiddeld tussen de 5 à 10 per jaar)
- Doopvieringen (gemiddeld tussen de 50 à 100 per jaar)
- Begrafenissen (gemiddeld tussen de 30 à 50 per jaar)
- Eerste communieviering
- Vormselviering

Daarnaast staat de kerk ook dagelijks open voor vrij religieus bezoek. De kerk wordt hierbij voornamelijk gebruikt als plaats van gebed en devotie.

#### *Herdenking van 20 juli 1944*

Op 20 juli 1944 vond een grote boetedag plaats voor de ganse parochie van Kortemark. Tijdens de avondplechtigheid werd Kortemark zwaar gebombardeerd. Aangezien heel wat parochianen zich op dat moment in de kerk bevonden, zijn er toen heel wat levens gespaard. Vanaf dat moment ging er jaarlijks (tot 1967) een processie door ter ere van Onze Lieve Vrouw van Troost. De processie vindt heden niet meer plaats, de 20<sup>ste</sup> juli wordt daarentegen wel nog jaarlijks herdacht.

---

### B. ANDER PAROCHIAAL GEBRUIK

Activiteiten die kaderen in een parochiaal gebruik, gaan niet echt op regelmatige basis door. De Sint-Bartholomeuskerk heeft immers geen eigen parochiaal zangkoor meer. Wel luistert de Kortemarkse Sint-Ceciliafanfare af en toe een eucharistieviering op in de Sint-Bartholomeuskerk.

Ook is er in de parochie een aparte zaal voorhanden waar parochiale organen of verenigingen kunnen vergaderen.

---

## C. NIET-LITURGISCHE ACTIVITEITEN

Sporadisch wordt de Sint-Bartholomeuskerk gebruikt voor niet-liturgische doeleinden. In hoofdzaak betreft dit het gebruik van de kerk voor culturele activiteiten.

Zo gingen er in het verleden reeds een aantal muzikale concerten door. Zo bracht OOkunst reeds Raymond van het Groenewoud naar de kerk en vierde Scala in 2022 nog haar 25-jarig bestaan in de Sint-Bartholomeuskerk in Kortemark. Daarnaast bood de kerk onderdak aan een hommage aan Ramses Shaffy en een galaconcert met sopraan Nathalie Denyft en operazanger Marco Bakker.

Ook het Margareta-Maria-Instituut (MMI) organiseerde er een kerstconcert in de kerk ("Christmas Bell" : daarop uitgenodigd waren het MMI-leerlingenkoor en een professioneel orkest onder leiding van Arne Wyntin.

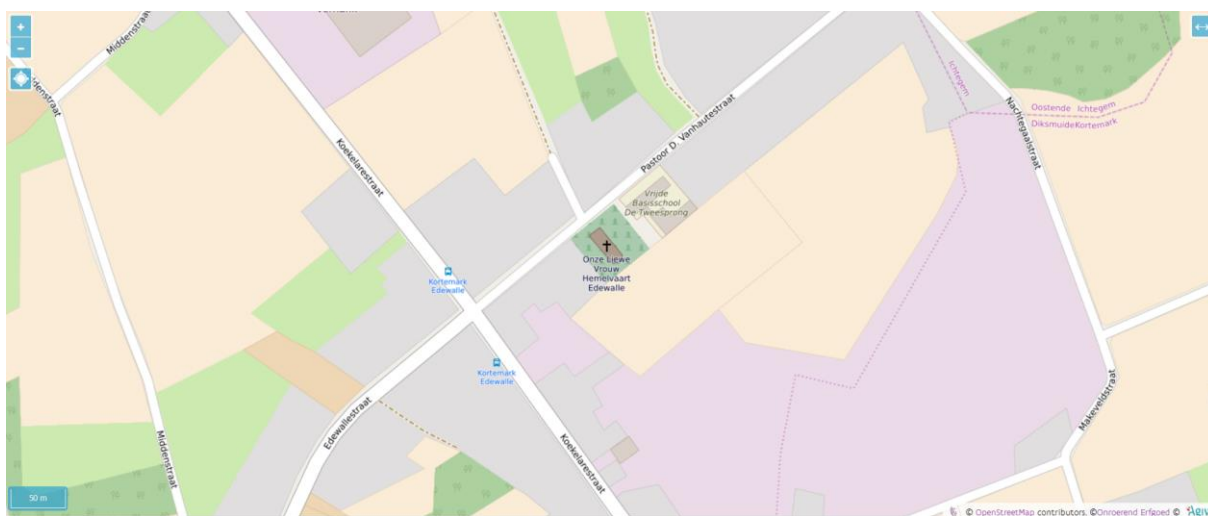
Aangezien de kerk daarnaast ook dagelijks openstaat voor vrij bezoek, heeft ze ook een zeker toeristisch gebruik. Een onthaalbrochure of website zijn daarbij niet aanwezig. Wel is de kerk opgenomen in de wandelroute "Tussen Kreke en Kouter". Een flyer met kaart en uitleg is daarvan aanwezig. Deze route van 7 km verkent het centrum van Kortemark en heeft aandacht voor de historische gebouwen en de geschiedenis van Kortemark. De Sint-Bartholomeuskerk wordt daarin kort belicht.

Uitvoeriger wordt de kerk beschreven in de reeks jaarboeken uitgegeven door de heemkundige kring Crekel Beke. Deel 1 belicht daarbij de Sint-Bartholomeuskerk van Kortemark, de Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk van Edewalle en de Sint-Hadrianuskerk van Handzame.

## 2.2. ONZE-LIEVE-VROUW HEMELVAARTKERK IN EDEWALLE



Figuur 18 Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk (© Fotograaf Vanneste Pol, 01-01-2008 ©Vlaamse Gemeenschap)



Figuur 19 Situering van de Onze Lieve Vrouw Hemelvaartkerk (© OpenStreetMap contributors, © Onroerend Erfgoed, © Agiv)

---

## 2.2.1. IDENTIFICATIE

### Naam

Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk

### Alternatieve benamingen

OLV Hemelvaartkerk, Parochiekerk O-L-Vrouw Hemelvaart, Parochiekerk OLV Hemelvaart, O.-L.-V. Hemelvaartkerk, O.L.Vrouw Hemelvaartkerk, Parochiekerk O-L-V Hemelvaart, O.L.V. Hemelvaartkerk, Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk, O-L-Vrouw Hemelvaartkerk, Parochiekerk O.-L.-Vrouw Hemelvaart, O.-L.-Vrouw Hemelvaartkerk, Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart, O-L-V Hemelvaartkerk, Parochiekerk O.-L.-V. Hemelvaart, Parochiekerk O.L.Vrouw Hemelvaart, Parochiekerk O.L.V. Hemelvaart, Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart

### Geografische ligging

- Pastoor D. Vanhautestraat zonder nummer, 8610 Edewalle (gehucht in deelgemeente Handzame)
- Provincie: West-Vlaanderen

### Kadaster

Kortemark 2<sup>de</sup> Afdeling / Handzame, sectie A nr 326b

### Plaats in kerkelijke structuur

- Bisdom: Brugge
- Decanaat: Torhout-Gistel
- Pastorale eenheid: O.L.V. Krekedal Kortemark
- Parochie: Parochie O.L.Vrouw Hemelvaart (Edewalle) Kortemark
- DN 2112

### Eigenaar

Kerkfabriek

### Bescherming(en)

- Niet-beschermd
- Vastgesteld als bouwkundig erfgoed. Deze vaststelling is geldig sinds 14-05-2024

---

## 2.2.2. BESCHRIJVING

---

### A. CULTUURHISTORISCHE WAARDE

---

**ARCHITECT** E. Schelstraete

**TYPE** Eenbeukige kerk (transeptloos) met dakruiter

**STIJL** Neogotiek

**BOUWDATA** 1869, 1924

**KERK WIJDINGSDATUM** 24 augustus 1871

#### Voorgeschiedenis

Een kapelletje met een kroonluchter met daarin een beeldje van Onze-Lieve-Vrouw bevond zich vermoedelijk reeds op het einde van de 15<sup>de</sup> eeuw op de "heerlijkheid van Edewalle". Men kwam er om te bidden tegen blindheid, kreupelheid en 'Catharinewielen'. De geschiedenis wil dat de kroonluchter tijdens de beeldenstorm (einde 16<sup>de</sup> eeuw) werd stukgeslagen en de kapel door brand werd vernield.



**Figuur 20** Partie orientale du comté de Flandre : ou sont la Flandre imperiale, et les Quartiers de Gand, et du Franconat dans la Flandre teutone. 1679 (© Cartesius © KBR)

Volgens de legende werd het zwartkleurig koperen OLV-beeldje achteraf teruggevonden in een geveld boom in het "Edewallebos". Vervolgens zou het worden ondergebracht in een houten kapelletje aan de lindeboom voor de vierschaar van de heerlijkheid, meer bepaald voor de herberg "Bescheewege" (kruispunt van de huidige Edewallestraat en de Bescheewegestraat). Rond 1626 werd op de plaats van dit oude houten kapelletje een kleine kapel gebouwd, het zogenaamd "Onser Vrouwen Cappelleken". In 1689 verleende de Brugse bisschop veertig dagen aflat aan al wie Onze-Lieve-Vrouw van Edewalle er kwam vereren.

Het initiatief tot het bouwen van een stenen kapel kwam van de baron van Huerne. In 1772 liet hij nabij de vierschaar een stenen kapel voor het beeldje bouwen. De opbrengsten van het zogenaamde "Kappellebuschje - een speciaal hiervoor aangeplant bosje naast de kapel – gingen naar het onderhoud van de kapel.

In 1794 vielen de Fransen Edewalle binnen. Daarbij werd het bosje volledig omgehakt en raakte de kapel (gedeeltelijk?) vernield. De molenaar van de "Bescheewegemolen" slaagde er niettemin in het beeldje in veiligheid te brengen en gaf het terug aan Joseph van Huerne. In 1817 schonken de erfgenamen van Huerne, de familie Gilles de Pelichy, het beeld vervolgens aan de parochiekerk van

Kortemark<sup>1</sup>. Voorwaarde was echter wel dat het beeld zou terugkeren naar Edewalle indien er een nieuwe kerk of kapel gebouwd zou worden.

## Bouwgeschiedenis

De huidige kapel werd gebouwd in 1869-1871 in opdracht van Ludovicus baron Gilles de Pélichy, eigenaar van het voormalig "Edewallegoed" en zijn vrouw. Het echtpaar de Pélichy stond hiervoor gronden af en namen een groot deel van de bouwkosten voor hun rekening. Zij wilden hiermee hun wens tegemoetkomen om de bevolking in haar zondagsplicht te ondersteunen. De Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaartkapel werd op 24 augustus 1871 gewijd. Uit angst de parochiekerken van Kortemark en Handzame te benadelen, bleef de kapel aanvankelijk wel een proosdij, met een proost in plaats van een pastoor. Bijgevolg mochten er geen doopsels toegediend worden, geen huwelijken ingezegend worden en geen begrafenissen plaatsvinden. Het is pas bij de terugkeer van het beeldje van Onze-Lieve-Vrouw van Edewalle naar Edewalle en bij de officieel erkenning van Edewalle als parochie (op 22 augustus 1901) dat de kapel officieel erkend werd als parochiekerk.

Een foto van 1900-1914 toont aan hoe de kerk er aan het begin van de 20<sup>ste</sup> eeuw uitzag : een volledig beschilderde zuidoostwand met neogotische sjablonen, een omlijsting rond de beeldnissen en twee engelen met banderol bovenaan. Eveneens waar te nemen op de foto zijn de geschilderde manshoge lambrisering op de wanden en de imitatielambrisering op het tongewelf.



Figuur 21 Het interieur van de kerk 1900-1914 (© Westhoek Verbeeldt - HEU023508069)

De Eerste Wereldoorlog luidde een periode van vernieling in. Hoewel de Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaartkerk de enige kerk van Groot-Kortemark was die niet werd verwoest, kwam zij wel beschadigd uit de oorlog. Zij zou in 1920-1924 hersteld worden onder leiding van architect Edward Schelstraete. Door de dreiging dat het beeldje in handen zou vallen van de Duitsers, werd het beeldje van Onze-Lieve-Vrouw van Troost tijdens de oorlog in veiligheid gebracht. Na de wederopbouw van de zwaar vernielde Sint Barholomeuskerk vond het beeldje opnieuw onderdak in de kerk van Kortemark.

Al vlug na de oorlog werd het exterieur van de kerk licht gewijzigd. In 1924 gaf pastoor Planckaert immers de opdracht steunberen aan de kapel bij te bouwen, naar verluidt om de kapel zo meer het uitzicht van een kerk te geven.

In 1970 startte men met de hernieuwing van het torentje. Een nieuwe windhaan werd geplaatst in januari 1971 en in 1975 begon men met de restauratie van de toren die toen tevens een nieuw uurwerk kreeg. De schaliën aan de oostzijde werden in 1980 hernieuwd. In 2008 volgden de schaliën aan de westzijde en vernieuwde men de dakgoten.

<sup>1</sup> In het werkje "Stichting der kerk van Edewalle-busch" van K. Vercamere wordt echter 1850 als datum gegeven.

## Exterieur

De plattegrond van de niet-georiënteerde Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk ontvouwt een éénbeukige zaalkerk met driezijdige absidiale uitbouw. Het kerkgebouw laat zich omschrijven als een donkerrode baksteenbouw van vijf traveeën onder zadeldak (bedekt met natuurleien en met geglazuurde nokpannen). De achtzijdige dakruiter onder achtzijdige naaldspits is bekroond door een smeedijzeren torenkruis. De driezijdige absis is gevat onder een half tentdak (bedekt met natuurleien) waarop een smeedijzeren dakkruis staat. De gevels van de kerk vertonen eenvoudige en vlakke gevelschema's.

De noordwestelijke voorgevel is uitgewerkt als een puntgevel met een rondbogig portaal in een vlakke, blauwhardstenen omlijsting. Boven dit portaal bevindt zich een rondboogvenster in een zelfde omlijsting met onderdorpel op twee voluutvormige consoles. In de geveltop is er een ingewerkte uurwerkplaat aanwezig. Hierboven bevindt zich de dakruiter. Verjongende steunberen werden omstreeks 1924 op de twee hoeken aangebracht. Centraal in de voorgevel staat de rood geschilderde vleugelpoort. Links van deze poort is in de gevel een hardstenen gedenkplaat voor de militaire slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog van het gehucht "Edewalle"



Figuur 22 Zicht op de zijgevel en de voorgevel van de parochiekerk van Edewalle

aangebracht. Deze slachtoffers worden eveneens herdacht op het gedenkteken bij de kerk van Handzame. In uitgehouwen letters leest men : "1914 1918" (met een kruis ertussen en met links en rechts een ingegrifte en beschilderde palmtak), "AAN ONZE HELDEN" (gevolgd door de namen niet alfabetisch gerangschikt), "R.I.P.". Links van deze gedenkplaat werd in 1999 een gedicht aangebracht van Delfien Vanhaute, de vierde pastoor van de kerk.

Rondboogvensters met een blauwhardstenen onderdorpel en verjongende steunberen ritmeren de zijgevels en de absis van de kerk. Het oostelijk rondboogvenster is daarbij blind uitgewerkt. In het koor bevindt zich verder een steekboogdeur en getraliede nissen.

## Interieur

De Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk heeft vlakbepoetste en witgeschilderde wanden. Het interieur heeft een tongewelf dat rust op een kwartronde kooflijst. De vloer bestaat uit zwart marmeren tegels.

De koorwand is vlak uitgewerkt en plaatst centraal in een diepnis het hoogaltaar. Dit polychrome houten altaar in donkerbruin hout is uitgewerkt in classicistische stijl en dateert van circa 1872. Het toont centraal Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart tegen een achtergrond van stralen en wolken. Het geheel is volledig in hout vervaardigd. Links hiervan bevindt zich een schilderij van de Onbevleete van Murillo, rechts de Overhandiging van de Rozenkrans door Maria aan Dominikus. Beide schilderijen zijn geschilderd in 1889 door A. Tribou uit Kortemark.



Figuur 23 Interieur van de kerk. Zicht op het koor.

Het altaar en de altaarsteen werden in 1880 vervaardigd door Dejonge-Rypens uit Izegem. Aan de voorzijde van het altaar bevindt zich een afbeelding van de Heilige Harten van Jezus en Maria. Het tabernakel op dit altaar is in dezelfde stijl en uit hetzelfde hout vervaardigd en vertoont gelijkaardig houtsnijwerk. Vooraan is er een afbeelding van een kelk met hostie, daaronder van het Lam Gods.

De diepnis van het hoogaltaar wordt aan weerszijden geflankeerd door twee halfronde rondboognissen die boven een rechthoekige deuropening met paneeldeur zijn uitgewerkt. Polychrome beelden van de Heilig Jozef en van Jezus met Heilig Hart bevinden zich in deze nissen.

Het doksaal van de kerk is wit bepleisterd en heeft een vlakke borstwering. Een houten, rechte steektrap geeft er toegang tot een dakluik. Het windportaal is afgesloten door een houten wand met in het noordelijk deel een halfronde rondboognis. In deze nis, die wordt afgesloten met een smeedijzeren hek, bevindt zich een kopie van het laatgotisch kroonluchterbeeldje van Onze-Lieve-



Figuur 24 Interieur van de kerk. Zicht op het doksaal.



Vrouw met stralenkrans en kind. Aanvankelijk stond in deze nis de achthoekige doopvont die in 1901 - toen de kerk een parochiekerk werd - werd ingebracht. Heden bevindt deze doopvont zich voor het altaargedeele.

Figuur 25 Nis achteraan de kerk

Het interieur van de kerk laat zich ten slotte ook kenmerken door eenvoudige rondboogvensters met geometrisch gebrandschilderd glas-in-lood. In de kerk zijn elf glasramen aanwezig. Aan de zuidzijde leest men daarbij het opschrift "GIFT VAN BARON EN BARONES LOUIS/ GILLES DE PELICHY EN HUNNE KINDEREN". Aan de noordzijde luidt het opschrift "GIFT VAN BARON EN BARONES HENRI/ GILLES DE PELICHY"

## Meubilair en roerend patrimonium

De aankleding van de kerk werd hoofdzakelijk bekostigd door de familie Gilles de Pelichy.

Onder meer volgende elementen maken deel uit van de aankleding van de kerk:

- Altaar met het beeld van Onze-Lieve-Vrouw vervaardigd door Dejonghe-Rijpens uit Izegem in 1880
- Beeld van het Heilig Hart (afkomstig uit München)
- Beeld van de Heilige Jozef, van de hand van Dejonghe uit Kortemark en geschonken door E.H. Joseph de Pelichy
- Portret van August Vercamer, pastoor, vervaardigd door M. Duyck in 1880
- Koorgestoelte, communiebank, biecht- en predikstoel vervaardigd door P. Verlinde-Vermeersch uit Torhout in 1870
- Klok met opschrift "CLOCHE DE LA CHAPELLE D'EDEWALLE" gegoten door F. Brondel uit Brugge en ingewijd op 8 september 1871
- Torenuurwerk in 1882 gemaakt door F. Moenaert uit Kortemark.

Van een deel van het roerend patrimonium dat zich in de kerk bevindt, werd in 1912 een inventaris opgesteld door de eerste pastoor van de kerk A. Deschrevel. Deze inventaris werd later bijgewerkt.



Figuur 26 Van links naar rechts: Interieur van de kerk in 1968 - Beeld van de H. Jozef – Detail van de preekstoel – Portret van August Vercamer, eerste proost van Edewalle ( © Fotograaf L. Van Raefelghem) © KIK-IRPA, Brussel, cliché M045470, M045471, M045472 en M045474)

## Orgel

In 1874 plaatste orgelbouwer Petrus Albertus Loncke uit Hoogstade een nieuw orgel in de Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk. Om het orgel tijdens de Eerste Wereldoorlog te beschermen tegen een mogelijke opeising door de vijand, werd het pijpwerk verborgen. Na de oorlog werd het orgel echter niet heropgebouwd. Pas in de periode 1968-1978 zouden de orgelbouwers Loncke op initiatief van pastoor en orgelhistoricus A. Deschrevel een deel van het pijpwerk herwerken in een nieuw instrument. Het werd ingebouwd in een neogotisch occasiemeubel dat pastoor A. Deschrevel naar verluidt kon aankopen in een klooster.



Figuur 27 Orgel in de parochiekerk van Edewalle

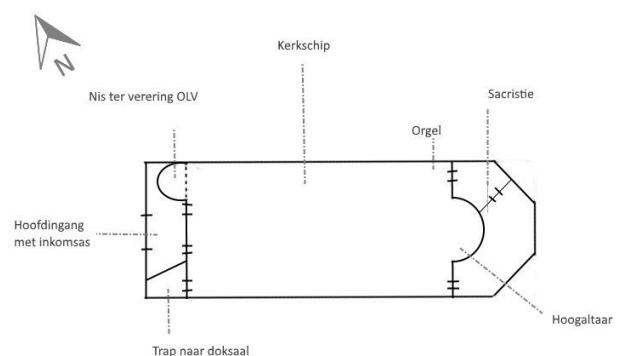
## B. ARCHITECTURALE MOGELIJKHEDEN

De Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk in Edewalle is een klein kerkje. Er zijn momenteel 108 zitplaatsen aanwezig. De kerk heeft een oppervlakte van circa 374 m<sup>2</sup>.

### Plattegrond

De plattegrond van de kerk ontvouwt een éénbeukige zaalkerk van vijf traveeën met driezijdige absidiale uitbouw. De hoofdingang van de kerk bevindt zich in de voorgevel van de kerk en is toegankelijk voor andersvaliden. Via een inkomsas biedt zij toegang tot het kerkship.

Een zijtoegang bevindt zich achteraan aan de zuidwestgevel van de kerk. Deze deur verleent toegang tot de sacristie van de kerk. Aangezien de deur licht verhoogd ligt en van een aantal treden is voorzien, is deze toegang niet geschikt voor andersvaliden.



Figuur 28 Schetsmatig grondplan van de parochiekerk van Edewalle

**Mogelijkheden naar opdeelbaarheid van de kerkruimte** Binnenin het kerkship zijn geen afgesloten ruimten op te merken. De kerk beschikt dan ook niet over een weekkapel (winterkapel) of een doopkapel. Wel is er een sacristie aanwezig, die over een eigen toegang en verwarming beschikt en voor andere doeleinden kan gebruikt worden (minder dan tien zitplaatsen aanwezig). Enkel het doksaal kan van het kerkship worden afgescheiden door de wand tussen beide dicht te maken, al dan niet in glas. Een verdere opdeling van de kerk is gezien haar éénbeukig karakter en geringe grootte moeilijk en vereist een doormidden-deling van de kerk.

**Mogelijkheid tot uitbreiding** De kerk is heden volledig omringd door een kerkhof. Aan de straatzijde werd dit kerkhof afgesloten door een laag roodbakstenen muurtje en door een haagbeukhaag. Aan de noordzijde is er een haagbeukhaag en aan de oostzijde een ligustrumhaag. Een doorlopend centraal pad is rond de kerk gelegen en verleent toegang tot de verschillende delen van het kerkhof. Voornamelijk zijn er graftekens aanwezig die dateren van het einde van de 19<sup>de</sup> eeuw tot heden. Links naast de ingang van de kerk bevindt zich het graf van één van de negen oorlogsslachtoffers van de Eerste Wereldoorlog.

De begraafplaats is heden nog in gebruik. Een uitbreiding van de kerk is momenteel niet mogelijk. Een uitbreiding zou sowieso een (gedeeltelijke) ontruiming van het kerkhof vereisen. Zelfs indien de begraafplaats zou gesloten worden, dan nog zouden veel graven onder een lopende concessie vallen. Bovendien staat het kerkhof op de inventaris van het bouwkundig erfgoed. In geval van sloop (ontruiming van het kerkhof) moet er een motivering door het gemeentebestuur worden opgesteld waarbij een erfgoedtoets wordt gemaakt en waarbij de impact van de werkzaamheden op de aanwezige erfgoedwaarden wordt nagegaan.

#### Aanwezige voorzieningen in de kerk

Verwarming	Radiatoren bevinden zich tegen de zijmuren van de kerk. Zij kunnen de kerk voldoende verwarmen.
Verlichting	Halogeenspots verlichten het kerkship. De verlichting is in goede staat.
Elektriciteit	De elektriciteitsvoorziening in de kerk is in goede staat.
Geluidsinstallatie	Aanwezig
Natuurlijke akoestiek	De kerk beschikt over een goede natuurlijke akoestiek
Branddetectie	Niet aanwezig
Inbraakdetectie	Niet aanwezig
Sanitair	Niet aanwezig

**Aanwezigheid van waardevol interieur** De Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk bezit waardevolle interieurelementen, zowel elementen die vast verbonden zijn met de kerk en onroerend zijn van aard (orgel, koorgestoelte, communiebank, preekstoel ...) als losse elementen (schilderij, sculptuur...) Deze interieurelementen genieten geen bescherming aangezien de kerk niet beschermd is als monument.

---

## C. BOUWFYSISCHE TOESTAND

De parochiekerk van Edewalle bevindt zich in een goede bouwfysische staat. De kerk zelf betreft een wederopbouwkerk en is met andere woorden relatief jong. Na haar bouw in de jaren 1920 konden volgende werken genoteerd worden:

- 1924 : bouw steunberen
- 1970 : start dossier renovatie toren
- 1971 : plaatsen nieuwe windhaan
- 1975 : restauratie toren
- 1980 : vernieuwen schaliën aan oostzijde
- 2008 : vernieuwen schaliën aan westzijde & vernieuwen van de dakgoten

De kerk is lid van Monumentenwacht. De laatste inspectie dateert van 2020, maar ernstige problematieken werden toen niet vastgesteld.

Dringende en ingrijpende onderhoudswerken en/of restauratiewerken staan voor de komende jaren bijgevolg niet gepland.

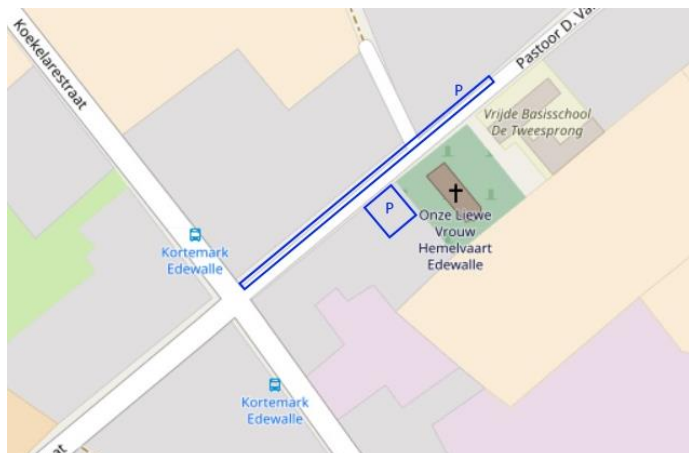
## 2.2.3. SITUERING VAN HET GEBOUW IN ZIJN RUIMTELIJKE OMGEVING

### A. BEREIKBAARHEID

De Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk ligt in het hart van Edewalle en is bereikbaar met de wagen, de fiets of het openbaar vervoer.

Beperkte parkeergelegenheid kan gevonden worden in de directe nabijheid van de kerk met parking in de Pastoor D. Vanhautestraat (langsparkeren). Naast de kerk is een kleine parking aangelegd (5-tal plaatsen) ter hoogte van het OC Edewallehof. Een parkeerplaats is er voorbehouden voor andersvaliden.

Fietsers kunnen de kerk makkelijk bereiken. De Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk bevindt zich immers tussenin fietsknooppunten 97 en 35. Een fietsenstalling is aanwezig vooraan het OC Edewallehof.



Figuur 29 Parkeergelegenheid en bushaltes in de nabijheid van de kerk van Edewalle (© OpenStreetMap)

Wandelliefhebbers zullen eveneens de kerk op hun pad tegenkomen: de Ruidenbergwandeling loopt immers lang de kerk.

Voor wie gebruik maakt van het openbaar vervoer, is de kerk heel moeilijk bereikbaar. De dichtstbijzijnde bushalte genaamd “Kortemark De Achterhoek” is gelegen op de hoek van de Ichtegemstraat en de Makeveldstraat, op een wandelafstand van circa 20 minuten. Deze halte wordt enkel bediend door lijn 358 Kortemark – Ichtegem – Eernegem.

### B. ROL VAN DE KERK IN HET DORPSWEEFSEL

De Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk kent een zeer centrale en zichtbare ligging langsheen de Pastoor D. Vanhautestraat. Samen met het omringende kerkhof, de pastorie en de plaatselijke school (voormalig klooster) vormt ze één van de beeldbepalende gebouwen van Edewalle.

De kerk is verder uitgerust met een uurwerkplaat en de torenspits met klokken. Deze klokken luiden om het half uur. Spots om de voorgevel van de kerk extra te belichten zijn voorhanden. Tevens wordt er met de kerstperiode speciale buitenverlichting voorzien.

---

## C. LIGGING TEN AANZIEN VAN DE AANWEZIGE STEDELIJKE INFRASTRUCTUUR

De kerk is centraal gelegen in het eerder compacte dorpsweefsel van het gehucht Edewalle. Het centrum van dit dorp wordt immers voornamelijk gevormd door de Pastoor D. Vanhautestraat, samen met het einde van de Edewallestraat en de Koekelarestraat.

Rondom de kerk is de begraafplaats van Edewalle gelegen. Dit kerkhof is omzoomd door een haag en deels door een muurtje en is heden nog steeds in gebruik. In de onmiddellijke nabijheid van de kerk, in de Pastoor D. Vanhautestraat 12, bevindt zich de Vrije Basisschool De Tweesprong (afdeling Edewalle). Aan de andere zijde van de kerk bevinden zich eerst het ontmoetingscentrum Edewallehof (Pastoor D. Vanhautestraat 10a) en vervolgens de voormalige pastorie van Edewalle (Pastoor D. Vanhautestraat 10b). Het OC Edewallehof biedt daarbij mogelijkheid tot zaalverhuur en beschikt onder meer over een keuken, een vergaderzaal en een grote zaal. De pastorie is heden niet in gebruik.

Verderop in de Pastoor D. Vanhautestraat is De Zoeten Inval gelegen. Dit café beschikt sinds 2004 over een feestzaal die kan gehuurd worden voor evenementen, vergaderingen, rouwmaaltijden ...

De plaatselijke bakker en frituur bevinden zich op wandelafstand, respectievelijk in de Edewallestraat 149 en de Pastoor D. Vanhautestraat 8A.



Figuur 30 Situering van de parochiekerk van Edewalle in het omringende weefsel ( © GDI Vlaanderen)

---

## D. LIGGING TEN AANZIEN VAN ANDERE GEBEDSRUIMTEN

De overige vier parochiekerken op het grondgebied van Kortemark bevinden zich allen binnen een straal van 6,5 km afstand van de Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk van Edewalle. De Sint-Hadrianuskerk van Handzame is daarbij het meest nabij gelegen (op circa 3,5 km afstand).

---

## 2.2.4. BESCHRIJVING VAN HET ACTUEEL GEBRUIK EN DE ACTUELE FUNCTIE

---

### A. LITURGISCHE ACTIVITEITEN

Elke tweede en vierde zondag van de maand, om 9.00 uur, is er een katholieke eucharistieviering. Gemiddeld zijn hiervoor een 50 à 80 deelnemers aanwezig. Voornamelijk betreft het ouderen tussen de 50 à 70 jaar.

Daarbuiten gaan er ook andere eucharistievieringen in de kerk door, met name

- Huwelijksvieringen (gemiddeld tussen 1 à 5 per jaar)
- Doopvieringen (gemiddeld tussen de 5 à 10 per jaar)
- Begrafenissen (gemiddeld tussen de 5 à 10 per jaar)
- Schoolvieringen, 2 à 3 maal per jaar

In de kerk is er eveneens plaats voor devotie. De Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk is immers dagelijks open. Deze devotie uit zich zowel in het houden van gebed als in het aansteken van offerkaarsjes.

In 2021 vierde Edewalle haar 150-jarig bestaan. Deze verjaardag werd herdacht met een feestelijke eucharistieviering in de kerk. Aansluitend kregen de Edewallenaars een receptie aangeboden in OC Edewallehof.

---

### B. ANDER PAROCHIAAL GEBRUIK

De kerk Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart is de thuisbasis van het koor 'In Dulce Jubilo' dat in 1985 werd opgericht. Dit koor telt een 15-tal leden. Zij repeteren op maandagavond in de kerk en luisteren misvieringen op bij hoogdagen, in de eerste plaats in de kerk van Edewalle, en bij uitbreiding ook in de pastorale eenheid O.L.V.-Krekedal Kortemark.

Verder bewaart men in de sacristie van de kerk de parochieregisters. Catechese wordt sinds 2018 niet meer gehouden.

---

## C. NIET-LITURGISCHE ACTIVITEITEN

Niet-liturgische activiteiten gaan slechts heel sporadisch door in de Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk. Doorgaans zijn deze activiteiten cultureel van aard. Zo ging bijvoorbeeld het eerste optreden van Stem en Koor door in de kerk van Edewalle. Omwille van het kleinschalige karakter van de kerk vindt dit optreden niet langer plaats in de kerk van Edewalle.

Verder wordt de kerk ook heel sporadisch gebruikt voor informatieavonden. In de aanloop van de vorming van de federatie Kortemark, hield men in de kerk zo een infoavond over de toekomst van de parochies.

Indien niet-liturgische activiteiten in de kerk plaatsvinden opent en sluit de parochieverantwoordelijke de kerk en houdt deze eveneens toezicht.

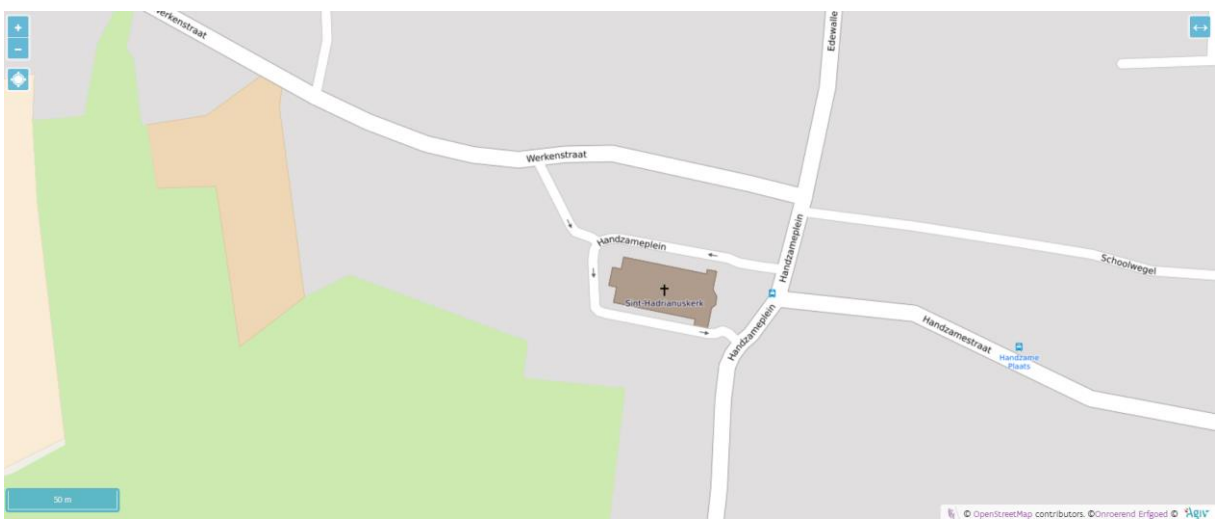
Aangezien de kerk buiten de uren van de eredienst voor het publiek toegankelijk is, kent zij verder nog een toeristisch gebruik. Een onthaalbrochure is niet voorhanden. Wel wordt de kerk benadrukt bij talrijke toeristische initiatieven. Zo maakt zij deel uit van de Ruidenbergwandeling en werd zij in het verleden tijdens sommige OpenMonumentendagen belicht. Bovendien wijdde de heemkundige Kring Crekel Beke een aantal jaarboeken aan de vijf parochiekerken van de federatie Krekedal. De kerk van Edewalle werd daarbij in het eerste deel van de reeks besproken.

Tot slot kent de kerktoren van de kerk een bijzonder gebruik. In kerk van Edewalle huizen er zo'n 40 'laatvliegers'. Dit zijn vleermuizen die vooral bij schemerlicht uitvliegen. De kerk kreeg dan ook het logo 'vleermuisvriendelijk gebouw'. Naar aanleiding van de inhuldiging van dit logo gaf de vzw Kerkuil een presentatie in de kerk die gevolgd werd door een wandeling waarin men op zoek ging naar vleermuizen.

## 2.3. SINT-HADRIANUSKERK IN HANDZAME



Figuur 31 De Sint-Hadrianuskerk van Handzame (© Fotograaf Vanneste Pol, 01-01-2008, © Vlaamse Gemeenschap)



Figuur 32 Situering van de Sint Hadrianuskerk (© OpenStreetMap contributors, © Onroerend Erfgoed, © Agiv)

---

## 2.3.1. IDENTIFICATIE

### Naam

Sint-Hadrianuskerk

### Alternatieve benamingen

Sint-Andrieskerk, Parochiekerk Sint-Andries, Sint-Hadrianus, Sint-Adrianus, Parochiekerk Sint-Hadrianus

### Geografische ligging

- Handzameplein zonder nummer, 8610 Handzame
- Provincie: West-Vlaanderen

### Kadaster

Kortemark 2<sup>de</sup> Afdeling / Handzame, sectie C nr 359b

### Plaats in kerkelijke structuur

- Bisdom: Brugge
- Decanaat: Torhout-Gistel
- Pastorale eenheid: O.L.V. Krekedal Kortemark
- Parochie: Parochie St.-Hadrianus Handzame
- DN 2111

### Eigenaar

Gebouw (inclusief uurwerk) is eigendom van de gemeente Kortemark.

Klokken en inboedel zijn eigendom van de kerkfabriek.

### Bescherming(en)

- Niet-beschermd
- Vastgesteld als bouwkundig erfgoed. Deze vaststelling is geldig sinds **14-05-2024**
- Maakt deel uit van de ankerplaats “Vallei van de Handzamevaart” die werd opgenomen in de Landschapsatlas

## 2.3.2. BESCHRIJVING

### A. CULTUURHISTORISCHE WAARDE

**ARCHITECT** T. Nolf

**TYPE** Hallenkerk (transeptloos) met kruisingtoren

**STIJL** Neogotiek

**BOUWDATA** 1614-, 1922 (heropbouw)

#### Ontstaansgeschiedenis

Het Cartularium van Ename maakt reeds in 1085 melding van de aanwezigheid van een bidplaats te Handzame. Hoe deze eerste bidplaats eruit zag, is niet geweten. Wel zouden de oudste gedeelten van de vooroorlogse kerk teruggaan op een kerk uit de 13<sup>de</sup> eeuw. Een 16<sup>de</sup>-eeuwse inventaris van grafschriften vermeldt reeds grafstenen van 1398, 1407 tot en met 1556.

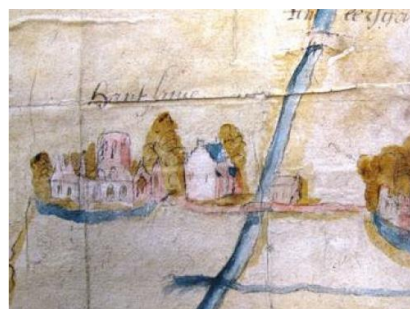
De kerk is ook opgetekend op de Grote Kaart van het Brugse Vrije van Pieter Pourbus (1561-1571), gekopieerd door Pieter Claeissens (1597). Een tweede afbeelding die teruggaat tot de late 16<sup>de</sup> eeuw is eveneens gekend : de kerk is er afgebeeld in kruisvorm met één overlangse beuk en één kruisbeuk en vertoont tekenen van een heel bouwvallige vorm. Dat er op het eind 16<sup>de</sup> eeuw aan het bisdom wordt gevraagd om de totaal verwoeste kerk te mogen herstellen, bevestigt deze ruïneuze staat.

Een uitbreiding van de kerk kwam er in het begin van de 17<sup>de</sup> eeuw. Een datumsteen "1614" bevond zich eertijds boven de gotische ramen van het noordkoor en verwijst naar verluidd naar deze vergroting van de kerk<sup>2</sup>.

Bij de overheveling van de "kapelanie van Amersvelde" (cf. Amersveldestraat) naar de kerk van Handzame in 1632 (een andere bron geeft het jaartal 1646) worden de grafstenen van Jan (gestorven in 1439) en Joos (gestorven in 1458) van den Berghe, heren van Watervliet en van Amersvelde verplaatst naar de kerk van Handzame. Deze grafstenen zijn wellicht verdwenen bij de tweede vergroting van de kerk die omstreeks 1887-1894 plaatsvond.



Figuur 33 Heraldische kaart van het Brugse Vrije, Pieter Pourbus (1561-1571) gekopieerd door Pieter Claeissens 1597 (© Kaart en huis Brugge)



Figuur 34 Detail uit de kaart van het kanaal tussen Handzame, Diksmuide en Kortemark (late 16<sup>de</sup> eeuw). (© Rijksarchief Brugge, Kaarten en plannen, nr. 201)

<sup>2</sup> Deze datumsteen werd geïncorporeerd in de wederopbouwkerk.



**Figuur 35** Popp kaart circa 1850 (© Agentschap R-O Vlaanderen. Inventaris van het bouwkundig erfgoed van Kortemark, p. 230)

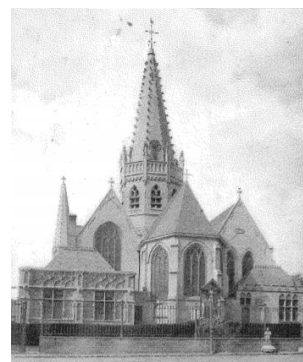
Een pentekening op de kaart van P.C. Popp schept een beeld van het uitzicht van de kerk circa 1850 : een ommuurde driebeukige hallenkerk met driezijdige absis, een vieringtoren onder leien dak, een traptorentje met bakstenen spits ter hoogte van het zuidelijk transept, een sacristie ten zuiden en de besprokene datumsteen aan het noordkoor. In de blindnis van de oostelijke zijde van de absis is een calvariekruis opgesteld, eronder bevindt zich het zogenaamde "Vagevuur".

Aanvankelijk stonden er geen huizen rond deze kerk maar was er wel een omwalling aanwezig. Dit blijkt immers uit de Ferrariskaart (1770-1778).

Hetzelfde gold voor de pastorie die ten zuiden van de kerk gelegen was. Later, in de 19<sup>de</sup> eeuw, werd de omwalling gedempt en werd de kerk omgeven door het kerkhof. Op een grondplan van 1862 is rond de kerk nog het kerkhof en bijhorende ommegang opgetekend. In 1876-1879 schildert kunstschilder Callebert (Roeselare) een kruisweg voor de kerk.

#### **Vergrotings- en herstellingswerken 1887-1894**

In 1887-1894 voerde men vergrotings- en herstellingswerkzaamheden uit aan de Sint-Hadrianuskerk. In 1887 werden de beuken met een westtravee en een voorgeplaatst westportaal uitgebreid. De plannen hiervoor werden getekend door architecten L. Tulpync (Brugge) en Michel De Braey (Antwerpen). Tevens werden pilaren en scheibogen ontdaan van hun bepleistering en werd er arduin onder de torenpilaren geplaatst. In 1888 verving men de oudere sacristie door een nieuwe in een flamboyante neogotische stijl. In 1891 richtte men vervolgens een doopvontkapel op en bouwde men een bergplaats of magazijn (eveneens in neogotische stijl). Twee jaar later in 1893 ontwierp architect J. Soete (Roeselare) een nieuwe bakstenen torennaald met borstwering en pinakels. Eind november 1894 was deze sierlijke torenspits volledig afgewerkt. Even voor de Eerste Wereldoorlog verwijderde men ten slotte de Calvarie die buiten was opgesteld tegen het hoofdkoor.



**Figuur 36** Foto van herstelde kerk met nutsgebouw 1891 (Werbrouck, M., De Federatie Krekedal en haar vijf parochiekerken : deel I. p. 124)

De kerk kwam echter niet ongeschonden uit de Eerste Wereldoorlog. In de nacht van 21-22 juni 1918 besloten de Duitse troepen immers de kerktoren om strategische redenen te dynamiteren. Enkel de preekstoel, de doopvont en enkele schilderijen ("De verrijzenis van Christus" uit de 17<sup>de</sup> eeuw en de "Bekering van Sint-Hubertus" uit 1765 door Matthias de Visch) had men tijdens de oorlog proberen in veiligheid te brengen door ze op te bergen in de Torhoutse kerktoren. Bij de bevrijding van Torhout in oktober 1918 stortte deze toren evenwel in en gingen heel wat kunstschatten verloren of werden zij zwaar beschadigd.



**Figuur 37** De Sint-Hadrianuskerk na de Eerste Wereldoorlog (Werbrouck, M., De Federatie Krekedal en haar vijf parochiekerken : deel 1, p. 130)

### **Wederopbouw van de kerk**

Architect Thierry Nolf uit Torhout was na de oorlog verantwoordelijk voor de heropbouw van de kerk (1920-1924). Hij liet hierbij de kerk volledig heropbouwen naar vooroorlogs model (toestand 1887-1894). Enige uitzondering hierop vormden de bakstenen torenspits (die voortaan uitliep op een kam in plaats van een punt en die zonder pinakels werd uitgewerkt) en de vieringpijlers die hoger werd opgetrokken. Op 20 april 1921 vond de aanbesteding van de herstellingswerken plaats. Met de werken zelf startte men in augustus 1921. Bij de wederopbouw zijn wellicht oude muurgedeelten hergebruikt of werden bakstenen gerecupereerd. Het is niet duidelijk of de Mariakapel reeds voor de Eerste Wereldoorlog gebouwd is. Deze Mariakapel (of O.L. Vrouw van Lourdeskapel) werd op 1 mei 1922 heropend. Wat het nieuwe interieur betreft, ging men terug naar de vooroorlogse situatie en koos men voor een neogotische aankleding.

Op 7 december 1922 huldigde men de herstelde kerk in en werd het hoogaltaar geconsacreerd door grootvicaris Vanden Berghe. Bij de wederopbouw werd het kerkhof eveneens hernomen. Waarschijnlijk werd dit kerkhof in 1974 ontruimd.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog bleef de kerk gespaard. De Duitse bezetter herbergde er in 1940 wel Franse krijgsgevangenen in onder (gedurende één dag). Tevens haalden zij in oktober 1943 de klokken uit de toren en voerden deze weg.

In de daaropvolgende jaren zouden aan de kerk geen ingrijpende werken meer uitgevoerd worden. Onder invloed van het Tweede Vaticaans Concilie ging men in de jaren '60 wel over tot enkele vernieuwingen aan het interieur (plaatsen nieuwe lichtinstallatie, plaatsen dubbele beglazing aan de glasramen, uitvoeren schilderwerken en het elektrisch luiden van de klokken). Onder de vieringtoren kwam er tevens een nieuwe liturgische ruimte.

In 1970 daarentegen begon de torenspits tekenen van verval te tonen. Toen deze na onderzoek te verweerd bleek te zijn, werd de spits heropgebouwd, ditmaal met een kleinere gelijkzijdige omtrek en eindigend op een punt. De werken hiervoor startten in 1980 en waren in 1981 voltooid.

Op het einde van de jaren '1990 volgden opnieuw enkele vernieuwingen aan het interieur. De nieuwe liturgische ruimte die in de jaren '60 was ingebracht, kreeg een meer definitieve uitvoering. Een transparant altaar werd bijvoorbeeld in de kerk geplaatst en een kleiner en lager podium in metselwerk werd gebouwd. Verder werd de doopkapel onder handen genomen zodat deze opnieuw voor de doop kon gebruikt worden. Ook kreeg het portaal een nieuwe vloer en verlichting. In 1999 volgde de volledige renovatie van het kerkinterieur waarbij alles opnieuw geschilderd werd. Het pleisterwerk dat hier en daar te lijden had door vochtinsijpeling werd hersteld. Alle metselwerk, de blauwstenen zuilen van de toren en de wistenen zijaltaren werden grondig gereinigd en opnieuw gevoegd. Het behoud van de neogotische decoratie stond bij dit alles voorop. Waar nodig werd deze hersteld. De werken werden uitgevoerd onder leiding van architect-ingenieur Rotsaert uit Kortemark.

## Exterieur

Het exterieur van de kerk laat zich kenmerken door het gebruik van gele baksteen, van blauwe hardsteen voor dekstenen en ornamentiek en van natuurleien en geglazuurde nokpannen voor de (zadel)daken.

De gevelvlakken worden geritmeerd door verjongende steunberen en door spitsboogvensters. Deze vensters hebben onderaan (meestal) een bakstenen afzaat en zijn gevat in een geprofileerde omlijsting met bakstenen maaswerk. In een aantal gevallen zijn de steunberen overhoeks of haaks op elkaar geplaatst.

De drie westgevels zijn uitgewerkt als puntgevels op schouderstukken en met bekronende kruisbloemen. De gevelvlakken zijn telkens opengewerkt door een groot spitsbogig drielicht met maaswerk. Het voorgeplaatst portaal heeft een korfbogportaal onder een blauwhardstenen druiplijst. Deze laatste rust op gesculpteerde consoles in de vorm van hoofdjes. Een vleugeldeur met briefpaneel is aanwezig. In de oksel van het westportaal en van de noordbeuk bevindt zich een lage Mariakapel onder een leien zadeldak. Deze kapel heeft een rondboogportaal dat verdiept is in een spitsbogige deuromlijsting met rondstaafprofiel. In het gevelveld is verder een geometrisch motief in baksteen aangebracht.



Figuur 38 Westgevel van de Sint-Hadrianuskerk



Figuur 39 Zijgevel van de Sint-Hadrianuskerk



Figuur 40 Doopkapel

De zijgevels van de kerk zijn afgelijnd door een doorlopende overhoekse muizentandlijst, een houten gootlijst en door een doorlopende cordonlijst die onder de vensters aanwezig is. Ter hoogte van de tweede travee van de noord- en de zuidbeuk situeert zich een toegangsportaal onder zadeldak. Een lage puntgevel op schouderstukken,

een bekronende kruisbloem en een deur met briefpaneel typeren dit portaal. In de muur van de zuidbeuk is een grafsteen in blauwe hardsteen van ca. 1447 bewaard, van de adellijke heer Jan van den Berghe. Een achzijdige doopkapel onder leien bevindt zich ter hoogte van de derde travee van de noordbeuk. Een blinde spitsboognis met (deels opengewerkt) drielobbig maaswerk is in elk van deze acht zijden uitgewerkt.

De transepttraveeën van de kerk lopen op in een puntgevel met bekronende kruisbloem. Ter hoogte van het transept van de zuidbeuk is een veelhoekig traptorentje met bakstenen naaldspits aanwezig. Dit traptorentje laat zich kenmerken door een getoogd deurtje waarboven zich spitsbogige blindnissen bevinden. Boven deze nissen verjongt de toren en is hij uitgewerkt met spitsbogige blindnissen met drielobbig maaswerk. De spits is voorzien van hogels en bekroond met een kruisbloem.

De koorgevels zijn opengewerkt door spitsboogvensters die breed zijn bij de vlakke sluiting van het zuidkoor en bij de driezijdige sluiting van het hoofdkoor. Bij de vlakke sluiting van het noordkoor zijn twee smalle vensters op te merken. In de plint van het hoofdkoor zijn gedenksteden of grafstenen ingewerkt, onder meer de natuurstenen grafsteen van notaris Norbertus Huyghebaert (gestorven 1876) in een omlijsting van blauwe hardsteen met voluten en kruisbekroning.

De sacristie en een bergruimte flankeren het hoofdkoor respectievelijk in het zuiden en in het noorden. Het zijn beiden gebouwtjes van één bouwlaag onder leien schilddaken. De sacristie is opgetrokken in een flamboyante neogotische stijl. De muurvakken worden getypeerd door kruisvensters van blauwe hardsteen en door spitsbogige en rondbogige blindnissen. Ze zijn verticaal geritmeerd door verjongende bakstenen pilasters met spitsbogige blindnissen en waterspuwers van blauwe hardsteen. Een horizontale geleiding wordt verkregen door middel van blauwhardstenen druip- en cordonlijsten, en door bakstenen borstwering met decoratief maaswerk. Verder kan een korbogige deuropening met hardstenen bolkozijn als bovenlicht worden opgemerkt, evenals de kruisvensters (tweelichten) die voorzien zijn van houtwerk met glas-in-lood en van diefijzers. De bergplaats is uitgewerkt met (deels overhoekse) steunberen met blindnissen en met een borstwering met kantelen. Hier ritmeren twee- en drielichten met kruismonelen van blauwe hardsteen onder korbogige ontlastingsbogen en met diefijzers de gevel. De korbogigedeur heeft een bolkozijn als bovenlicht en is bereikbaar via drie treden van blauwe hardsteen met smeedijzeren leuning.



**Figuur 41** Zicht op het hoofdkoor van de Sint-Hadrianuskerk, geflankeerd door de sacristie en bergruimte

De achzijdige vieringtoren ten slotte is uitgewerkt met spitsbogige galmgaten. Daarboven is een borstwering aanwezig met twee doorlopende rondboogfriezen met telkens een blauwhardstenen waterlijst. Een bakstenen naaldspits bekroont de toren en is afgewerkt met hogels en een bekronende windhaan.

## Interieur

Het interieur van de Sint-Hadrianuskerk is deels bepleisterd en polychroom beschilderd. Een houten spitstongewelf met ribben overkluizen daarbij de midden- en zijbeuken. Ter hoogte van de viering is er een overkluizing door een bakstenen spitskruisgewelf met ribben van blauwe hardsteen en een mangat. Doorheen de kerk zijn verschillende bakstenen spitse scheiboogarcaden op te merken. In de beuken rusten zij op bakstenen zuilen en in de viering op zuilen van blauwe hardsteen met koolbladkapitelen. In het koor rusten zij deels op zuilen van blauwe hardsteen met koolbladkapitelen en deels op bakstenen zuilen met bakstenen koolbladkapiteel.

Verder zijn in de kerk nog neogotische muurschilderingen uit de wederopbouwperiode van de jaren 1928 bewaard. Verantwoordelijk voor deze muurschilderingen was de firma Bressers uit Gent. Heden vindt men neogotische schilderijen terug tussen de scheiboogarcades waar zij heiligen en engelen afbeelden. Ook tegen de westgevel is er achter de 'piëta boven graflegging' een achtergrond met neogotische beschildering en opschriften terug te vinden. In het hoofdkoor vindt men dan weer blindnissen met neogotische schilderijen met bijbelse taferelen.



Figuur 42 Zijkoor met OLV-altaar (Werbrouck, M., De Federatie Krekedal en haar vijf parochiekerken : deel 1, p 141)



Figuur 43 Zijbeuk van de kerk met scheiboogarcaden (© Fotograaf Vanneste, Pol, 01-01-2008, © Vlaamse Gemeenschap)

Gebrandschilderde vensters met afbeeldingen van heiligenfiguren en bloemmotieven zijn in de kerk aanwezig. Een aantal brandglasramen gaan terug tot de periode 1888-1890, toen de kerk door pastoor Foulon werd verbouwd en vergroot. Glas in lood werd toen geplaatst door het atelier Coucke en Zonen en door het atelier Dobbelaere, beiden uit Brugge. Een aantal van deze ramen overleefden de verwoestingen van de Eerste Wereldoorlog en werden rond de jaren 1928 hersteld door het atelier Coppejans van Gent dat in 1922 ook twee nieuwe brandglasramen in het vrouwenkoor plaatste.

De doopkapel van de kerk is onbepleisterd en heeft een houten overwelling ten noorden. Boven de ingang van de doopkapel hangt een blauwhardstenen gedenksteen van ca. 1400, die herinnert aan het plaatsen van de doopvont en de eerste doop.

Het interieur van de Mariakapel ten slotte kenmerkt zich zowel door cementtegels met geometrisch motief en zwarte natuursteentegels als door een blauw geschilderd houten spitstongewelf met gesculpteerde ribben. Er is tevens een Mariagrot met beelden van Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes en

Bernadette. De kapel is van de bidruimte afgesloten door een smeedijzeren hekwerk. In de onbepleisterde wanden zijn twee witmarmeren plaquettes aanwezig. Hun opschriften luiden "RO DO/C. FOULON/PASTORE" en "TER ERE VAN/O.L.V./VOOR MISSEN".

**Meubilair en roerend patrimonium** De kerk beschikt over heel wat neogotisch meubilair. Voorbeelden hiervan zijn de neogotische preekstoel, het neogotische altaar en een neogotische schilderijlijst.



Figuur 44 Neogotisch meubilair. Van links naar rechts, preekstoel, hoofdaltaar en schilderijomlijsting ( © Fotograaf L. Van Raefelghem 1968 © KIK- IRPA, Brussel, clichés M045484, M045480 en M045482)

Van de vooroorlogse kerk zijn enkel nog een 18<sup>de</sup>-eeuwse doopvont aanwezig, evenals het schilderij "Verrijzenis van Christus" (ca. 1600) en het schilderij "Bekering van Sint-Hubertus" geschilderd door Matthias de Visch (1765). Deze items waren tijdens de



Figuur 45 Van links naar rechts, 18<sup>de</sup>-eeuwse doopvont, de "Verrijzenis van Christus" en de "Bekering van Sint-Hubertus" ( © Commissariaat generaal voor de passieve luchtbescherming 1945 (doopvont) © Fotograaf L. Van Raefelghem 1968 (schilderijen) © KIK- IRPA, Brussel, clichés A095252, M045483 en M045481)

Eerste Wereldoorlog in veiligheid gebracht in Torhout. Na de wederopbouw keerden ze terug naar de Sint-Hadrianuskerk.

In de kerk hangen verder ook koperen kroonluchters ter herinnering aan Frederick Kretz. Frederic Joseph Emile Kretz (Brussel, 1889) was reserveluitenant bij het 13<sup>de</sup> Linierement en kwam op 14 oktober 1918 om nabij Handzame. Hij ligt begraven in De Panne. Na de oorlog schonken zijn ouders de luchters met de inscriptie "FREDERICUS KRETZ 1918" aan de binnenzijde aan de kerk van Handzame.

Daarnaast vallen in de kerk ook het heel wat elementen op met een hedendaagse vormgeving. Een deel van deze objecten zijn speciaal voor kerkelijk gebruik ontworpen. Andere kunstwerken of meubilair zijn los van liturgische context geconcipeerd maar werden er nadien wel in geïntegreerd.

Voorbeelden van dergelijke elementen met een contemporaine vormgeving zijn de Ko-Ko stoelen van de Japanse designer Shiro Kuramata, de twee tafels van de Nederlandse designer Dom Hans van der Laan en de Christusfiguur van Roger Bonduel uit 2004, de door Missiaen ontworpen standers voor de Statenbijbel, de keramieken urne van de Franse kunstenaar Claude Champy, het in 2000 aangekochte schilderij La Dame du Silence uit 1945 van de Italiaan Bruno Capacci en het handgeweven sesal tapijt uit 1999 van Katy De Bock.



**Figuur 46** Heaven and earth. Katy De Bock. Sisal handgeweven tapijt. Ontwerp 1998 ( © Fotograaf J. Coenye. VKH, Handzame Kerk Sint-Hadrianus. Kunstpatrimonium 2008, p.17 )



**Figuur 47** La Dame du Silence. Bruno Capacci. Olieverf op paneel 1945 ( © Fotograaf J. Coenye. VKH, Handzame Kerk Sint-Hadrianus. Kunstpatrimonium 2008, p.18 )



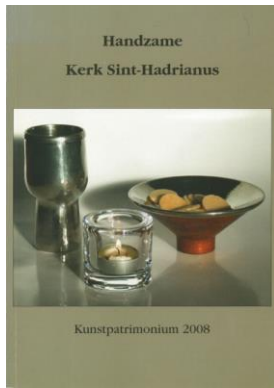
**Figuur 48** Kruis met kaarsenhouders. Hubert Devoldere naar en ontwerp van Hand van der Laan. Ijzer . Christus-priester. Roger Bonduel. Tin 2004 ( © Fotograaf J. Coenye. VKH, Handzame Kerk Sint-Hadrianus. Kunstpatrimonium 2008, p. 22)



**Figuur 49** Urne. Claude Champy. Keramiek ( © Fotograaf J. Coenye. VKH, Handzame Kerk Sint-Hadrianus. Kunstpatrimonium 2008, p. 56)



**Figuur 50** Voorgangersstoelen. Shiro Kuramata. Hout en chroom. Ontwerp 1986 ( © Fotograaf J. Coenye. VKH, Handzame Kerk Sint-Hadrianus. Kunstpatrimonium 2008, p.23)



Van het aanwezige roerend patrimonium werd door pastoor Missiaen en de VKH Vrienden van het Houtland in 2008 een inventaris opgesteld. Deze inventaris, die over afbeeldingen beschikt, wordt regelmatig ge-update.

**Figuur 51** Publicatie uitgegeven door pastoor Missiaen en de Vriendenkring Kunst Houtland : titelpagina en overzichtspagina (pp. 54-55) (© Fotograaf J. Coenye. VKH, Handzame Kerk Sint-Hadrianus. Kunstpatrimonium 2008)

## Orgel

Reeds vóór 1837 was in de kerk een orgel aanwezig. Bronnen maken in dat jaar immers melding van een reparatie door S.G. Hooghuis (Brugge). Kort vóór WOI werd een nieuw orgel geleverd in de kerk, ditmaal door Jules Anneessens. Tijdens de oorlog werd dit orgel geheel vernield. In 1922 klopt de kerkfabriek opnieuw aan bij Jules Anneessens om de heropgerichte kerk van een nieuw orgel te voorzien.

Dit orgel werd in 1926 uitgerust met een elektrische ventilator, opnieuw door orgelbouwer Jules Anneessens.

Herstellingen en restauratiewerken vonden meermaals plaats, onder meer in 1952, 1969 en opnieuw in 2005-2006. De firma Andriesen uit Menen die de zaak Anneesens overnam, voerde de werken in 2005-2006 uit.



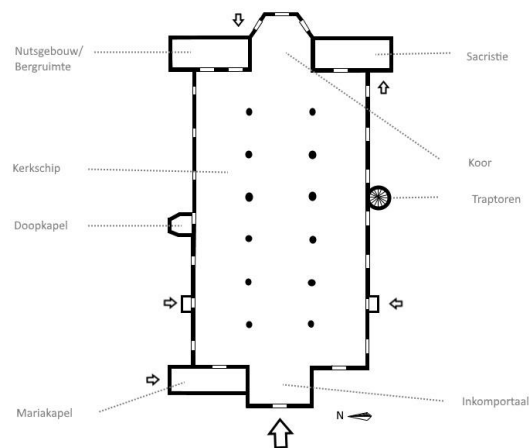
**Figuur 52** Zicht op het orgel van de kerk 1968 (© Fotograaf L. Van Raefelghem © KIK-IRPA, Brussel, cliché M045476)

## B. ARCHITECTURALE MOGELIJKHEDEN

De Sint-Hadrianuskerk in Handzame heeft heden een 325-tal zitplaatsen. De kerk heeft een oppervlakte van circa 961 m<sup>2</sup>.

### Plattegrond

De plattegrond van de driebeukige hallenkerk ontvouwt beuken van vier traveeën, met centraal een voorgeplaatst westportaal als verlenging van de middenbeuk, een pseudotransept van één travee ten zuiden uitgewerkt met traptorentje, zijkoren van twee traveeën met rechte sluiting en een middenkoor van drie traveeën met driezijdige absidiale sluiting dat wordt geflankeerd door de sacristie (zuidzijde) en een nutsgebouw (noordzijde) op rechthoekige plattegrond. Een achtzijdige doopkapel en een voorgeplaatst zijportaal bevinden zich tegen de westelijke zijde van de noordbeuk; een dito portaal tegen de zuidbeuk.



Figuur 53 Schetsmatig grondplan van de Sint-Hadrianuskerk

In de oksel van het westportaal en de noordbeuk is een Mariakapel op rechthoekige plattegrond gelegen.

De hoofdtoegang van de kerk bevindt zich in het westportaal. Zij-ingangen zijn eveneens aanwezig. De zij-ingang aan zuidelijke zijde van de kerk wordt daarbij enkel gebruikt bij concerten aangezien een podium - ter hoogte van het inkomportaal - doorgaans de hoofdtoegang verspert.

De sacristie, de Mariakapel en de bergruimte/nutsgebouw hebben een afzonderlijke toegang.

**Mogelijkheden naar opdeelbaarheid van de kerkruimte** Binnenin het kerkship zijn vandaag reeds een aantal afgesloten ruimten op te merken zoals de sacristie en de bergruimte. Beide ruimten beschikken over een eigen toegang. De sacristie is verder uitgerust met een afzonderlijke verwarming en kan gebruikt worden voor andere doeleinden. Zo gaan er heden na de vormselviering recepties door waar een 15-tal personen aan kunnen deelnemen. Indien de ruimte gebruikt wordt voor vergaderingen kunnen er een 10-tal zitplaatsen worden ingebracht. De bergruimte daarentegen huist momenteel een stookinstallatie en doet dienst als archiefruimte. Tevens is er een lavabo aanwezig. Als vergaderruimte is zij niet geschikt. Het eigenlijke kerkinterieur laat een verdere opdeling toe. Dit kan bijvoorbeeld door een zijbeuk of het koor af te sluiten: (glazen) wanden kunnen geplaatst worden tussen de scheibogen.

**Mogelijkheid tot uitbreiding** Er zijn geen mogelijkheden voorhanden om de kerk uit te breiden. De kerk is bijna volledig ingebed in het omringende weefsel. Zowel aan het westportaal als aan weerszijden

van de kerk bevindt zich een straat. Slechts een kleine buffer met leilindens, grasperken, struikbegroeiing en een pad omgeven daarbij de kerk. Enkel aan de zijde van het koor is er fysieke ruimte voorhanden. Daar bevindt zich immers het Handzameplein. Deze fysieke ruimte is echter niet inzetbaar : niet alleen biedt het plein de nodige parkeerplaatsen aan de bewoners en de bezoekers, het vormt ook het hart van het centrum van Handzame. Op vrijdagnamiddag gaat hier bijvoorbeeld de Boerenmarkt van Handzame door.

### Aanwezige voorzieningen in de kerk

Verwarming	De kerk kan voldoende verwarmd worden. De verwarmingsinstallatie is in goede staat.
Verlichting	De kerk is uitgerust met een voldoende aantal lichtpunten. Deze zijn in goede staat.
Elektriciteit	De elektriciteitsvoorziening is in goede staat.
Geluidsinstallatie	Aanwezig
Natuurlijke akoestiek	De kerk beschikt over een goede natuurlijke akoestiek
Branddetectie	Niet aanwezig
Inbraakdetectie	Niet aanwezig
Sanitair	Ja, één toilet aanwezig. Dit toilet is verbonden aan de sacristie en is niet openbaar. Het is tevens niet geschikt voor andersvaliden

**Aanwezigheid van waardevol interieur** De Sint-Hadrianuskerk bezit waardevolle interieurelementen, zowel elementen die vast verbonden zijn met de kerk en onroerend zijn van aard (preekstoel) als losse elementen (schilderijen en sculpturen). Deze interieurelementen genieten geen bescherming aangezien de kerk niet beschermd is als monument.

---

## C. BOUWFYSISCHE TOESTAND

De huidige bouwfysische toestand van de kerk kan als goed worden omschreven. De kerk is lid van Monumentenwacht. Hierdoor kunnen mogelijke gebreken tijdig opgespoord en aangepakt worden. Ook vonden er in het verleden reeds onderhouds- en renovatiecampagnes plaats. De belangrijkste waren:

- 1980-1981 : heropbouw van torenspits, ditmaal met een kleinere gelijkzijdige omtrek en eindigend op een punt.

- 1997 : aanpassingen interieur : doopkapel werd opgeruimd en opgefrist, het portaal kreeg een nieuwe vloer en verlichting, en een kleiner en lager podium in metselwerk werd gebouwd voor het eveneens nieuwe altaar.
- 1999 : gehele vernieuwing van het interieur : herschilderen van het kerkinterieur, herstellen beschadigde pleisterwerk, indien nodig verwijderen van overschilderingen uit jaren '50, reinigen en opnieuw voegen van metselwerk en natuursteen, indien nodig herstel van neogotische schilderingen. De werken werden uitgevoerd onder leiding van architect-ingenieur Rotsaert uit Kortemark.
- 1999 : water- en winddicht maken van de brandglasramen
- 2002 / 2008 : restauratie brandglasramen en plaatsen van dubbele beglazing : In 2002 werd een proefrestauratie uitgevoerd van één geschilderd brandglasraam (de Heilige Familie) door twee studenten van de Koninklijke Academie voor schone Kunsten aan de Hogeschool van Antwerpen. Het glasraam werd toen ook voorzien van een dubbele beglazing met ontspiegeld glas. Later, in 2008, volgde de restauratie van de overige glasramen. Alle overige gebrandschilderde ramen alsook de twee gewone ramen van de westgevel werden eveneens voorzien van een dubbele beglazing met ontspiegeld glas.
- 2005-2006 : restauratie orgel door de firma Andriesen uit Menen
- 2008 : vernieuwing dak van de doopkapel : tijdens de restauratie van de brandglasramen in 2008 werd vastgesteld dat het dak van de doopkapel dringend aan restauratie toe was. Een deel van het schaliebed en het schaliedak werd vervolgens vernieuwd.
- 2010 : vernieuwen kapel OLV van Lourdes : vernieuwen van vloer, aanpakken vochtprobleem, wit schilderen van muren, plaatsen van comfortabele stoelen en plaatsen van een automatisch licht.
- 2012 : uitvoeren van werken voor de verwarming
- Najaar 2024: vernieuwen dak van de sacristie
- Voorjaar 2025: vernieuwen dak van de bergplaats

In de toekomst zou men graag een volledige renovatie van het dak laten uitvoeren. Er werd reeds een firma aangeschreven (nvdr. Firma Vandendorpe) om een eerste inschatting van de kosten te maken.

### 2.3.3. SITUERING VAN HET GEBOUW IN ZIJN RUIMTELIJKE OMGEVING

#### A. BEREIKBAARHEID

De Sint-Hadrianuskerk ligt in de nabijheid van de N35 in de dorpskern van Handzame en kan makkelijk bereikt worden met de wagen. Er is voldoende parking aanwezig op het Handzameplein achteraan het koor van de kerk alsook aan de westzijde en aan de zuidzijde van de kerk (langsparkeren : respectievelijk een 5- en een 12-tal plaatsen). Voor andersvaliden zijn twee plaatsen voorbehouden op het Handzameplein (aan de oostzijde van de kerk) ter hoogte van de bushalte.

Fietsers kunnen de kerk eenvoudig bereiken. De Sint-Hadrianuskerk is dan ook gelegen tussen de fietsknooppunten 86 en 23. Een kleine fietsenstalling is aanwezig aan de westzijde van de kerk. Een grotere fietsenstalling bevindt zich aan de oostzijde.

Met het openbaar vervoer kan je eveneens tot bij de kerk komen. De dichtstbijzijnde halte is de halte “Handzame Dorp”. Deze halte bedient volgende lijn:

- 35 Diksmuide - Zarren - Kortemark - Torhout
- 351 Diksmuide - Zarren - Kortemark - Hoogdele - Roeselare
- 352 Diksmuide - Zarren - Kortemark - Lichtervelde
- 359 De Mokker - Koekelare - Bovekerke - Kortemark



Figuur 54 Halte De Lijn in de buurt van de parochiekerk van Handzame (© Google Maps)

Voor de wandelaars is er een wandelroute aanwezig die je langs de kerk brengt. De wandelroute “WOI in Handzame” werd gerealiseerd in het kader van het vernieuwd bezoekerscentrum Tabaksfabriek N°253 'Sigarenmakers in Handzame' dat werd geopend in april 2015. De route zelf is 3 km lang en komt langs plaatsen in Handzame die tijdens WOI van belang waren.

#### B. ROL VAN DE KERK IN HET DORPSWEEFSEL

De Sint-Hadrianuskerk kent een centrale ligging in het dorpscentrum van Handzame en is er één van de meest beeldbepalende gebouwen. Rondom de kerk is omgevingslicht aanwezig. Tijdens de kerstperiode wordt speciale buitenverlichting voorzien.

De kerk is daarnaast ook uitgerust met een achzijdige vieringtoren met bakstenen naaldspits. De toren is voorzien van klokken die om het half uur luiden. De naaldspits werd uitgewerkt met uurwerkplaten. Bovenop deze spits bevindt zich een bekronende windhaan. De toren is eveneens uitgerust met een gsm-mast.

## C. LIGGING TEN AANZIEN VAN DE AANWEZIGE STEDELIJKE INFRASTRUCTUUR

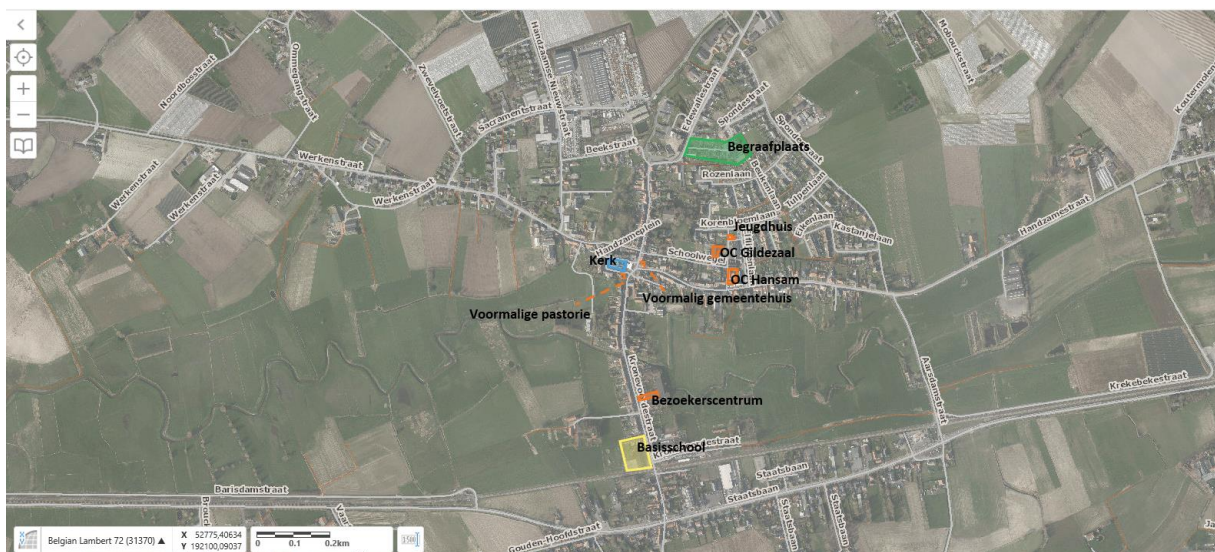
De kerk kent een gecentraliseerde ligging ten aanzien van de aanwezige stedelijke infrastructuur. In de onmiddellijke omgeving bevindt zich de voormalige (onder)pastorie en het voormalig gemeentehuis die beiden aan het Handzameplein zijn gelegen. Op dit plein bevindt zich tevens een H. Hart Beeld, een oorlogsgedenkteken en een dorpspomp/fontein. Deze laatste is uitgewerkt met zitbanken en werd bij de heraanleg van het plein in 1998 samen met de retro-lantaarnpalen geplaatst.

Verder bevinden zich binnen een straal van 500 meter ook nog de vrije basisschool De Tweesprong (afdeling Handzame), het OC Hansam met aanpalend het jeugdhuis de Meeuwe en het OC Gildezaal. Zowel in het OC Hansam als het OC Gildezaal is zaalverhuur mogelijk. Volgende infrastructuur staat ter beschikking:

- OC Hansam : bar, keuken en zaal voor 75 tafels, 300 stoelen
- OC Gildezaal : foyer, keuken en theaterzaal voorzien van 75 tafels, 246 stoelen

Het bezoekerscentrum van Handzame, dat in 2015 in de Tabakfabriek NEOS werd ingericht, alsook het ortho-agogisch centrum Sint-Jan De Deo, dat gehuisvest is in het voormalig klooster van de Zusters van Liefde, bevinden zich binnen eenzelfde straal van 500 meter afstand.

De kerk is niet langer omgeven door een kerkhof. Het kerkhof van Handzame bevindt zich heden in de Edewallestraat.



Figuur 55 Situering van de Sint-Hadrianuskerk in het omringende weefsel (© GDI Vlaanderen)

## D. LIGGING TEN AANZIEN VAN ANDERE GEBEDSRUIMTEN

De Sint-Hadrianuskerk van Handzame kent een heel centrale en nabije ligging ten aanzien van de andere parochiekerken van Kortemark. De overige kerken liggen dan ook allemaal binnen een afstand van 4 km van Handzame.

Een klooster is niet langer aanwezig. Vroeger verbleven de zuster van de Heilige Vincentius à Paulo in Handzame, eerst in de Edewallestraat, nadien in de Kronevoordestraat. De kloostergebouwen in de Edewallestraat zijn heden omgevormd tot ortho-agogisch centrum Sint Jan de Deo : de kapel is niet langer in gebruik. De kloostergebouwen in de Kronevoordestraat aan het station zijn na een brand in 1985 niet meer heropgebouwd.

Niettemin zijn er in Handzame wel nog een aantal weggappelletjes aanwezig. Zo is er een Mariakapelletje gelegen in de Beekstraat (ter hoogte van nr 1), bevinden er zich een Onze-Lieve-Vrouwkapellen in de Edewallestraat (ter hoogte van nr 57 alsook ter hoogte van de Schaakstraat) en staat er een kapel toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw van Troost op de hoek van de Handzamestraat met de Spondestraat.

Daarnaast bevindt zich aan de Sint-Hadrianuskerk zelf ook een O.L.V. van Lourdeskapel, die van buitenaf toegankelijk is.

---

## 2.3.4. BESCHRIJVING VAN HET ACTUEEL GEBRUIK EN DE ACTUELE FUNCTIE

---

### A. LITURGISCHE ACTIVITEITEN

---

Elke eerste, derde, en vijfde zondag van de maand, om 9.00 uur, is er een katholieke eucharistieviering. Gemiddeld zijn hiervoor een 50 à 80 deelnemers aanwezig. Deze komen hoofdzakelijk uit de eigen parochie en zijn hoofdzakelijk ouderen (tussen de 50 en 70 jaar). Bij familiemissen en speciale vieringen (hoogdagen, vorming, begrafenissen) kan het aantal deelnemers heel hoog zijn.

Daarbuiten gaan er ook andere eucharistievieringen in de kerk door, met name:

- Uitvaartliturgieën/begrafenissen (gemiddeld tussen de 15 à 30 per jaar)
- Huwelijken (gemiddeld tussen de 1 à 5 per jaar)
- Doopvieringen (gemiddeld tussen de 15 à 30 per jaar)
- Eerste communieviering
- Vormselviering (samen met Edewalle)
- Middernachtviering
- Gezinsviering nav het Heilig Vormsel
- Schoolvieringen, 2 à 3 maal per jaar
- Gebedswake met Chiro, 1 maal per jaar

---

### B. ANDER PAROCHIAAL GEBRUIK

---

De Sint-Hadrianuskerk was tot voor kort de thuisbasis van het Sint-Hadrianuskoor, een gelegenheidskoor dat oorspronkelijk (in 2013) enkel de middernachtsviering opluisterde en nadien uitgegroeide tot een vierstemmig koor dat op alle kerkelijke hoogdagen en natuurlijk ook tijdens de middernachtmis de dienst opluisterde. Heden bestaat dit koor niet meer. Een gelegenheidskoor is daarentegen wel nog aanwezig : dit koor luistert de paaswake, de kermisviering en de kerstviering op.

Verder wordt het parochiaal archief in de kerk bewaard. Dit archief omvat 6 lopende meter en bevat zowel het archief van de kerkfabriek als het archief van de parochiale instellingen en verenigingen.

In de sacristie van de kerk gaan de vergaderingen van de kerkraad door.

---

### C. NIET-LITURGISCHE ACTIVITEITEN

---

Onder de noemer van niet-liturgische activiteiten kunnen we hoofdzakelijk culturele activiteiten aanhalen die af en toe in de kerk doorgaan. Zowel concerten, repetities en optredens van de harmonie Sint-Cecilia als tentoonstellingen hebben reeds in de Sint-Hadrianuskerk plaatsgevonden. Een

gebruikersreglement is niet aanwezig, noch wordt er een schriftelijke overeenkomst afgesloten. De kerkfabriek krijgt bovendien ook geen vergoeding. Op jaarbasis telt men zo een 2 à 6-tal niet-liturgische activiteiten. Een parochieverantwoordelijke opent en sluit bij deze activiteiten de kerk en houdt toezicht.

De vzw OOkunst, opgericht in 1996, organiseerde zo hun eerste concert in de kerk van Handzame en zocht ook nadien de kerk van Handzame op om hun concerten in te huizen. Bovendien richtten zij zich in hun werking niet enkel op concerten, maar ook op tentoonstellingen. In 2000 werden bijvoorbeeld een aantal kunstwerken tentoongesteld in de Sint-Hadrianuskerk. Een andere vereniging die in het verleden reeds van de kerk gebruikte maakte was Stem en Koor.

Verder wordt de kerk ook door gemeentelijke diensten van Kortemark gebruikt, met name door de dienst cultuur en de dienst toerisme. De dienst cultuur organiseert daarbij culturele activiteiten in de kerk, de dienst toerisme biedt geleide groepsbezoeken op aanvraag aan. Bij deze laatste gidst de voormalige pastoor Missiaen de aanwezigen in de kerk rond.

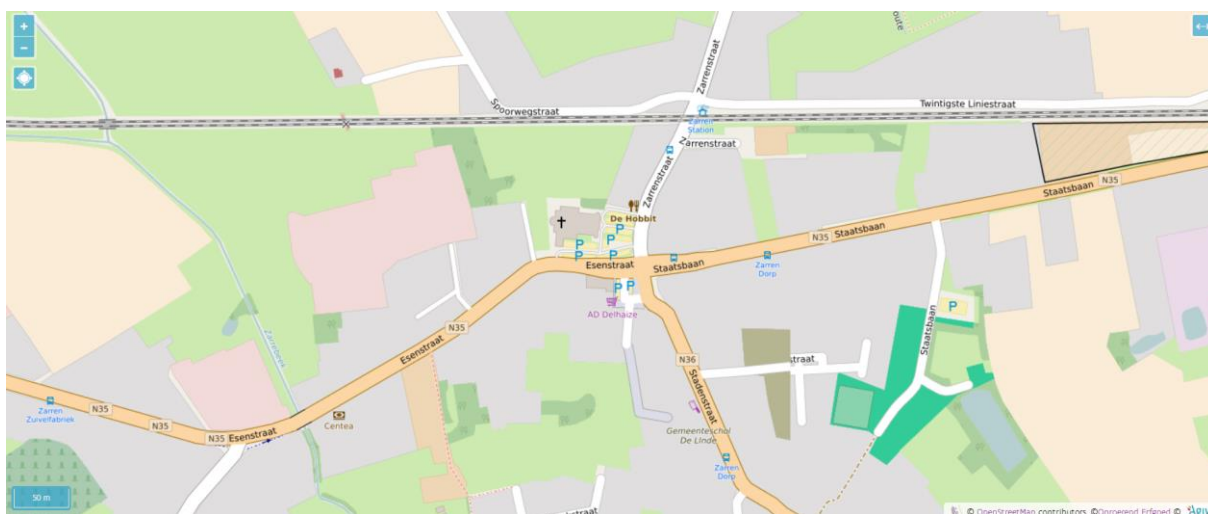
De kerk kent bijgevolg ook sporadisch een eerder toeristisch gebruik. Qua binneninrichting spreekt het gebouw dan ook aan. Het is een troef die in het verleden tijdens speciale evenementen al meermaals in de verf gezet geweest is. In 1999 hield men bijvoorbeeld naar aanleiding van de afloop van de renovatie een opendeurdag in de kerk met geleide bezoeken en een brochure. Ook in 2003 alsook in 2019 werd de kerk tijdens Open Monumentendag opengesteld en werden rondgangen georganiseerd. Tijdens de Handzamekermis stond de kerk eveneens open voor het publiek en plaatste men glazen pronkkasten met religieus erfgoed. Van 2008 tot 2010 was de kerk zelfs lid van Open Kerken: tijdens de maanden augustus en september werd de kerk er opengezet. In 2011, na afloop van de restauratie van de kapel, nam de kapel de rol van de open kerk als het ware over.

Aan de kerk van Handzame zijn reeds een aantal boeken gewijd. De heemkundige kring Crekel Beke belichtte de kerk in het eerste deel van de serie jaarboeken over de vijf parochiekerken van de federatie Krekedal. De Vriendenkring Kunst Houtland Torhout nam het volledige kunstpatrimonium op in een boekje genaamd "Handzame Kerk Sint-Hadrianus. Kunstpatrimonium 2008".

## 2.4. SINT-DIONYSIUSKERK IN ZARREN



Figuur 56 De Sint-Dionysiuskerk (© Fotograaf Vanneste, Pol, 01-01-2008, ©Vlaamse Gemeenschap)



Figuur 57 Situering van de Sint-Dionysiuskerk (© OpenStreetMap contributors, © Onroerend Erfgoed, © Agiv)

---

## 2.4.1. IDENTIFICATIE

### Naam

Sint-Dionysiuskerk

### Alternatieve benamingen

Parochiekerk Sint-Denijs, Sint-Denijskerk, Parochiekerk Sint-Dionysius

### Geografische ligging

- Ezenstraat zonder nummer, 8610 Kerkwijk Zarren
- Provincie: West-Vlaanderen

### Kadaster

Kortemark 4<sup>de</sup> Afdeling / Zarren, sectie A nr 357c

### Plaats in kerkelijke structuur

- Bisdom: Brugge
- Decanaat: Torhout-Gistel
- Pastorale eenheid: O.L.V. Krekedal Kortemark
- Parochie: Parochie St.-Dionysius Zarren
- DN 2114

### Eigenaar

Kerkfabriek

### Bescherming(en)

- Niet-beschermd
- Vastgesteld als bouwkundig erfgoed. Deze vaststelling is geldig sinds 14-05-2024.

---

## 2.4.2. BESCHRIJVING

---

### A. CULTUURHISTORISCHE WAARDE

**ARCHITECT** J. Deboutte

**ARCHITECT** P. Buyck (neogotisch schip en koor)

**TYPE** Hallenkerk met transept en geveltoren

**STIJL** Romaans, neogotiek, neoromaans, regionalisme

**BOUWDATA** 1922-1924

**KERK WIJDINGSDATUM** 6 september 1949

#### Bouwgeschiedenis

De Sint-Dionysiuskerk was in oorsprong een eigenkerk die toebehoorde aan een Doornikse kanunnikenfamilie. In 1112 werd ze bij bisschoppelijke akte overgedragen aan de Sint-Maartensabdij te Doornik. Dit patronaatschap van de kerk zou later door een bulle van paus Innocentius II uit 1132 nogmaals bevestigd worden.

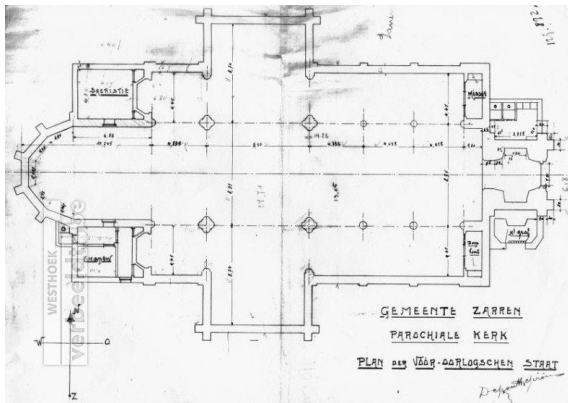
Het eerste stenen kerk van Zarren gaat waarschijnlijk terug tot de 12<sup>de</sup> eeuw. Het betrof een romaanse kruiskerk met romaanse vieringtoren.

Zoals vele andere kerken had de Sint-Dionysiuskerk onder de beeldenstorm te lijden en werd ze omstreeks 1566 gedeeltelijk verwoest. Herstellingen volgden niettemin vlug en in 1571 werd de herstelde kerk opnieuw gewijd. Uit de bisschopsvisitatie van dat jaar bleek bovendien dat de kerk en het kerkhof omwald en ommurd waren. Niet veel later volgde echter een tweede beeldenstorm die de kerk omstreeks 1580 opnieuw in puin achterliet. Reeds in 1609 vindt men meldingen over herstellingswerken aan onder meer het "Onse Vrouwe Choor", aan de kerktoren en aan de vensters. Uit de rekeningen blijkt verder dat men aanvankelijk deze herstelde kerk met stro bedekte. Wat later, in 1628, duiken meldingen op over het maken van een stenen brug over de kerkgracht. De kerk bestond toen uit een koor, een middenbeuk en twee zijbeuken en had een romaanse klokkentoren in het midden van het schip. Bij de herstellingswerken had men de romaanse kruiskerk met andere woorden uitgebreid met zijbeuken.

In 1645 brak voor de kerk een periode aan van plunderingen door Franse soldaten die tot circa 1658 zou duren. Deuren en ramen werden hierbij beschadigd. De Fransen gebruikten in 1690 de kerktoren ook als uitkijkpost. Tijdens de schermutselingen in 1704 tussen de Engelsen en de Hollanders enerzijds en de Fransen en de Spanjaarden anderzijds bood de Sint-Dionysiuskerk onderdak aan de Zarrenaren die met hun paard en vee op de vlucht waren geslagen. Wanneer in 1708 Zarren opnieuw in Franse handen viel, zou de kerk door de boeren worden gebruikt.

In 1717 kon men de toestand van de kerk als bouwvallig omschrijven. Vanaf dan zou men het kerkgebouw geleidelijk aan herstellen. Zo werd in 1736 de torenspits en het torenuurwerk vernieuwd. Uit de decanale visitatie van 1749 blijkt dat de toenmalige gotische kerk een driebeukige kerk met

vieringtoren was. Het hoofdkoor was toegewijd aan de Heilige Dionysius, het noordelijk altaar aan Onze-Lieve-Vrouw, en het zuidelijk koor aan Sint-Niklaas.



Figuur 58 Grondplan der vooroorlogse staat (© Westhoek Verbeeldt HEU023501311)



Figuur 59 De kerk circa 1910 (© Westhoek Verbeeldt HEU023500406)

In de loop van de 19<sup>de</sup> eeuw bleek de kerk te klein en te bouwvallig te zijn en besloot men een nieuwe kerk op te richten. Aldus werd de bestaande gotische kerk in 1852 afgebroken. Een uitzondering hierop vormde de romaanse toren van de in oorsprong romaanse kruiskerk die als oosttoren behouden bleef. De toren werd

omschreven als een veldstenen en zandstenen toren met vierkante torenbasis en een achthoekige klokkenverdieping voorzien van een cordonlijst en smalle rondboogvensters. Het nieuwe neogotische schip en koor werden in 1852-1854 westwaarts van de toren heropgebouwd, dit naar ontwerp van de provinciaal architect Pierre Buyck (Brugge, 1805-1877). Uit de plannen bleek dat de kerk vergroot zou worden met niet minder dan 87 meter. Ook de Koninklijke Commissie Monumenten liet duidelijk verstaan dat de kerk van aanzienlijke grootte zou zijn: in hun verslag wordt melding gemaakt dat de kerk plaats zou bieden aan 1200 gelovigen.



Figuur 60 De kerk in 1913 (© Westhoek Verbeeldt HEU023501273)

Na afloop van de werken bezat Zarren een pseudo-basilicale kerk met een vijfhoekige koorafsluiting en met lange spitsboogglasramen. De zijbeuken besloegen 3 traveeën en waren voorzien van telkens 2 smalle spitsboogvensters die aan de buitenzijde waren omgeven door lisenen. De sacristie was aan de noordzijde van het koor gelegen, een hulpsacristie bevond zich aan de zuidzijde. Aan de noordzijde van de oude romaanse toren waren er aan de buitenzijde toiletten en aan de zuidzijde was er een calvarie met een groot kruisbeeld en eronder het H. Graf.

Het interieur van deze kerk gaf uiting aan de neogotische vormentaal met onder meer kruisribgewelven, neogotische muurschilderingen, een neogotische altaar en een neogotische preekstoel.



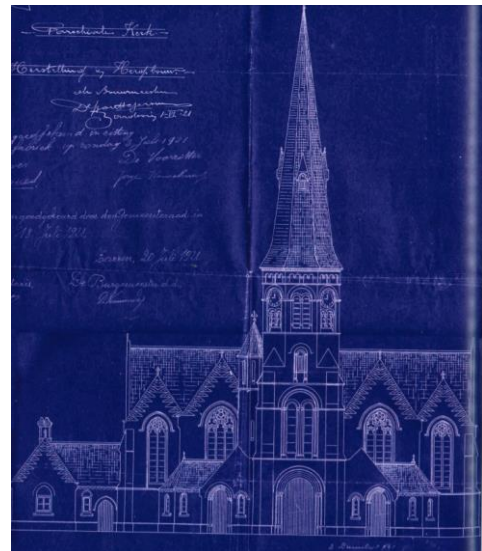
Figuur 61 Neogotisch interieur van de vooroorlogse kerk 1908 (© Westhoek Verbeeldt HEU023501279)



**Figuur 62** De zwaar beschadigde Sint-Dionysiuskerk van Zarren, circa 1920 (© KIK-IRPA, Brussel, cliché A128558)

In de Eerste Wereldoorlog kwam Zarren in de frontlinie te liggen en werd het dorp in juli 1917 ontruimd. De Sint-Dionysiuskerk kwam dan ook niet ongehavend uit de oorlog. In juli-augustus 1917 werd de kerktoren doorschoten. Hoewel het kerkship hierbij gedeeltelijk gespaard bleef, liep het dak van de kerk nadien nog grote schade op en kreeg de neerslag vrijspel. Hierdoor bleef de kerk aan het einde van de oorlog toch zwaar vernield achter. Venster en meubilair verdwenen eveneens tijdens de oorlog.

De heropbouw van de kerk liet echter niet lang op zich wachten. Reeds in 1922-1924 werd de kerk naar ontwerp van architect Jerome Deboutte uit Ardoie (maar afkomstig van Zarren) opnieuw opgericht. Aanvankelijk dacht men nog aan een herstel van het beschadigde kerkgebouw, maar al gauw bleek de kerk onherstelbaar en drong een nieuwbouw zich op. In zijn ontwerp bleef Deboutte trouw aan de vooroorlogse kerk, zeker wat de opstelling van de oosttoren, het schip en het westkoor betreft. Ook voor het ontwerp van de toren, die volledig herbouwd werd, inspireerde de architect zich op de oude romaanse toren, zij het dat de toren ditmaal in baksteen zou worden opgetrokken. Elementen van ijzerzandsteen van de oude toren werden evenwel herbruikt : de zware vieringpeilers zitten bijvoorbeeld verwerkt in de kernen van de onderbouw van de nieuwe toren. En ook in de rondboog boven het voorportaal werd zandsteen van de oude toren gebruikt. De twee arduinen wijwatervaten zijn eveneens gerecupereerd en gaan vermoedelijk zelfs terug tot de 17<sup>de</sup> eeuw en bijgevolg tot de kerk van vóór 1852. Het pseudo-basilicale schip ten slotte werd vervangen door een driebeukig schip. Zoveel mogelijk materiaal (stenen) van de vorige kerk werden gerecupereerd.



**Figuur 63** Plannen voor de wederopbouwkerk Werbouck, M. et al., *De Federatie Krekedal en haar vijf parochiekerken* : deel II, p. 62)

In de daaropvolgende jaren werden kleine herstellingen uitgevoerd aan de kerk (onder meer aan de leien dakbedekking), werden interieurelementen aangekocht, kwam er een nieuwe klok en zag men de kerk ook elektrische verlicht worden.

Ook de Tweede Wereldoorlog bleef niet zonder gevolgen voor de kerk. Samen met de jongensschool werd de kerk in 1940 gebruikt als hospitaal en als onderkomen voor terugtrekkende Belgische soldaten tijdens de 18-daagse veldtocht. De Statiestraat en het station werden tijdens het bombardement van 27 mei 1940 bovendien beschadigd en daarbij deelde ook de kerk in de klappen: herstellingen waren nodig aan brandglasramen, het schaliedak moest vernieuwd worden en het pleisterwerk hersteld.

Tijdens de oorlog verdwenen verder ook de klokken uit de toren. Deze zouden pas in 1951 (grote klok) en in 1957-1958 (kleine klok) vervangen worden en vrijwel meteen, in 1958, elektrisch geluid worden.

Omstreeks 1958-1965 werd het interieur onder pastoor Hassebroucq grondig vernieuwd met onder andere een nieuw modernistisch hoofdaltaar, een modern kruis boven het altaar, een doek achteraan in het koor en een nieuw tabernakel. Tevens werd de preekstoel alsook talrijke beelden naar achter in de kerk verplaatst. Nieuwe stoelen met zachte zitting werden eveneens besteld. Tot slot kwam er ook een verwarmingsinstallatie op basis van mazout.

Hoewel de kerk aanvankelijk omringd werd door een kerkhof, is dit heden niet meer het geval. In 1967 werd het kerkhof rond de kerk immers vervangen door een parking. Een aantal grafmonumenten werden overgebracht naar de nieuwe begraafplaats.

### Beschrijving van de kerk

De Sint-Dionysiuskerk is een naar het westen georiënteerde vijfbeukige hallenkerk met transept en met een vijfzijdige absis en rechte zijkoorafsluitingen. Een sacristie bevindt zich ten zuidwesten, de toren situeert zich in het oosten. De kerk zelf werd opgetrokken in gele baksteen in combinatie met blauwe hardsteen voor de ornamentiek. Leien werden gebruikt als dakbedekking. Aan de buitenmuur van de zuidelijke beuk werden drie 19<sup>de</sup>-eeuwse grafplaten heraangebracht. De herdenkingssteen van 1852 werd eveneens opnieuw ingemetseld in de koormuur.



Figuur 64 De Sint-Dionysiuskerk van Zarren met links het koor, vooraan de sacristie en rechts het voorportaal met toren.

### Exterieur

De toren werd opgericht in neoromaanse stijl. Het ontwerp was dan ook geïnspireerd op de vooroorlogse romaanse toren. Het is een vierkante toren met op de hoeken haakse, verjongende steunberen en met een ronde traptoren in de oksel met de noordelijke zijbeuk. De torenbasis



**Figuur 65 Voorportaal van de Sint-Dionysiuskerk**

functioneert als portaal. Aan weerszijden van de toren bevindt zich een zijportaal onder een schilddak. De vierkante torenbasis is uitgewerkt met twee horizontale geledingen: de onderste geleding wordt daarbij gekenmerkt door verdiepte rondboogopeningen onder een rondboogfries, de bovenste geleding door twee rondboogvensters die gevat zijn in een rondboognis onder druiplijst. De aanzet van de achthoekige torenverdieping die zich daarboven bevindt, is opengewerkt met telkens per twee gekoppelde rondboogopeningen in een rondboognis onder druiplijst. De openingen zijn er voor de helft voorzien van deelzuiltjes en fungeren als galmgat. Bovenaan is er een rondboogfries aanwezig. De ingesnoerde achzijdige torenspits heeft een houten dakkapel.

De overige gevels sluiten aan bij de regionale baksteengotiek. Ze zijn uitgewerkt als tuitgevels en hebben blauwhardstenen schouderstukken, aandaken en muurvlchtingen. De spitsbogige muuropeningen bevinden zich allen onder een bakstenen druiplijst. Verder zijn er ook twee- en drieledige vensters met natuurstenen maaswerk.

Het lage sacristiegebouw op L-vormige plattegrond bevindt zich onder leien zadeldaken en is gevat tussen tuitgevels met aandaken, muurvlchtingen en schouderstukken in blauwe hardsteen. De gevels laten zich kenmerken door een baksteenfries en door rechthoekige muuropeningen onder spitsbogige ontlastingsbogen met rondstaafprofiel.

### Interieur

Het interieur van de Sint-Dionysiuskerk vertoont onbepoisterde (sinds 1978) bakstenen wanden (in oranje en gele kleur), een houten spits tongewelf en een cementtegelvloer. Spitsbogige scheiboogarcaden met witstenen zuilen en met blauwhardstenen basementen en abacus zorgen er voor een scheiding tussen de verschillende beuken. De rondbogige oostwand werd ter hoogte van het portaal uitgewerkt met vier rondlichten die gevat zijn in een ronde nis waaronder zich een rondbogige baksteenfries laat opmerken.



**Figuur 66 Interieur van de kerk. Zicht naar het koor (Werbouck, M. et al., De Federatie Krekedal en haar vijf parochiekerken : deel II, p. 118)**



**Figuur 67 Oostportaal 1968 (© J-P Renard © KIK-IRPA, Brussel, cliché M033696)**



**Figuur 68 Interieur van de kerk. Zicht vanop het doksaal (Werbouck, M. et al., De Federatie Krekedal en haar vijf parochiekerken : deel II, p. 120)**

De glasramen in de kerk dateren allemaal van na de wederopbouw. In het koor zijn de glasramen vervaardigd door de Brugse firma Desmet-Van Caillie, vermoedelijk naar een ontwerp tekeningen van de Brugse firma Coucke. Zij kenmerken zich door een neogotische vormtaal. De andere glasramen in de kerk vertonen een eerder art deco-stijl. In de glasramen van de zijkooren ziet men dan weer een combinatie van beide stijlen.



**Figuur 69** Glasramen in het koor van de kerk (Werbouck, M. et al., *De Federatie Krekedal en haar vijf parochiekerken* : deel II, p. 129)

### Meubilair en roerend patrimonium

In de middenbeuk van de kerk bevindt zich een Sacramentsaltaar in blauwe hardsteen, waarop een neogotisch tabernakel staat. Tevens zijn er witstenen zijaltaren met retabels. Zowel hoofdaltaren als zijaltaren werden aangekocht bij de firma Bressers uit Gent.

In het linkerzijkoor zijn het zijaltaar en het bovenliggend glasraam toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw, in het rechterzijkoor zijn beiden toegewijd aan Sint-Jozef. Verder zijn in de middenbeuk glas-inloodramen op te merken. Deze hebben een voorstelling van het H. Hart, de H. Godelieve en de H. Dionysius.



**Figuur 70** De altaren in de kerk. Van links naar rechts : het Sacramentsaltaar, het OLV-altaar en het Sint-Jozef-altaar. (Werbouck, M. et al., *De Federatie Krekedal en haar vijf parochiekerken* : deel II, pp. 123-124)

De preekstoel, biechtstoelen, koorgestoelten en het huidige hoofdaltaar dateren van na de Eerste Wereldoorlog en worden gekenmerkt door een neogotische vormgeving.

Daarnaast bevinden zich in de kerk redelijk wat schilderijen en sculpturen. Sommigen sculpturen werden reeds in 1919-1924, in de periode van de noodkerk, aangekocht. Er werd hiervoor beroep gedaan op de firma Bressers.

Het oudste element in de kerk, namelijk de oude gotische doopvont uit 1562, bevond zich reeds in de oude kerk van vóór de nieuwbouw van 1852-1855. Deze doopvont bestaat uit een zeshoekige voet

afkomstig uit een grafmonument met als opschrift "SEPULTURE VAN JOOS BAUTE ENDE LIJSEBETTE ZIJN WIJF A.S. 1562", een achthoekige arduinen kuip (vermoedelijk ouder dan 1562) en uit een neogotische koperen deksel dat in 1925 werd aangekocht bij Ateliers Dehin van Luik.

Van het roerend patrimonium is een inventaris beschikbaar. Deze werd opgesteld door de leden van de kerkraad in 2007 en krijgt regelmatig updates

## Orgel

Het oude Van Peteghemorgel (vermoedelijk van circa 1800) werd tijdens de Eerste Wereldoorlog vernield. Na de oprichting van de nieuwe Sint-Dionysiuskerk bestelde de kerkfabriek op 19 maart 1928 een nieuw orgel bij Jos. & Pieter Loncke uit het naburige Esen. Dit orgel werd opgesteld in het doksaal boven de sacristie en bleef daar staan tot aan de restauratiecampagne van 1976-1978. Bij een inspectiebezoek tijdens deze restauratiewerken oordeelde E.H. Fr. Rotsaert, orgeldeskundige uit Poperinge, dat het orgel moest gedemonteerd worden en veilig opgeborgen om verdere beschadiging door stof te voorkomen.

Een restauratie van het orgel vond pas plaats in 1989. Orgelbouwer Loncke bvba uit Zarren werd hiervoor aangesteld. Het orgelbuffet (de eigenlijke orgelkast) werd vernieuwd in Frans eikenhout in een klassieke vormgeving. Delen van het oude orgel werden gerecupereerd waar mogelijk. Het fijne houtsnijwerk werd vervaardigd door de Zarrenaar Donaat Vanoverschelde.



Figuur 71 Het orgel in de Sint-Dionysiuskerk (Werbouck, M. et al., De Federatie Krekedal en haar vijf parochiekerken : deel II, p. 104)

Ook de klaviatuur werd vernieuwd, opnieuw met behoud van bruikbare onderdelen van het vorige orgel. Het registerwerk werd volledig vernieuwd alsook de windladen. De bestaande blaasbalg uit rode Noorse den werd behandeld en opnieuw gebruikt.

## B. ARCHITECTURALE MOGELIJKHEDEN

In de kerk zijn er momenteel een 350-tal zitplaatsen aanwezig. De kerk heeft een oppervlakte van circa 1061 m<sup>2</sup>.

### Plattegrond

De Sint-Dionysiuskerk ontvouwt een vijfbeukige hallenkerk met transept, een vijfzijdige absis en rechte zijkoorafsluitingen. De uiterste zijbeuken zijn slechts drie traveeën breed. Ten zuidwesten bevindt zich een sacristie op L-vormige plattegrond. Er is een oosttoren op vierkante basis.

De hoofdtoegang tot de kerk bevindt zich in het voorportaal. Heden wordt deze toegang enkel gebruikt bij begrafenissen en huwelijksvieringen. Het hoofdportaal wordt geflankeerd door twee zijportalen

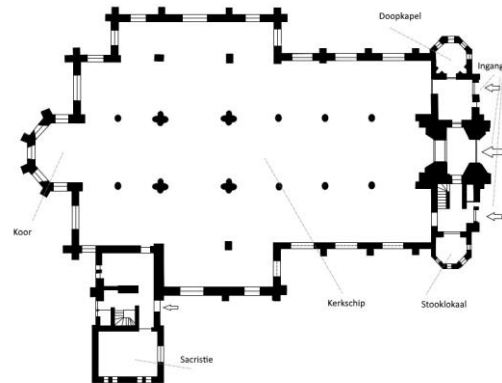
waarvan het linkerportaal eertijds gebruikt werd door vrouwen en het rechterportaal door mannen. Alle drie de toegangen in het voorportaal zijn toegankelijk voor andersvaliden. Heden worden zowel het linker als rechterportaal als ingang tot de kerk gebruikt, tenzij gedurende de winterperiode. Om warmteverlies tegen te gaan opent men enkel het rechterportaal van de kerk. Eenmaal in de inkomruimte verleent het linkerzijportaal toegang naar enerzijds de toren en anderzijds de stookruimte en linkerzijbeuk. Via het rechterzijportaal kan men dan weer de rechterzijbeuk alsook de doopkapel bereiken. In deze doopkapel bevond zich tot het eind van de 20<sup>ste</sup> eeuw de doopvont. Heden staat deze doopvont in de noordelijke zijkoorhoek.

Verder kan men het kerkgebouw ook bereiken via de sacristie. Deze heeft immers een eigen ingang en staat via een gangetje met sanitair en een bergplaats in verbinding met het doksaal en het koor.

**Mogelijkheden naar opdeelbaarheid van de kerkruimte** De kerk beschikt momenteel over een aantal afgesloten ruimten. Dit zijn in de eerste plaats de sacristie, de doopkapel en het stooklokaal. De sacristie heeft daarbij een afzonderlijke verwarming en kan via een zij-ingang van buitenaf bereikt. Zij leent zich bijgevolg voor een ander gebruik. Momenteel doet ze reeds dienst als winterkapel. De andere afzonderlijke ruimten van de kerk, met name de doopkapel, stookplaats en de zijportalen lenen zich niet voor een ander gebruik.

Niettemin zijn er in de kerk wel mogelijkheden voorhanden om de kerk verder op te delen. Dit kan door bijvoorbeeld (al dan niet glazen) wanden te plaatsen tussen de scheibogen van middenbeuk met de zijbeuk of door wanden te plaatsen rondom de zijkoren. Zowel de zijkoren als de zijbeuken beschikken over eigen vensters en zouden natuurlijk daglicht behouden.

**Mogelijkheid tot uitbreiding** De kerk is heden omringd door vrije ruimte. Aan de west- en zuidzijde van de kerk bevindt zich een groene zone. Aan de noord- en oostzijde van de kerk is een parking gelegen. Hoewel de fysieke ruimte voor uitbreiding met andere woorden beschikbaar is, kan een



Figuur 72 Schetsmatig grondplan van de kerk in Zarren

uitbreiding van een kerk niet zomaar als optie naar voor geschoven worden. Aanvankelijk bevond zich rond de kerk immers het kerkhof. Bij het ruimen van dit kerkhof (1967-1968) werd de vrijgekomen ruimte ingenomen door een parking. In 1972 werd de gemeente Zarren eigenaar van deze parking. Bij de overdracht werd gestipuleerd dat die parking 'eeuwig' vrij van bebouwing moet blijven en dat de kerkfabriek blijvende erfdienstbaarheid heeft.

### Aanwezige voorzieningen in de kerk

Verwarming	De kerk kan voldoende verwarmd worden via een hete lucht blazer. De installatie staat op punt.
Verlichting	De kerk is uitgerust met een voldoende aantal lichtpunten. Deze zijn in goede staat.
Elektriciteit	De elektriciteitsvoorziening is in goede staat.
Geluidsinstallatie	Aanwezig
Natuurlijke akoestiek	De kerk beschikt over een goede natuurlijke akoestiek
Branddetectie	Niet aanwezig
Inbraakdetectie	Niet aanwezig
Sanitair	Ja, één toilet aanwezig. Dit toilet is verbonden aan de sacristie en is niet openbaar. Het is tevens niet geschikt voor andersvaliden

**Aanwezigheid van waardevol interieur** De Sint-Dionysiuskerk van Zarren beschikt over heel wat waardevolle interieurelementen, zowel elementen die vast verbonden zijn met de kerk en onroerend zijn door aard (biechtstoelen, altaren, ...) als losse elementen (sculpturen, schilderijen, ...). Aangezien de kerk niet beschermd werd, genieten deze interieurelementen geen enkele bescherming.

## C. BOUWFYSISCHE TOESTAND

De algemene bouwfysische toestand van de Sint-Dionysiuskerk kan als goed omschreven worden. Het gebouw is bovendien aangesloten bij Monumentenwacht waardoor gebreken tijdig kunnen opgespoord en aangepakt worden.

In het verleden vonden bovendien reeds een aantal restauratie- en renovatiewerken plaats :

- 1976-1978 : Grote restauratiecampagne  
Reeds in 1972 was er door de kerkraad een beslissing genomen om de kerk grondig onder handen te nemen en de nodige werken uit te voeren. Volgende werken plande men toen aan te vatten: restauratie van het kerkgebouw, herstel en verlichting van torenuurwerk, schilderen van de kerk, verbeterings- en aanpassingswerken aan het orgel en het vernieuwen van de elektrische installatie en de verwarmingsinstallatie

Met uitzondering van het torenuurwerk, dat in 1973 werd hersteld, liepen de werken vertraging op en namen zij pas een aanvang in 1976. De restauratie van de kerk werd uitgevoerd onder leiding van architect Stefaan Dejaegere uit Marke. Volgende posten werden bij de opmaak van de plannen beschreven:

- vervangen schaliën, goten, uitwendig houtwerk, lood, gebakken veursten, natuurstenen elementen
- behandelen van uitwendig houtwerk, schilderen van uitwendig ijzerwerk
- uitkappen en vernieuwen voegwerken, droogmaken van muren, afkappen van oud pleisterwerk en aanbrengen van nieuw pleisterwerk
- plaatsen van rotswolisolatie onder de daken
- afbraak van schouwen op de zijbeuken en sacristie
- hermeten schouw sacristie en plaatsen nieuwe schouw voor centrale verwarming
- herstel glasramen en de raampjes van de traptoren,
- plaatsen van nieuwe zinken trechters en afvoerbuizen, nieuwe bliksemafleider, nieuw torenkruis, nieuw kruis op het koordak en siersmeedijzer op het traptorentje
- verwijderen van beschilderd doek in het koor
- nazicht van riolering
- bedekking van de steunberen, vensterdorpels en andere schuine vlakken
- aanleggen van beschermpad rond kerk, plaatsen van sneeuwloopplanken

Kort na aanvang bleek al snel dat alle ramen vervangen moesten worden en dat dit voor een aanzienlijke meerkost zou zorgen. Bij het afbreken van het oude pleisterwerk, bleek het resultaat van de naakte steen dusdanig mee te vallen dat men besloot deze enkel meer te reinigen (zandstralen). Een nieuwe pleisterlaag zou niet meer worden aangebracht.

- 1982-1983 : Plaatsen van een nieuwe verwarmingsinstallatie : vervangen van brander en generator.
- 1985 : Aanbrengen van schaliën op het schuins hellende parement in de torenovergangen, dit naar aanleiding van vochtinfiltratie
- 1987-198 : Restauratiewerken aan het orgel (dat tijdens de restauratie van 1967-1978 gedemonteerd was)
- 1999 : Herstellingswerken aan dakgoten, glasramen en aan het dak van de kerk.
- 2005 : Plaatsen van een gsm-antenne in de torenspits. In 2010 werd deze antenne gecamoufleerd.
- 2006 : Vernieuwen van het torenuurwerk met automatische wijzerplaatverlichting
- 2007 : Herstel van het torenkruis en de windhaan na geleden schade tijdens nieuwjaarsstorm

Voor de komende jaren staan dan ook geen grote onderhoudswerken of restauratiewerken gepland.

### 2.4.3. SITUERING VAN HET GEBOUW IN ZIJN RUIMTELIJKE OMGEVING

#### A. BEREIKBAARHEID

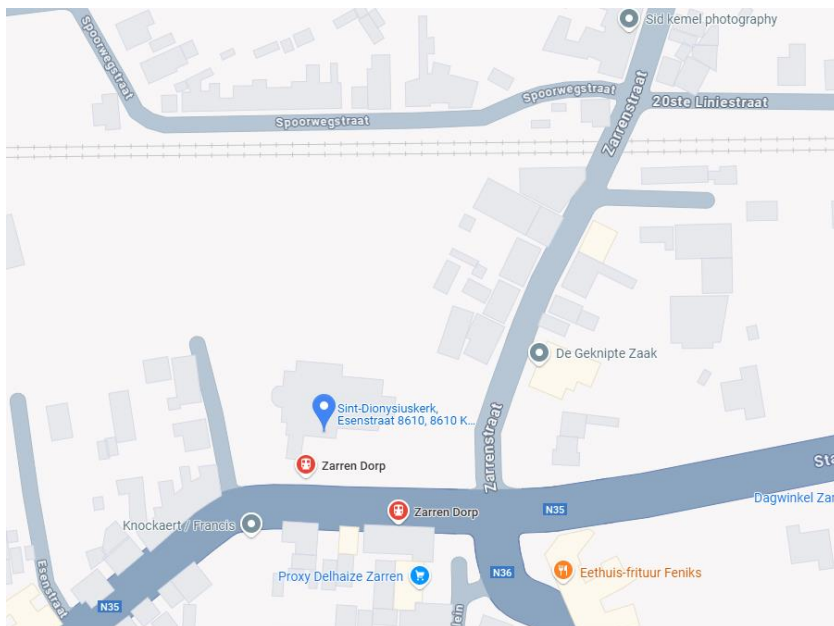
De parochiekerk Sint-Dionysius ligt in het centrum van Zarren aan het kruispunt van de N35 en de N36 en is eenvoudig te bereiken met de wagen. Ook met de fiets of het openbaar vervoer is het mogelijk zich naar de kerk te verplaatsen.

Ruime parkeergelegenheid kan gevonden worden in de directe nabijheid van de kerk. Zowel aan de oost- als aan de zuidzijde van de kerk zijn er immers publieke parkings aanwezig. Een tweetal plaatsen zijn hierbij voorbehouden voor andersvaliden, een 14-tal plaatsen kunnen voor ceremoniewagens worden gereserveerd.

De kerk ligt bovendien nabij het fietsknooppunt 94. Ruime fietsstallingen zijn zowel vooraan als links van de kerk aanwezig.

Wie gebruik wil maken van het openbaar vervoer, kan een bus nemen van De Lijn. Voor busreizigers is er een halte aanwezig net naast de kerk aan de Esenstraat. Deze lijn bedient de volgende haltes:

- 35 Diksmuide - Zarren - Kortemark - Torhout
- 351 Diksmuide - Zarren - Kortemark - Hooglede - Roeselare
- 352 Diksmuide - Zarren - Kortemark - Lichtervelde



Figuur 73 Bushaltes nabij de parochiekerk van Zarren alsook ligging van het station (© Google Maps)

Tot slot komen ook wandelaars de kerk tegen. De wandeling “Naar en doorheen de Bethoosterse Broeken” bestaat uit twee lussen die de dorpen Zarren en Werken verkennen. Aandacht gaat daarbij uit naar zowel de geschiedenis als de natuur.

---

## B. ROL VAN DE KERK IN HET DORPSWEEFSEL

Mede door haar ligging en haar architectuur vervult de kerk een grote rol als baken in het dorp. De kerk is daarnaast ook uitgerust met een toren die zowel met een gsm-mast, een klokkentoren als een uurwerktoren is uitgerukt. De klokken van de kerk luiden daarbij om het half uur.

De kerk wordt daarnaast ook verlicht met een aantal spots. Tijdens de kerstperiode wordt speciale kerstverlichting voorzien.

---

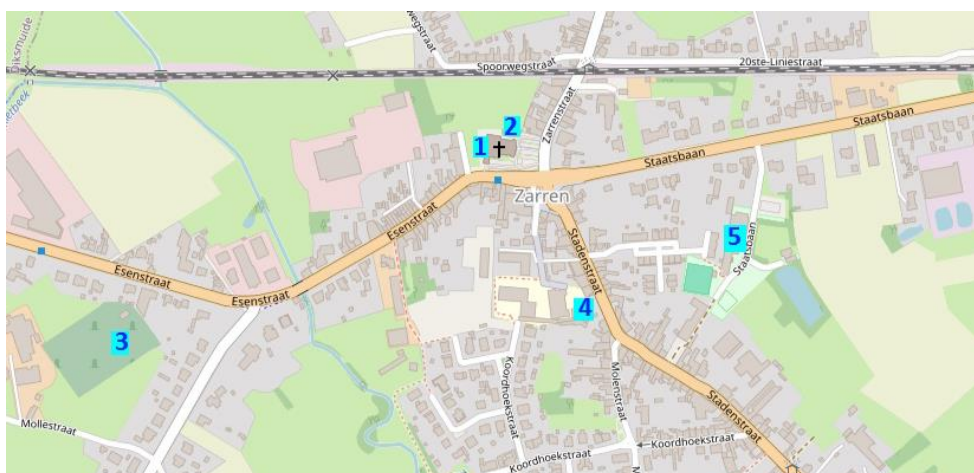
## C. LIGGING TEN AANZIEN VAN DE AANWEZIGE STEDELIJKE INFRASTRUCTUUR

De dorpskern van Zarren, die gevormd wordt door de kerk en de markt, is in het noorden van de gemeente gelegen. Horecazaken en winkels kunnen daarbij in de nabijheid van deze markt opgemerkt worden.

De kerk is niet langer omgeven door een kerkhof. In 1974 werd het kerkhof immers ontruimd. De huidige begraafplaats van Zarren bevindt zich echter wel in de nabijheid van de kerk (op circa 550 meter afstand) en is gelegen in de Esenstraat. Een deel van de vrijgekomen ruimte rondom de kerk werd ingericht als parkeerplaats. Deze parking werd in 1981 heringericht en van beplanting voorzien. Enkele jaren later, rond 1989 werd aan de noordkant van de parking, rechts voor de kerk, een sanitair blok gebouwd in kapelstijl. Een oorlogsgedenkteken bevindt zich aan de linkerkant van de kerk.

Voor zaalverhuur kan men terecht op het Domein Albatros in de Stadenstraat: zowel een grote zaal, een kleine zaal als een keuken kunnen er gehuurd worden. Dit domein doet zowel dienst als ontmoetingscentrum, sportzaal en huist verder ook de buitenschoolse kinderopvang ZieZaZo. Het is op circa 350 meter van de kerk gelegen. De Chiro Zarren heeft er eveneens zijn thuis.

Iets verderop in de Stadenstraat bevindt zich de gemeenteschool De Linde Zarren (op ongeveer 250 meter afstand van de kerk). De turnzaal wordt er eveneens opengesteld voor verhuur.



**Figuur 74** Inbedding van de Sint-Dionysiuskerk in het lokale weefsel 1. Sint-Dionysiuskerk – 2. Openbare toiletten – 3. Begraafplaats – 4. Gemeentelijke basisschool de Linde – 5. Domein Albatros/Chiro/Buitenschoolse kinderopvang (© OpenStreetView)

---

## D. LIGGING TEN AANZIEN VAN ANDERE GEBEDSRUIMTEN

De Sint-Dionysiuskerk van Zarren kent een zeer nabije ligging ten aanzien van de Sint-Martinuskerk van Werken (op circa 2,5 km afstand gelegen). De overige drie kerken liggen op respectievelijk 4 km (Sint-Hadrianuskerk van Handzame), 6,5 km (Sint-Bartholomeuskerk van Kortemark) en 7,5 km (Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk van Edewalle).

Een klooster heeft Zarren niet, wel een aantal wegkappelletjes. De kappellen die het dichtst bij de kerk gelegen zijn, zijn:

- de Mariakapel in de Esenstraat (ter hoogte van nr 52)
- de Mariakapel in de stadenstraat (ter hoogte van nr 57)
- de kapel gewijd aan Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes in de Mollestraat (ter hoogte van nr 18)
- de kapel gewijd aan Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes in de Barisdamstraat (ter hoogte van nr 2)

---

## 2.4.4. BESCHRIJVING VAN HET ACTUEEL GEBRUIK EN DE ACTUELE FUNCTIE

---

### A. LITURGISCHE ACTIVITEITEN

Zaterdag om 17.30 uur gaat er een katholieke eucharistieviering door. Gemiddeld zijn hier een 60-tal parochianen aanwezig. Tijdens familiemissen of bijzondere vieringen kan dit aantal wel beduidend meer zijn. De deelnemers komen hoofdzakelijk uit de eigen parochie en zijn hoofdzakelijk ouderen (tussen de 50 en 70 jaar).

Daarbuiten gaan er ook andere eucharistievieringen in de kerk door, met name:

- Weekmis, 2 maal per week (dinsdag en donderdag om 8.00u)
- Uitvaartliturgieën/begravenissen (gemiddeld tussen de 10 à 20 per jaar)
- Huwelijken (gemiddeld tussen de 1 à 5 per jaar)
- Doopvieringen (gemiddeld tussen de 15 à 30 per jaar)
- Eerste communieviering
- Vormselviering (samen met Werken)

#### Religieuze traditie

Van in de 19<sup>de</sup> eeuw tot in de jaren zestig van de 20<sup>ste</sup> eeuw bestond er in Zarren een religieuze traditie betreffende Sint-Antonius Abt. Jaarlijks, van 17 tot 25 januari, werd er een noveen gehouden voor Sint-Antonius: boeren uit Zarren en van omliggende dorpen kwamen naar de kerk afgezakt om Sint-Antonius Abt te vereren. In het bijzonder kwam men bidden om bescherming tegen allerlei ziekten van zowel mens en vee. Deze verering nam de vorm aan van een volksfeest.

---

### B. ANDER PAROCHIAAL GEBRUIK

De Sint-Dionysiuskerk van Zarren is bovendien ook de thuisbasis van het Sint-Lutgardiskoor dat werd opgericht in 1959. Het koor luistert de mis tijdens hoogdagen op. Repetities gaan door in de kerk zelf. Eén koorlid, tevens lid van de kerkfabriek, is verantwoordelijk voor het openen en sluiten van de kerk.

Parochiale vergaderingen gaan eerder door in de pastorie van Zarren. Daar wordt tevens het archief van de parochie bewaard.

---

## C. NIET-LITURGISCHE ACTIVITEITEN

In de Sint-Dionysius gaan er daarnaast ook heel sporadisch niet-liturgische activiteiten door. Deze activiteiten vallen dan doorgaans onder de noemer van culturele activiteiten.

De vzw OOkunst organiseert sinds jaren concerten in de kerken van het grondgebied Kortemark en maken daarbij tevens gebruik van de Sint-Dionysiuskerk van Zarren. Zangers die in het verleden reeds onder hun toedoen kwamen optreden in de kerk zijn Elsje Helewaut, met Wigbert en Dirk van Esbroeck.

Ook de Kunstgroep Die Swaene uit Zarren hebben gelijkaardige optredens in de kerk georganiseerd, waarbij onder meer figuren als Bart Herman en Willem Vermanderen werden aangetrokken.

De cultuurdienst van Kortemark verleent aan deze concerten hun medewerking.

Ten slotte maakt de Koninklijke Fanfare Sint-Cecilia Zarren-Werken soms gebruik van de kerk, dit bijvoorbeeld om hun eindejaarconcert in te huizen.

Wanneer de kerk gebruikt wordt door derden wordt er geen gebruiksreglement of schriftelijke overeenkomst opgesteld, noch ontvangt de kerkfabriek hiervoor een vergoeding. Toezicht wordt wel gehouden door de pastoor of iemand van het parochieteam.

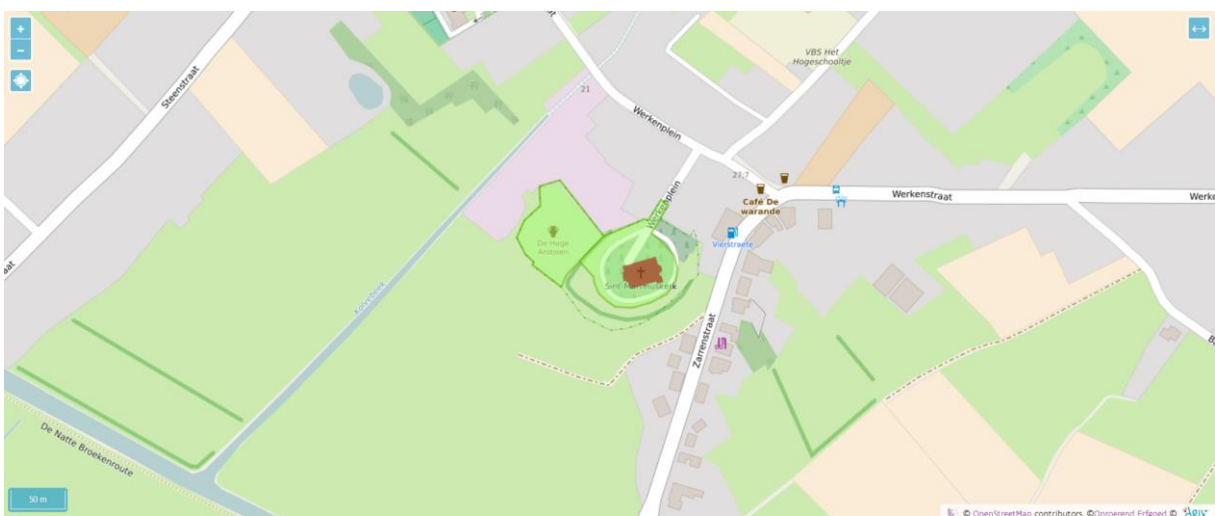
Aangezien de kerk daarnaast ook dagelijks in de voormiddag openstaat, kent zij tevens een zekere toeristische invulling. Een onthaalbrochure is niet aanwezig. De kerk is wel opgenomen als bezienswaardigheid bij de wandeling “Naar en doorheen de Bethoosterse Broeken”. In de bijhorende flyer die de route van de wandeling uitstippelt, wordt de geschiedenis van de Sint-Dionysiuskerk belicht.

Bovendien werd de kerk belicht in de reeks jaarboeken die de heemkundige kring Crekel Beke heeft gewijd aan de kerken van Kortemark. Meer bepaald het tweede deel uit de reeks werd integraal gewijd aan de parochiekerk van Zarren.

## 2.5. SINT-MARTINUSKERK IN WERKEN



Figuur 75 Parochiekerk Sint-Martinus (© Fotograaf Vanneste Pol, 01-01-2008, © Vlaamse Gemeenschap)



Figuur 76 Situering van de Sint-Martinuskerk (© OpenStreetMap contributors © Onroerend Erfgoed, © Agiv)

---

## 2.5.1. IDENTIFICATIE

### Naam

Sint-Martinuskerk

### Alternatieve benamingen

Parochiekerk Sint-Maarten, Sint-Maartenkerk, Parochiekerk Sint-Martinus

### Geografische ligging

- Werkenplein 15, 8610 Werken
- Provincie: West-Vlaanderen

### Kadaster

Kortemark 3<sup>de</sup> Afdeling / Werken, sectie B nr 908a

### Plaats in kerkelijke structuur

- Bisdom: Brugge
- Decanaat: Torhout-Gistel
- Pastorale eenheid: O.L.V. Krekedal Kortemark
- Parochie: Parochie St.-Martinus Werken
- DN 2113

### Eigenaar

Gemeente Kortemark

### Bescherming(en)

- Beschermd als monument. Deze bescherming is geldig sinds 28-05-1962
- Maakt deel uit van de bescherming als cultuurhistorisch landschap 'Parochiekerk Sint-Martinus met omgeving' : de Sint-Martinuskerk met omringende lindebomen en rondgang (bedevaartweg met zeven kapelletjes). Deze bescherming is geldig sinds 06-07-1957.
- Vastgesteld als bouwkundig erfgoed. Deze vaststelling is geldig sinds 14-05-2024.

---

## 2.5.2. BESCHRIJVING

---

### A. CULTUURHISTORISCHE WAARDE

**ARCHITECT** J. Viérin

**ARCHITECT** L. Viérin

**TYPE** Hallenkerk met transept en kruisingtoren

**STIJL** Gotiek, neogotiek, neoromaans, romaans

**BOUWDATA** 1609- ; 1925-1928

**KERK WIJDINGSDATUM** 1952

#### Ontstaansgeschiedenis

De eerste bidplaats in Werken gaat mogelijks terug tot de 7<sup>de</sup> eeuw. Het betrof een houten kerkje. Dit kerkje werd evenwel bij de inval van de Noormannen in 880 vernield. Daarna bleef Werken lange tijd zonder kerk. Vermoedelijk werd in de tweede helft van de 11<sup>de</sup> eeuw of de eerste helft van de 12<sup>de</sup> eeuw een veldstenen kerk in romaanse stijl opgetrokken. Dit gebeurde onder het patronaatschap van de abdij van Sint-Elooi te Noyon (Frankrijk). Deze bestaande kerk zou omstreeks 1167 uitgebreid worden met een eindbeuk en een toren. De parochie zelf kreeg in 1201 een officiële erkenning en werd in 1559 bij het toen opgerichte bisdom Brugge gevoegd. Pieter Pourbus nam de kerk op op de kaart die hij van het Brugse Vrije maakte (1561-1571) (gekopieerd door Pieter Claeissens in 1597). De kerk is er weergegeven met een kruisvormig grondplan zonder zijbeuken. Een aantal jaar later, in 1578, zou zij worden verwoest door de Geuzen.

Bij de heropbouw van de kerk in 1609 maakte men de kerk iets groter en koos men voor een ruimere plattegrond. Hierbij zou het materiaal (wellicht ijzerzandsteen) van de nog rechtopstaande muren van de zijkapellen zijn gerecupereerd bij het herstel van de middenbeuk. De kerk werd tevens vergroot door de bouw van twee zijbeuken. De romaanse vieringtoren, de noordelijke transeptgevel en een deel van de westgevel werden echter behouden. In 1618 werd de kerk ingewijd door de Brugse bisschop Triest. Een nieuwe "hoogzaal met orgelkas" kwam er in 1768. De orgelmaker is niet bekend. Wellicht was Andreas-Jacobus Berger (Brugge), die het orgel in onderhoud had, bij de werken betrokken. In 1772 deed men verder ook beroep om Bernardus Maes voor het maken van een nieuwe preekstoel en op J. Deryck voor het vervaardigen van een schilderij.



Figuur 77 De Ferraris-kaart 1771-1777 (©KBR.be)

In 1777 breidde men de kerk opnieuw uit en voerde men tevens herstellingen uit<sup>3</sup>. Twintig jaar later, tijdens de Franse Revolutie, zou de eredienst evenwel verboden worden. In 1797 werd de Sint-Martinuskerk dan ook onteerd en openbaar verkocht en werd de toenmalige pastoor verbannen. Pas vanaf 1801, door het concordaat tussen Napoleon en de paus, nam men de Sint-Martinuskerk opnieuw in gebruik voor de eredienst.

In de 19<sup>de</sup> eeuw zou de kerk een aantal maal herstellingswerkzaamheden ondergaan. Tot in 1837 bleef het interieur van de kerk min of meer behouden. In 1837 besloot men echter de spitsboogvormige scheibogen alsook de gewelven te beplakken. Tevens voerde men omstreeks 1857-1862 werken uit naar ontwerp van provinciaal architect Pierre Buyck. Meer bepaald werd er toen een nieuwe vloer gelegd en bouwde men een tweede sacristie of nutsgebouw. Ook het orgel werd in de tweede helft van de 19<sup>de</sup> eeuw hersteld. Uitvoerder van deze werken was Pieter Loncke (Hoogstade). Rond 1890 volgden vervolgens werkzaamheden aan de bedakingen. Architect van dienst was J. Coucke uit Brugge. Op de plannen die van deze restauratie bewaard zijn gebleven, is de calvarie tegen de noordbeuk reeds op te merken. Vermoedelijk werd de ommegang met kapellen ter ere van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën omstreeks 1891 opgericht.

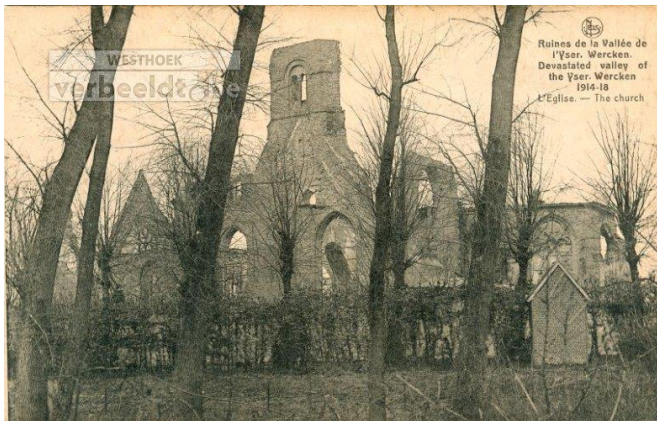
Rond 1910 voerde men een aantal herstellingen aan de kerk uit. Het pleisterwerk dat men rond 1837 had aangebracht, werd hierbij opnieuw verwijderd en vervangen door bakstenen tracéwerk in laatgotische stijl.

Net voor de start van de Eerste Wereldoorlog liet de Sint-Martinuskerk van Werken zich omschrijven als een gotische hallenkerk met romaanse achzijdige vieringtoren. Romaanse sporen waren verder ook aanwezig in de noordelijke transeptgevel en in een gedeelte van de westgevel. De kerk was omringd door een kerkhof met zeven staties ter ere van Onze-Lieve-Vrouw. Binnenin was er een orgel van de hand van Jacobus van Eynde (een belangrijke orgelbouwer in de Zuidelijke Nederlanden in de 17<sup>de</sup> en begin 18<sup>de</sup> eeuw), een orgelkast van 1768 gemaakt door Joseph Valcke en een preekstoel van 1772. De kerkklokken gingen terug tot 1766.



Figuur 78 De Sint-Martinuskerk voor de Eerste Wereldoorlog (© Westhoek Verbeeldt HEU 023503394)

<sup>3</sup> In de kerk van vóór de Eerste Wereldoorlog zaten jaarstenen in het gewelf van het hoofdkoor en in de buitenmuur



Figuur 79 De Sint-Martinuskerk na de Eerste Wereldoorlog (© Westhoek Verbeeldt HEU023500432)

Na de oorlog lag de kerk evenwel in puin. In 1917 en 1918 was de kerk immers meermaals beschoten geweest. De kerkklokken werden in 1917 door de Duitsers opgeëist.

### Wederopbouw na eerste wereldoorlog

In 1925-1928 werd de Sint-Martinuskerk heropgebouwd. Verantwoordelijk voor deze heropbouw waren de architecten Theodore Raison en Jozef Viérin, beiden uit Brugge. In hun ontwerp baseerden zij zich hoofdzakelijk op het vóóroorlogse model van de kerk. Zij opteerden bijgevolg opnieuw voor een romaanse toren in baksteen (die naar vorm gelijk was aan de vorige). Voor het noordtransept koos men er niettemin voor dit te herstellen in (neo)romaanse stijl: het verdiepte rondboogportaal werd met andere woorden terug opengemaakt en het gotische venster werd vervangen door drie gekoppelde (neo)romaanse vensters. Ook het zoldervenstertje werd vervangen door een romaanse driehoekige gevelversiering in metselwerk, gekopieerd naar een voorbeeld in Sint-Baafs-Vijve (Wielsbeke). In het transept werd waar mogelijk gebruikt gemaakt van gerecupereerde veldsteen afkomstig van de vernielde kerk.

De neoromaanse stijl van het voorgeplaatst westportaal werd dan weer vervangen door een eenvoudige gotische uitwerking. Het meubilair werd ontworpen door Jules Fonteyne (Brugge, directeur van de Stedelijke Academie) en de glasramen in het koor door het huis Anny-Dhondt (Brugge). In 1924 werd een nieuw orgel geleverd door Jos. en P. Loncke (Esen, Diksmuide). Ook het beschadigde, vóóroorlogse kerkhof met ijzeren hek werd in 1924-1925 hersteld naar ontwerp van architect Thierry Nolf (Torhout). Op 1 september 1928 werd de kerk ingewijd, een doek van de Gentse kunstschilder Goethals in het portaal moest aan deze inwijding herinneren.

### Wederopbouw na brand tijdens tweede wereldoorlog

In de Tweede Wereldoorlog moest de kerk het opnieuw ontgelden. In de nacht van 30 op 31 juli werd zij bijna volledig verwoest door brand ten gevolge van brand- en fosforbommen. Enkel de sacristie en de calvarie aan de noordzijde bleven gespaard. Een heropbouw volgde in de periode 1947-1950. Architecten van dienst waren Jozef en Luc Viérin uit Brugge. In 1950 nam men de kerk weer in gebruik.

Jozef en Luc Viérin waren ook verantwoordelijk voor de aankleding van het interieur. De uitvoering hiervan gebeurde in 1952 en werd grotendeels geleverd door het Gentse huis Bressers. De glasramen in het koor, ontworpen door Michel Martens (Sint-Andries - Brugge), werden in datzelfde jaar geplaatst. Een jaar later, in 1953, werden de overige glasramen, eveneens van de hand van Michel

Martens, geplaatst. De glasramen stellen de geschiedenis van de kerk voor, zowel in tekst als beeld. In 1958 werd er een orgel besteld, bij Jos. Loncke & Zonen uit Esen, Diksmuide.

Toen in 1990 een kleinschalige archeologische opgravingen werd uitgevoerd in de kerk en de opeenvolgende bodemlagen zichtbaar werd, werd de hierboven beschreven bouwgeschiedenis bevestigd. Tevens werden twaalf middeleeuwse graven blootgelegd.

### Beschrijving van de kerk

De huidige Sint-Martinuskerk is een georiënteerde driebeukige hallenkerk die historisch werd heropgebouwd in 1947-1950. Zij vertoont korte beuken van twee à drie traveeën, een pseudotransept met rechte sluiting, zijkoren van één travee met rechte sluiting, een hoofdkoor van twee traveeën met driezijdige koorsluiting, een achthoekige vieringtoren op rechthoekige basis en een halfronde traptoren onder leien tentdak tegen zuidelijke transeptarm. In het verlengde van de zijkoren liggen de sacristie en een nutsgebouw op een rechthoekige plattegrond. Het westportaal, eveneens op rechthoekige plattegrond, is vooruitspringend.

De kerk werd heropgebouwd uit gele baksteen, met recuperatie van ijzerzandsteen. De plinten, de volledige noordelijke transeptgevel en een deel van de westgevel (plint en steunberen) werden opgetrokken in veldsteen of ijzerzandsteen. De geblokte zuilvormige zijposten van het portaal in het noordtransept werd vervaardigd in Doornikse kalksteen, de sierelementen van de kerk in Euvillesteen. De daken werden ten slotte bedekt met leien.

### Exterieur

Het exterieur van de kerk werd deels in neoromaanse, deels in neogotische stijl opgericht.

Vooraf het noordtransept geeft uiting aan de romaanse vormtaal en verwijst naar de oorspronkelijke romaanse kerk. Dit noordtransept, dat in ijzerzandsteen en veldsteen werd opgericht, laat zich kenmerken door een rondboogportaal dat binnen de oorspronkelijke omlijsting met zuilvormige zijposten in Doornikse kalksteen werd gevat, door drie gekoppelde gereconstrueerde rondboogvensters en door de aanwezigheid van siermetselwerk in de geveltop. Dit metselwerk is een kopie van het metselwerk in Sint-Baafs-Vijve.

Ook de achtzijdige bakstenen vieringtoren gaat terug op het ontwerp van de oorspronkelijke romaanse kerk: de toren op rechthoekige basis en met een achthoekige leien torenspits vertoont gekoppelde rondbogige galmgaten met natuurstenen deelzuiltjes. Deze galmgaten liggen verdiept in een rondboognis waarboven zich een doorgetrokken driuiplijst bevindt.



Figuur 80 Noordtransept van de Sint-Martinuskerk (© Fotograaf Vanneste Pol, 01-01-2008, ©Vlaamse Gemeenschap)

Kenmerkend voor de regionale baksteengotiek is dan weer het baksteenmetselwerk met kwartbolle lijst onder dakoverstek. Maar ook de verjongende brede bakstenen steunberen die zich ter hoogte van het zuidtransept bevinden en de halfronde traptoren met getoogd deurtje en lichtgleuven gaan hierop terug. De westgevels van de hallenkerk en het vooruitspringend westportaal zijn verder ook

opgevat als tuitgevels. Het westportaal vertoont daarbij een korfboogportaal waarboven zich in een spitsbogige beeldnis een terracottabeeld van Sint-Martinus bevindt. De kerk wordt ten slotte verlicht door spitsboogvensters die zich in een geprofileerde omlijsting en op een bakstenen afzaat bevinden. Zowel in de beuken, het zuidtransept en het koor zijn dit drieledige vensters. Een drieledig venster is eveneens aanwezig in de zuidelijke transeptwand. Boven het westportaal is er een vierledig venster dat geflankeerd wordt door tweeledige vensters voor de zijbeuken.

De zuidelijke sacristie werd opgevat als een geelbakstenen gebouw onder leien zadeldak met geglazuurde nokpannen. De zijgevels zijn daarbij uitgewerkt als tuitgevels en worden gekenmerkt door kruis- en bolkozijnen in Euvillesteen. Deze zijn voorzien van diefijzers en liggen verdiept in bakstenen korfboognissen met afgeschuinde dagkanten en afzaten. Het noordelijke nutsgebouw is gevat onder een plat dak en heeft vensters die gelijkaardig zijn aan deze van de sacristie. Een korfboogdeur is er aanwezig.

Tegen de noordbeuk bevindt zich een tafellaltaar uit blauwe hardsteen met de zogenaamde 'begravenis van Christus' en erboven de calvarie met kruisbeeld, het beeld van Maria en de Heilige Johannes. Deze calvarie kwam heelhuids uit de Tweede Wereldoorlog. Het geheel is afgedekt door een zadeldak (bedekt met bitumenleien en met gekartelde houten windborden) en wordt omzoomd door een smeedijzeren hek op basis van blauwe hardsteen. In de noordbeuk zijn een aantal blauwhardstenen en marmeren grafstenen uit de 17<sup>de</sup> en 18<sup>de</sup> eeuw ingewerkt. Deze zijn deels gevat in een bakstenen omlijsting en bevinden zich onder een korfbogige druiplijst. Onder meer grafstenen van Bruno van den Berghe (1817-1895), de familie van Hille (1688, 1718, 1752, 1848), Constantia van den Berghe (1799), Henricus Josephus van Ghyselen (1837), Joannes van den Berghe (1845), Barbara van Lietaert, (1852), Philippus Jacobus Van Honsebrouck (1853) en Pieter van Haelwyn (1877) zijn waar te nemen.

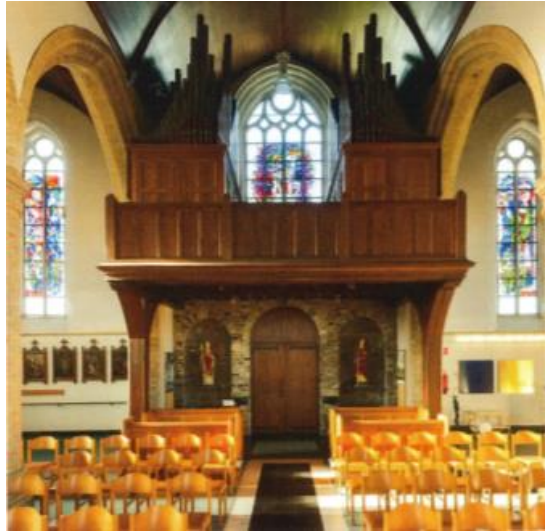
## Interieur

De Sint-Martinuskerk vertoont een witgepleisterd interieur dat geritmeerd wordt door zowel een geelbakstenen spitsbogige scheibogenarcade als door rondbogige scheibogen. Deze scheibogen rusten respectievelijk op bakstenen zuilen met achthoekig basement en op vierkante gekantonnerde witstenen pijlers. Onder de afzaat van de vensters is een omlopende halfronde lijst in gele baksteen waar te nemen. De overkluizing van de kerkruimte gebeurt door houten spitstongewelven met houten trek balken die op eenvoudige witstenen consoles rusten. Het gewelf van de zuidelijke beuk is iets hoger dan dat van de noordelijke. De viering is overkluisd door een lager kruisgewelf in rode baksteen en heeft centraal een cirkelvormig en beluikt mangat. Het doksaal wordt gedragen door twee eiken standvinken. De vloer ten slotte bestaat uit zwart- en witmarmeren tegels.

De glasramen in de kerk zijn vervaardigd door Michel Martens uit Sint-Andries (Brugge). In het hoogkoor wordt daarbij de "verrezen zaligmaker met Heilige Geest (1952)" uitgebeeld, evenals de zondeval van Adam en Eva, het wapen van Pius XII en dan van Mgr. Desmedt (1952), de Heilige Maagd met kind en bruidegom en de Wapens van West-Vlaanderen, België en Werken (1952). In het rechter zijkoor is er een voorstelling van Sint-Maarten (1952). In het linker zijkoor is er een weergave van Onze-Lieve-Vrouw Koningin van Hemel en Aarde (1952). Verder zijn er ook nog voorstellingen van Sint-Maarten (1953), zalige Karel de Goede (1954), Heilige Johannes Berchmans (1953), Heilige Godelieve van Gistel (1953), Heilige Bernardus van Clairvaux en Heilige Fransiscus van Assisi (1954).



**Figuur 81** Zicht op het koor met hoogaltaar (Castelein L, Werbrouck, M., De Federatie Krekedal en haar vijf parochiekerken : deel III, p. 83)



**Figuur 82** Zicht op de hoofdingang van de kerk met doksaal en orgel (Castelein L, Werbrouck, M., De Federatie Krekedal en haar vijf parochiekerken : deel III, p. 87)

### Meubilair en Roerend patrimonium

Het interieur van de kerk werd ontworpen door Jozef en Luc Viérin en grotendeels uitgevoerd door het Gentse huis Bressers. Van dit bedrijf is onder meer het hoogaltaar en het zuidelijke altaar afkomstig, beiden toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw van Smarten. Deze altaren werden in 1952 in de kerk geplaatst. Eveneens door hetzelfde huis vervaardigd, zijn: het noordelijke altaar, toegewijd aan de Heilige Cornelius en in 1951 geplaatst ; twee eiken biechtstoelen en een eiken preekstoel, in 1952 geplaatst en de eikenhouten communiebank, eveneens in 1952 geplaatst. Een deel van deze communiebank bevindt zich heden tegen de noordelijke wand van de zijbeuk.



**Figuur 83** Detail van de preekstoel (Castelein L, Werbrouck, M., De Federatie Krekedal en haar vijf parochiekerken : deel III, p. 80)

Het huis Delafontaine uit Menen was daarentegen verantwoordelijk voor de twee eikenhouten kerkmeestersbanken die in 1952 in de kerk werden gebracht.

Verder bevindt er zich in de noordwestelijke hoek van de kerk nog een doopvont in blauwe hardsteen. Deze is ontworpen door architect Jozef Viérin en kenmerkt zich door een octogonale schacht op kelkvormige voet en dito kuip. Het koperen deksel is bekroond door een kruis op bol. Het geheel van doopvont met deksel werd afgesloten door een smeedijzeren hekwerk.



**Figuur 84 Doopvont (Castelein L, Werbrouck, M., De Federatie Krekedal en haar vijf parochiekerken : deel III, p. 86)**

De kerk bezit daarenboven nog een kruisweg, die in 1836 door I. Van Haerden uit Gent (Brugge) vervaardigd werd met olieverf op doek. De 14 geschilderde staties zijn daarbij gevat in een eikenhouten lijst. Kruisbloemen en een kruisbeeld versieren de bovenzijde van deze lijst, eenromeins cijfers geeft de volgorde van de staties aan. Na een brand in het stooklokaal in 1989, liepen deze schilderijen roetschade op (van de naar binnen geblazen roetdeeltjes) en dienden ze volledig te worden gereinigd en gerestaureerd.

Wat beeldhouwwerk betreft, kan men stellen dat de Sint-Martinuskerk over een rijke collectie beelden beschikt. In de kerk zijn onder meer waar te nemen:

- Een neogotisch polychroom beeld van Onze-Lieve-Vrouw Onbevleete Ontvangenis
- Een borstbeeld van Heilige Cornelius in Carraramarmer (huis Delafontaine, Menen)
- Een eikenhouten beeld van Heilige Jozef met kind (huis Delafontaine, Menen)
- Een eikenhouten beeld van Heilig Hart (huis Delafontaine, Menen)
- Een eikenhouten beeld van Heilige Antonius (huis Delafontaine, Menen)
- Een gepolychromeerd houten beeld van Heilige Barbara (gift van Zusters van Liefde)
- Een gepolychromeerd gipsen beeld van Heilige Apollonia (huis Bressers, Gent)
- Een gepolychromeerd houten beeld van Heilige Cornelius (Debacker, Gent)
- Een gepolychromeerde gipsen piëta



**Figuur 85 Houten beeld van de H. Cornelius (Castelein L, Werbrouck, M., De Federatie Krekedal en haar vijf parochiekerken : deel III, p. 76)**

De klokken van de Sint-Martinuskerk zijn vervaardigd door Michiels jr. uit Doornik. Als grondstof maakte hij gebruik van de 'oorspronkelijke' klokken die hij liet smelten.

Van het roerend patrimonium is er een elektronische inventaris beschikbaar. Deze werd opgesteld door Zuster Antoinette Aeck in 2009. De inventaris, die over afbeeldingen beschikt en het geheel van de collectie behelst, krijgt regelmatig een update.

## Orgel

Het orgel in de Sint-Martinuskerk is van de hand van orgelbouwer Jos. Loncke & zonen. Het dateert van 1958. De speeltafel van dit orgel is vrijstaand en situeert zich in de rechterzijbeuk van de kerk. De registerbediening gebeurt aan de hand van tuimelschakelaars. Het pijpwerk is integraal nieuw en werkt electro-pneumatisch. De orgelkast zelf bevindt zich op het doksaal aan de westkant<sup>4</sup>.

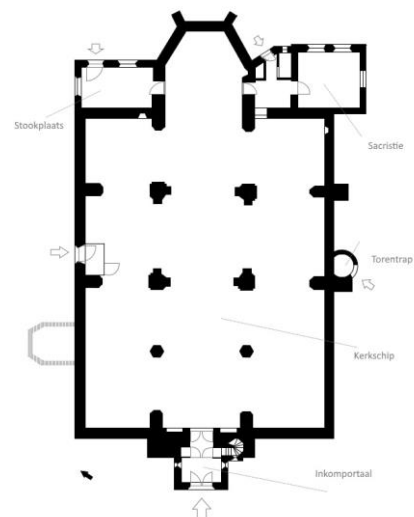
## B. ARCHITECTURALE MOGELIJKHEDEN

In de kerk zijn er momenteel een 280-tal zitplaatsen aanwezig. De kerk heeft een oppervlakte van circa 710 m<sup>2</sup>.

**Plattegrond** De Sint-Martinuskerk ontvouwt een georiënteerde driebeukige hallenkerk met korte beuken van twee à drie traveeën waarop een pseudotransept met rechte sluiting aansluit. Er zijn twee zijkoren met rechte sluiting en bestaande uit één travee. Het hoofdkoor beslaat twee traveeën en heeft een driezijdige koorsluiting. Tegen de zuidelijke transeptarm bevindt zich een halfronde traptoren die toegang geeft tot de achthoekige vieringtoren op rechthoekige basis. In het verlengde van de zijkoren liggen enerzijds de sacristie en anderzijds een nutsgebouw, beiden op rechthoekige plattegrond. Het westportaal op rechthoekige plattegrond is vooruitspringend.

De hoofdtoegang van de kerk bevindt zich in het westportaal en verleent via een inkomsas toegang tot het schip van de kerk. Deze toegang is toegankelijk voor andersvaliden. Een tweede toegang tot het kerkship, meer bepaald tot de linker zijbeuk, bevindt zich aan noordelijke zijde van de kerk. Andersvaliden kunnen eveneens gebruik maken van deze ingang.

Daarnaast beschikt de Sint-Martinuskerk over een aantal zij-ingangen die in verbinding staan met respectievelijk het stooklokaal (met trede), de sacristie (zonder trede) en de toren (met trede). Heden wordt de afzonderlijke toegang naar de sacristie zelden gebruikt.



Figuur 86 Schematisch grondplan van de Sint-Martinuskerk

<sup>4</sup> Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Orgel kerk Sint-Martinus [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/92088> (geraadpleegd op 16 november 2017).

**Mogelijkheden naar opdeelbaarheid van de kerkruimte** De kerk beschikt momenteel over een aantal afgesloten ruimten. Dit zijn meer bepaald het stooklokaal (of nutsruimte) en de sacristie. De sacristie beschikt daarbij over een afzonderlijke toegang en aparte verwarming en kan mogelijk gebruikt worden als kleine vergaderruimte (voor een 15-tal personen). Een toilet (dat niet toegankelijk is voor andersvaliden) is nabijgelegen. De sacristie kent heden geen andere invulling.

De kerkruimte zou niettemin verder kunnen opgedeeld worden door het plaatsen van scheidingswanden (al dan niet in glas) tussen de scheibogen van de kerk. Aangezien de kerk evenwel beschermd werd als monument, kunnen ingrepen enkel worden uitgevoerd indien zij de erfgoedwaarde van het monument niet schaden en mits toelating verkregen wordt van het agentschap Onroerend Erfgoed.

**Mogelijkheid tot uitbreiding** De kerk is heden omringd door een kerkhof. Dit kerkhof wordt omsloten door een ommegang met statieweg en met lindebomen. Zowel de kerk, het kerkhof omzoomd met leilinden, de gekasseide paden, de haag van haagbeuk en de ommegang van zeven kapellen zijn beschermd als cultuurhistorisch landschap. De mogelijkheid tot uitbreiding is met andere woorden niet voorhanden. Aanpassingen (waaronder uitbreidingen) kunnen immers enkel nadat het agentschap Onroerend Erfgoed hiertoe de toelating heeft verleend en mits de aanpassingen de erfgoedwaarde van het beschermde goed niet schaden.

#### Aanwezige voorzieningen in de kerk

Verwarming	De kerk is uitgerust met een stookinstallatie : deze is in goede staat en kan de kerk voldoende verwarmen.
Verlichting	De kerk is uitgerust met een voldoende aantal lichtpunten. Deze zijn in goede staat.
Elektriciteit	De elektriciteitsvoorziening is in goede staat.
Geluidsinstallatie	Aanwezig
Natuurlijke akoestiek	De kerk beschikt over een goede natuurlijke akoestiek
Branddetectie	Niet aanwezig
Inbraakdetectie	Niet aanwezig
Sanitair	Ja, één toilet aanwezig. Dit toilet is verbonden aan de sacristie en is niet openbaar. Het is niet geschikt voor andersvaliden

**Aanwezigheid van waardevol interieur** In de Sint-Martinuskerk van Werken kan heel wat waardevol interieur waargenomen worden. Dit zijn dan zowel interieurelementen die vast verbonden zijn en onroerend van aard zijn (grafstenen) als losse elementen (sculpturen). Aangezien de kerk beschermd werd als monument, zijn de 'nagelvaste' elementen mee in de bescherming opgenomen.

---

## C. BOUWFYSISCHE TOESTAND

De Sint-Martinuskerk bevindt zich in een zeer goede bouwfysische toestand. Dringende onderhouds- of restauratiewerken zijn niet vereist. Bovendien is de kerk lid van Monumentenwacht : inspecties worden op regelmatige basis uitgevoerd waardoor men tijdig kan ingrijpen indien dit nodig zou zijn.

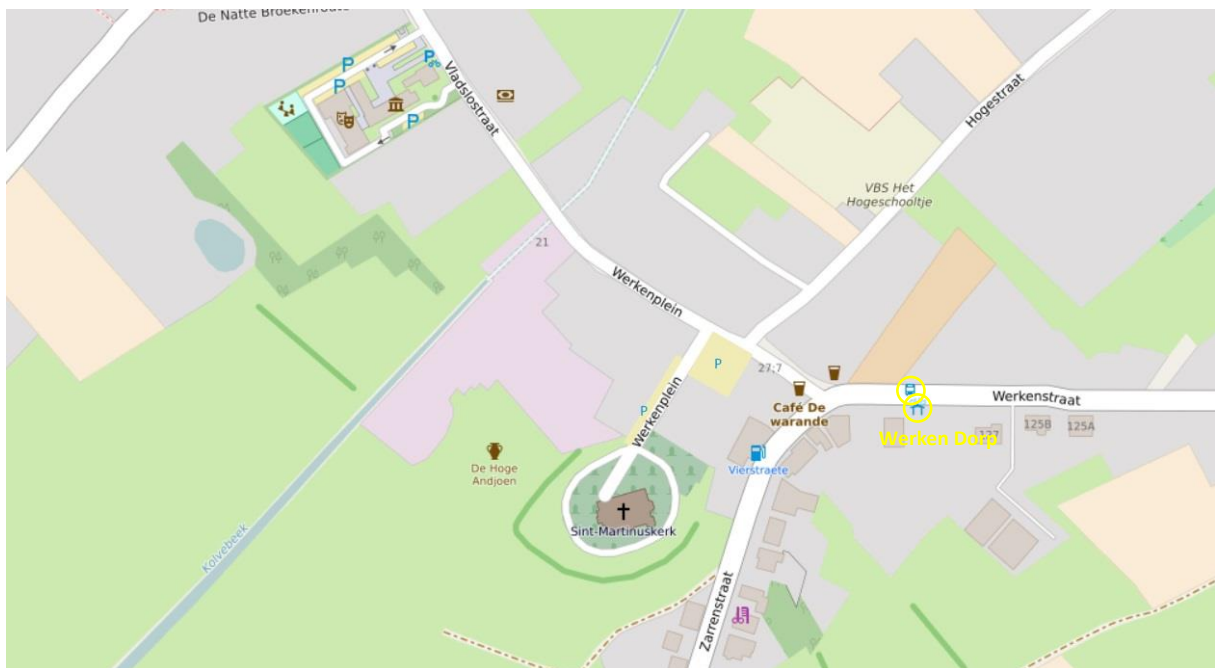
De kerk heeft sinds haar heropbouw in 1928 bovendien een aantal restauraties achter de rug. De meest recente hiervan werd in 2013 beëindigd. Volgende werkzaamheden vonden reeds plaats :

- 1928 : heropbouw na schade WOI
- 1950 : herstel na brand WOII (bommenwerpers vernielden in 1943 de hele kerk)
- 1990 : herstel na brandschade (brand in stooklokaal in 1989)
- Restauratiedossier sinds 2000. Uit de verslagen van Monumentenwacht in 1997 en 1998 bleek dat het voegwerk en de glasramen van de Sint-Martinuskerk ernstige gebreken vertoonde. Een restauratiedossier werd dan ook opgemaakt:
  - o 2000 : herstel muurplaten toegewezen aan Johnny Werbrouck
  - o 2001 : herstel van de kapellen toegewezen aan architect Pauwels uit Kortrijk
  - o 2002 : restauratie van de kerk toegewezen aan architect Pauwels.  
Het eerste dossier behelst de constructieve werken, het tweede dossier omvat de restauratie van de glasramen. Ook het dossier voor het hervoegen van de kerk wordt aan dezelfde Pauwels toegewezen. In 2007 wordt het restauratiedossier goedgekeurd door de kerkfabriek. Pas in 2010 wordt hiervoor een premie van de Vlaamse regering goedgekend.
  - o 2011 : aanvang van de werken  
Na gunning van beide dossiers, nemen de werken een aanvang in 2011. Men start daarbij met het voegwerk aan de toren en met de kapotte dakbedekking. Vervolgens wordt de windhaan hersteld en op de toren geplaatst. Nadien ging men over tot het herstellen van het voegwerk en werden gelijktijdig de glasramen gerestaureerd
  - o 2013 : einde van de werken

### 2.5.3. SITUERING VAN HET GEBOUW IN ZIJN RUIMTELIJKE OMGEVING

#### A. BEREIKBAARHEID

De Sint-Martinuskerk van Werken ligt in de nabijheid van het knooppunt van de N35 en de N36. De kerk kan met andere woorden eenvoudig bereikt worden met de wagen. In de onmiddellijke nabijheid van de kerk zijn een beperkt aantal parkeerplaatsen aanwezig, zowel op het Werkenplein (5 + 10-tal plaatsen, aan weerszijden van de straat) als in de straat tussen het Werkenplein en de kerk (3-tal plaatsen). Twee plaatsen zijn daarbij voorbehouden voor andersvaliden. Het vinden een parkeergelegenheid is bijgevolg niet steeds evident. Iets verderop in de Vladsostraat, ter hoogte van het archeologisch museum zijn wel meer parkeerplaatsen beschikbaar.



Figuur 87 Parkeergelegenheid en bushalte 'Werken Dorp' in de nabijheid van de Sint-Martinuskerk (© OpenStreetMap contributors)

Fietsers kunnen de kerk eenvoudig bereiken. De Sint-Martinuskerk is dan ook gelegen nabij een fietsknooppunt, namelijk het knooppunt nummer 39. Een kleine fietsenstalling kan gevonden worden aan het begin van de straat op het Werkenplein.

Wie de Sint-Martinuskerk wil bezoeken, kan eveneens met het openbaar vervoer komen. De dichtstbijzijnde halte bij de kerk is de halte "Werken Dorp", gelegen in de Werkenstraat op ongeveer 200 meter van de kerk. Deze halte bedient de volgende lijnen :

- 35 Diksmuide - Zarren - Kortemark - Torhout
- 352 Diksmuide - Zarren - Kortemark - Lichtervelde
- 359 De Mokker - Koekelare - Bovekerke - Kortemark

Wandelaars van de wandeling "De Natte Broekenroute" als van de wandeling "Naar en doorheen de Bethoosterse Broeken" zullen eveneens met de kerk kennismaken.

---

## B. ROL VAN DE KERK IN HET DORPSWEEFSEL

De Sint-Martinuskerk kent een centrale ligging in het dorpscentrum van Werken. Samen met het kerkhof, de linden, de haag en de ommegang vormt de kerk er een ensemble dat heel beeldbepalend is voor de omgeving. Ook de nabijgelegen motte “de Hoge Andjoen” evenals het voormalige gemeentehuis zorgen voor een waardevolle omgeving.

De kerk is daarnaast ook uitgerust met een achzijdige toren. Deze is uitgerust met een uurwerk en met klokken en werd bekroond door een windhaan. De klokken luiden daarbij om het half uur.

Doorheen het jaar is er geen speciale buitenverlichting voorzien. Tijdens de kerstperiode maakt men hierop wel een uitzondering.

---

## C. LIGGING TEN AANZIEN VAN DE AANWEZIGE STEDELIJKE INFRASTRUCTUUR

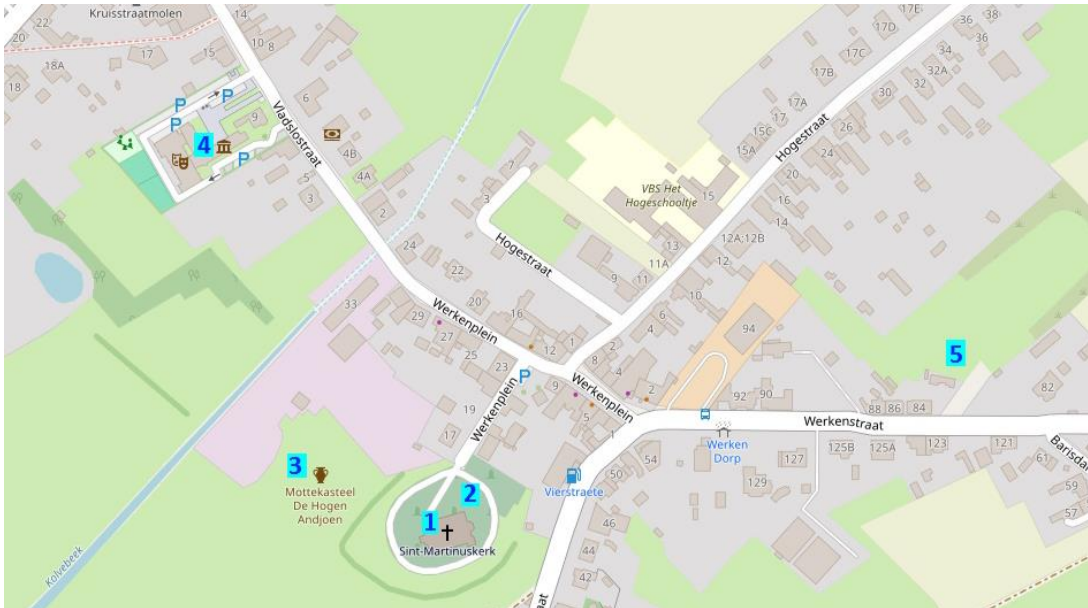
De parochiekerk Sint-Martinus is gelegen in het hart van het dorp. Ze wordt omgeven door een kerkhof waarrond zich een bedevaartweg met zeven kapellen, leilinden en een haag van haagbeuk bevinden. De toegang tot het kerkhof gebeurt langs twee bakstenen pijlers met ertussen een sierlijk uitgewerkt hekken. De kerk en het kerkhof zijn eigenlijk gelegen op het neerhof van een motte, de Hoge Andjoen. De motte zelf is een twintigtal meter verderop gelegen.

Het kerkhof dat een sectie bezit dat door de Commonwealth (6-tal graven) wordt onderhouden, is heden niet meer in gebruik (met uitzondering van de nog gereserveerde grafkelders en bijzettingen). Heden bevindt zich een nieuwe begraafplaats in de Werkenstraat.

Nauwelijks op 100 meter van de kerk begint het Werkenplein. Daar verwijzen enkele historische monumenten naar de geschiedenis van het dorp. Aanwezig zijn onder meer het voormalige gemeentehuis, gebouwd in 1921 door architect T. Nolf; een bronzen beeld ontworpen door Delafontaine uit Menen en een oorlogsmonument ter ere van de gesneuvelden (onder de lantaarnpaal onder de linde).

Ten aanzien van andere stedelijke infrastructuur, merkt men een concentratie van functies op ter hoogte van de Vladsostraat nr 9. Het ontmoetingscentrum Hemelsdale met aanpalend het jeugdhuis “De Zonne”, een skatepark en het museum (tijdelijk gesloten) met archeologische site zijn hier gelegen. Het OC biedt daarbij de mogelijkheid tot zaalverhuur: onder meer een grote zaal, een kleine molenzaal en een keuken staan ter beschikking.

Een gemeentelijke basisschool is niet langer aanwezig in het dorpscentrum van Werken. Eind juni 2020 gingen de deuren van deze school definitief dicht.



**Figuur 88** Inbedding van de Sint-Martinuskerk in haar lokale context. 1. Sint-Martinuskerk – 2. Oude begraafplaats– 3. De Hoge Andjoen – 4. OC Hemelsdale/Jeugdhuis/Skatepark/Museum – 5. Nieuwe begraafplaats (© OpenStreetView)

#### D. LIGGING TEN AANZIEN VAN ANDERE GEBEDSRUIMTEN

De Sint-Martinuskerk van Werken is gelegen op relatief korte afstand van de overige parochiekerken van het grondgebied Kortemark. De kerk van Handzame en deze van Zarren liggen beiden op minder dan 3 km afstand van de kerk, de kerk van Edewalle en deze van Kortemark op respectievelijk 5 km en 6 km afstand.

In Werken is tevens een klooster aanwezig, namelijk in de Hogestraat. De gemeenschap die hier woont is deze van de Zusters van de H. Vincentius.

Daarnaast zijn er in Werken heel wat kapellen op te merken, die allen gewijd zijn aan Maria. Rond de kerk zelf bevinden zich reeds zeven kapellen ter ere van Onze-Lieve-Vrouw van de Zeven Weeën. Verder zijn er kapellen op te merken in de:

- Barisdamstraat (ter hoogte van de bocht van de weg) : Mariakapel
- Bovekerkemolen (ter hoogte van nr 4) : Mariakapel
- Hogestraat (ter hoogte van nr 29 en ter hoogte van nr 37: Mariakapellen
- Oude Vladslostraat (ter hoogte van nr 1) : kappelletje op paal
- Pollaertstraat (ter hoogte van nr 15) : Mariakapel
- Steenstraat (ter hoogte van nr 46) : vrijstaande en toegankelijke kapel OLV van Fatima
- Steenstraat (ter hoogte van nr 74 en ter hoogte van nr 86) : Mariakapellen
- Steenstraat (ter hoogte van nr 102) : pijlerkapel OLV van Lourdes
- Vladslostraat (ter hoogte van nr 5 en ter hoogte van nr 29) : Mariakapellen
- Vladslostraat (ter hoogte van nr 32) : OLV van Goede Raad-kapel
- Werkenstraat (ingang begraafplaats) : Heilig Hartbeeld en pijlerkapel OLV
- Zarrenstraat (ter hoogte van nr 30) : Mariakapel

---

## 2.5.4. BESCHRIJVING VAN HET ACTUEEL GEBRUIK EN DE ACTUELE FUNCTIE

---

### A. LITURGISCHE ACTIVITEITEN

Sinds 1 januari 2018 gaan er in de Sint-Martinuskerk van Werken geen wekelijkse eucharistievieringen meer door.

Volgende vieringen vinden wel nog plaats in de kerk:

- Uitvaartliturgieën/begravenissen (gemiddeld tussen de 5 à 10 per jaar)
- Huwelijken (gemiddeld tussen de 1 à 5 per jaar)
- Doopvieringen (gemiddeld tussen de 5 à 10 per jaar)
- Familiemissen
- Belangrijke vieringen (kerst, pasen, ...)

#### Religieuze traditie

Rondom de kerk is er een Kapellekensomgang. Het is een bedevaartweg die teruggaat tot 1529 wanneer Gillis Dewulf en zijn vrouw in de kerk van Werken de Zeven Getijden van Maria stichtten. Deze bedevaart wordt hoofdzakelijk individueel afgelegd, voornamelijk in de meimaand.

---

### B. NIET-LITURGISCHE ACTIVITEITEN

In de Sint-Martinuskerk van Werken gaan op sporadische wijze niet-liturgische activiteiten door. Doorgaans zijn deze activiteiten cultureel getint. Zo werden er in het verleden reeds volgende activiteiten georganiseerd :

- Poëzieavond met muzikale begeleiding (organisator : cultuurraad Kortemark)
- Rondleiding met gids, bijvoorbeeld in 2019 (organisator: toerisme Kortemark)
- Klassieke concerten (organisator : cultuurdienst Kortemark)
- Tentoonstelling georganiseerd door de vzw OOkunst

In 2021 huisde men in de kerk nog de tentoonstelling 'Is 't ier Stoan of Werken'. Deze tentoonstelling, gewijd aan binnenschippers met roots in Werken, had een inhoudelijke link met de geschiedenis van het dorp. Op specifieke dagen begeleidden mensen van Kortemark Verbeeldt de bezoekers.

Wanneer de kerk gebruikt wordt door derden krijgt de kerkfabriek hiervoor een vergoeding. Een gebruikersreglement of een schriftelijke overeenkomst wordt niet opgesteld. Een lid van het parochieteam opent en sluit de kerk en houdt tevens toezicht.

De kerk is overdag niet toegankelijk. Desondanks is er sprake van een toeristisch gebruik. Zo biedt een infopaneel aan de ingang van het kerkhof de toevallige bezoeker reeds een korte uitleg over de kerk

en haar geschiedenis. Ook worden er talrijke gidsbeurten gehouden doorheen Werken en in het Archeologische Site-Museum dat iets verderop is gelegen. Deze gidsbeurten houden telkens halt langs de kerk en het kerkhof. De gids besteedt daarbij aandacht aan de omgeving, de kerk en het interieur. In het Archeologisch Site-Museum worden bovendien de resultaten belicht van de opgravingcampagnes die in de jaren '88 en '90 in en rond de kerk werden gehouden.

De omgeving van de kerk is, met de ernaast liggende Hoge Andjoenmotte, een belangrijk ankerpunt in de Handzamevallei. De kerk is dan ook opgenomen als bezienswaardigheid bij de wandeling "Naar en doorheen de Bethoosterse Broeken". In de bijhorende flyer die de route van de wandeling uitstippelt, wordt de geschiedenis van de kerk belicht. Maar ook andere wandelingen houden halt in het pittoreske dorp en nemen de kerk en de omliggende kerkhof/archeologische site mee in het traject op. Zo hield de wandeling "Langs eeuwen geschiedenis in Handzamevallei in Kortemark - Stappen tussen rietkragen" halt aan de kerk.

De heemkundige kring Crekel Beke heeft de kerk ten slotte ook opgenomen in haar reeks jaarboeken betreffende de parochiekerken van Kortemark. De Sint-Martinuskerk van Werken behelst daarbij het derde en laatste deel.

## 3. NAAR EEN TOEKOMSTVISIE

### 3.1. ONDERBOUWDE VISIE OP HET TOEKOMSTIG GEBRUIK EN DE TOEKOMSTIGE FUNCTIE

Deelgemeente (en wijk)	Kerk	Toekomstvisie
Kortemark	Sint Bartholomeuskerk	Gebruik eredienst met nevenbestemming in de tijd (multifunctioneel gebruik)
Handzame, Edewalle	Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk	Gebruik eredienst met nevenbestemming in de tijd (multifunctioneel gebruik)
Handzame	Sint-Hadrianuskerk	Gebruik eredienst met nevenbestemming in de tijd (multifunctioneel gebruik)
Zarren	Sint-Dionysiuskerk	Gebruik eredienst met nevenbestemming in de tijd (multifunctioneel gebruik)
Werken	Sint-Martinuskerk	Gebruik eredienst met nevenbestemming in de ruimte (gedeeld gebruik)

#### ANALYSE

De gemeente Kortemark telt vijf parochiekerken op het grondgebied : de Sint-Bartholomeuskerk in Kortemark, de Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk in Edewalle (Handzame), de Sint-Hadrianuskerk in Handzame, de Sint-Dionysiuskerk in Zarren en de Sint-Martinuskerk in Werken.

De vijf kerkgebouwen worden momenteel allemaal gebruikt voor de eredienst. Wekelijkse weekendvieringen vinden overal nog plaats, met uitzondering van de Sint-Martinuskerk. Hier worden de weekendvieringen sinds 1 januari 2018 niet meer bediend. Daarnaast kennen de vijf kerken een gelijkaardig niet-liturgisch gebruik : niet-profane activiteiten worden toegestaan en gaan momenteel occasioneel door. Doorgaans betreffen het activiteiten met een culturele invulling. Niet alle kerken zijn evenwel in dezelfde mate geschikt voor een dergelijk niet-liturgisch gebruik : indien bijvoorbeeld sanitair aanwezig is, is dit niet steeds openbaar of toegankelijk voor andersvaliden. Tevens is er bij twee kerken, namelijk in Handzame en Werken, sprake van onvoldoende parkeergelegenheid.

Aangezien de Sint-Bartholomeuskerk, de Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk en de Sint-Dionysiuskerk ook dagelijks opengesteld worden voor het publiek, lenen deze kerken zich bijkomend voor een religieus-toeristisch gebruik.

Een verdere analyse leert dat enkel de Sint-Martinuskerk een bescherming als monument kent. Samen met haar onmiddellijke omgeving (site De Hoge Andjoen) maakt ze bijkomend deel uit van een beschermd cultuurhistorisch landschap. Er zijn geen beschermde orgels in de kerken aanwezig. Niettegenstaande de Sint-Hadrianuskerk geen bijzondere bescherming kent, beschikt de parochiekerk van Handzame wel over een aantal belangrijke interieurelementen.

De restauratiewerken van de beschermde Sint-Martinuskerk werden pas in 2013 beëindigd : de kerk verkeert heden dan ook in een optimale bouwfysische staat. Ook de overige vier kerkgebouwen op het grondgebied Kortemark zijn bouwfysisch als goed te omschrijven. Dringende restauratiewerken staan niet gepland.

Ten aanzien van het omringende weefsel nemen de kerken een beeldbepalende rol in en kan aan alle gebouwen een belangrijke architecturale en cultuurhistorische waarde worden toegeschreven. Alle deelgemeenten zijn heden voorzien van een eigen ontmoetingsruimte. Daarenboven kwam er een zestal jaar geleden een niet-confessionele afscheidruimte in Kortemark. Specifieke noden in die richting moeten dan ook niet verwacht worden. Wel wordt de kwaliteit van huisvesting van een aantal Kortemarkse instellingen - waaronder het Archeologisch Museum - in vraag gesteld en is het niet ondenkbaar dat ofwel renovatiewerken nodig zullen zijn ofwel nieuwe onderkomens zullen moeten worden gezocht.

## TOEKOMSTVISIE

In 2011 vaardigde minister Bourgeois de conceptnota “Een toekomst voor de Vlaamse parochiekerk” uit. Kerkelijke en gemeentelijke overheden kregen hierdoor de opdracht werk te maken van een globale visie over het gebruik van de parochiekerken in hun gemeente. In navolging van bovenvermelde conceptnota en de problematiek rond de toekomstvisie van kerken werd er in de Westhoek een initiatief gestart om een toekomstvisie voor de parochiekerken van de 18 betrokken gemeenten, waaronder de gemeente Kortemark, uit te werken.

In 2013 werd er met hulp van het WVI (West-Vlaamse Intercommunale) een inventaris van het patrimonium opgesteld en werd er een toekomstvisie uitgewerkt. De gemeenteraad van Kortemark keurde deze toekomstvisie tijdens de gemeenteraad van 16 december 2013 goed.

Op 1 januari 2017 trad echter een wijziging van het Onroerenderfgoeddecreet in werking. Hierdoor werd een definitie van het begrip kerkenbeleidsplan voortaan in het decreet opgenomen en werd er decretaal bepaald hoe zo een kerkenbeleidsplan er hoort uit te zien. Teneinde over een geldig kerkenbeleidsplan te kunnen beschikken, was het nodig de denkoefening uit 2013 te actualiseren, aan te passen aan de vormelijke vereisten en ter goedkeuring voor te leggen aan zowel het bisdom als de gemeenteraad.

De toekomstvisie die in 2013 werd opgesteld, werd in de loop van 2018 en 2019 bijgevolg opnieuw geëvalueerd en tijdens een gezamenlijk overleg besproken. Uit dit overleg bleek dat bij de betrokkenen partijen de wens leeft om de reeds geformuleerde toekomstvisie aan te houden voor wat de parochiekerken van Kortemark, Handzame, Edewalle en Zarren betreft. Voor de parochiekerk van Werken wil men eerder overgaan tot een nevenbestemming in de ruimte (gedeeld gebruik).

De kerngedachte is dat men de huidige functie van **Sint-Bartholomeuskerk, de Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk, de Sint-Hadrianuskerk en de Sint-Dionysiuskerk** in de volgende jaren wil behouden. De niet-liturgische initiatieven die nu reeds sporadisch in de kerken plaatsvinden, zullen in de toekomst toegelaten blijven en zullen tevens uitgebreid en verder geactiveerd worden. Dit kan bijdragen tot het verder opbouwen van een positieve betrokkenheid bij de kerkgebouwen en tot het nemen van verantwoordelijkheden bij het zoeken naar een lokaal gedragen toekomstvisie.

Om de aanpak met betrekking tot de niet-liturgische activiteiten te stroomlijnen, willen de verschillende partijen er zich van vergewissen dat alles op een juiste manier geregeld wordt. De consequenties van een niet-liturgisch gebruik van kerkgebouwen mogen immers niet onderschat worden.

De gemeente is dan ook vragende partij om voor elke kerk een afsprakenkader op te maken, in samenspraak met de kerkfabrieken en met het Centraal Kerkbestuur rond alle verantwoordelijkheden die een ander gebruik van kerkgebouwen met zich meebrengen : juridisch, verzekering, verantwoordelijkheden van gebruikers, veiligheid en beveiliging, poetsen en opruimen, verbruikskosten, energie, ... Op basis van dit kader kan het gebruik van de kerken verder gestimuleerd worden.

Als hiertoe vragen zouden zijn in de komende jaren wil de gemeente onderzoeken of er technische ingrepen (opberging, voorzien van sanitair, mogelijkheden om af te wassen, voorzien van schraagtafels... ) kunnen gebeuren in kerken om vragen naar niet-liturgische nevenactiviteiten praktisch te ondersteunen.

## WERKEN

Het gewenst toekomstig gebruik van de **Sint-Martinuskerk** betreft een nevenbestemming in de ruimte. Dat wil zeggen dat liturgische activiteiten nog steeds mogelijk dienen te zijn, maar dat de kerk daarnaast zou gebruikt kunnen worden voor culturele activiteiten zoals concerten/tentoonstellingen.

Verder wordt werk gemaakt van de integratie van de museale collectie van het bestaande archeologisch museum in de kerk. Dit door gebruik te maken van flexibel tentoonstellingsmeubilair en volgens een hedendaagse scenografie.

Daarnaast zal de kerk ingezet worden als toeristisch ankerpunt met onthaalfunctie, waar diverse wandelingen en fietstochten starten en/of eindigen. De creatie van een fysieke link met het waardevolle cultuurhistorische landschap (Hoge Andjoen, Handzamevallei) lijkt daarbij betekenisvol. Uiteraard zijn al deze insteken gebaat met hernieuwde bedienende functies zoals; sanitair, kitchenette, berging en een onthaal.

## 3.2. PLAN VAN AANPAK HOE DE TOEKOMSTIGE INVULLINGEN ZULLEN WORDEN ONDERZOCHT

In onderstaand plan van aanpak wordt weergegeven welke stappen gezet zullen worden om de toekomstoptie voor de vijf kerken te bestendigen.

### Gebruik eredienst met nevenbestemming in de tijd (multifunctioneel gebruik)

De gemeente zal bij ruimtevragen met (semi) openbaar karakter de inzetbaarheid van het kerkelijk patrimonium systematisch mee in overweging nemen. Hiermee wordt bedoeld dat bij alle vragen rond de huisvesting van (semi) publieke dienstverlening van de gemeente of van het OCMW de mogelijke en/of wenselijke inzet van kerkelijk patrimonium als optie mee wordt afgetoetst. Hetzelfde geldt bij vragen vanuit andere overheden of (gesubsidieerde) (semi) publieke actoren naar huisvesting binnen de gemeente. De gemeente wil op die manier vermijden dat korte of lange termijnkansen tot activering van dit patrimonium niet worden opgenomen. De gemeente zal bij alle gesprekken met betrokkenen deze afweging mee agenderen.

Ook het Centraal Kerkbestuur, de kerkfabrieken en alle betrokken actoren zullen zelf actief mee nadenken over mogelijke toekomstige functies teneinde zo de toekomst van de kerkgebouwen in Kortemark veilig te stellen.

Alle betrokken partijen zullen onderlinge gesprekken steeds op een transparante en open manier voeren en zullen dan ook afspraken maken rond toekomstige interne en externe communicatie over de toekomstvisie van parochiekerken in het algemeen en specifieke dossiers van kerken in het bijzonder. De betrokkenen willen op die manier bijdragen tot een serene sfeer en tot een goede betrokkenheid bij het nadenken over de uitdaging rond de toekomst van het kerkelijk patrimonium.

### Gedeeld gebruik (nevenbestemming in de ruimte)

Zoals in hierboven reeds omschreven, is het de bedoeling om diverse functies in de Sint-Martinuskerk te combineren. Het is namelijk de uitdrukkelijke wens om de kerk niet permanent op te delen in diverse kleinere ruimtes, maar om nevenbestemming in de ruimte mogelijk te maken aan de hand van flexibele ingrepen. De kerk dient enerzijds te kunnen worden gebruikt voor grote liturgische of seculiere activiteiten of evenementen, waarbij de volledige capaciteit beschikbaar is.

Anderzijds is het noodzakelijk dat de museale collectie van het Archeologisch Museum een nieuw onderkomen vindt, gezien de staat van de huidige locatie. De integratie van de museumstukken in de Sint-Martinuskerk is een unieke kans, gezien de connectie die deze collectie heeft met het kerkgebouw en de directe omgeving (cfr. Hoge Andjoen en Hamzamevallei). Door deze integratie te voorzien aan de hand van een flexibele opstelling/scenografie (gordijnen, mobiel meubilair, ...) blijven de eerstgenoemde functies in het kerkgebouw mogelijk.

Om de troeven van de collectie en de omgeving nog meer naar voren te brengen, wordt er ook voorzien in een toeristisch onthaalpunt. Bezoekers zullen hier terecht kunnen voor informatie over

zowel de museale collectie, het kerkgebouw als de handzamevallei. Bovendien zullen bestaande en toekomstige wandel-en fietstochten afgestemd worden op dit nieuw onthaalpunt.

Dit zijn verschillende ambities die reeds onderzocht werden d.m.v. een haalbaarheidsstudie, uitgevoerd door Origin Architects en het Projectbureau Herbestemming Kerken. De haalbaarheidsstudie werd beëindigd in juni 2021, met de voorstelling van het finaal scenario en een toelichting voor het CKB en CBS.

In december 2024 werd de museale collectie van het Archeologisch Site-Museum geïnventariseerd en geconserveerd door Ergoeddepot Depotzyze. In 2024 werd beslist om een ontwerper aan te stellen om op basis van het finale scenario een ontwerp en meetstaat op te maken.

## BESLUIT

Alle betrokken partijen engageren zich om naar aanleiding van het jaarlijks overleg tussen het centraal kerkbestuur en gemeente na te gaan of het plan nog actueel is en of wijzigingen noodzakelijk zijn. Indien er wijzigingen moeten aangebracht worden, worden deze opgenomen in een addendum aan dit kerkenbeleidsplan na goedkeuring door de bisschop van bisdom Brugge en door de gemeenteraad van Kortemark.

## BRONNEN

### PUBLICATIES

CASTELEIN, L., WERBROUCK, M., De Federatie Krekedal en haar vijf parochiekerken : deel III : Werken. Kortemark : Heemkundige Kring "Crekel Beke", 2014.

DAEL, J., Kindjes Jezus van 1996 sjarde dit jaar zelf de kerststal, in : Krant van West-Vlaanderen, vrijdag 23 dec 2016, p. 30.

DEAL, J., Middernachtmis kleurt Handzaamse kerstnacht, in : Krant van West-Vlaanderen, vrijdag 22 dec 2017, p. 26.

KERFS, J., Raymond van het Groenewoud geeft intiem concert, in : De Streekkrant/Roeselare, woensdag 14 dec 2016, p. 1.

LIEVENS, T., Kortemark verder op weg naar pastorale eenheid, in : Krant van West-Vlaanderen, vrijdag 24 jan 2014, p. 40.

LIEVENS., Laïsmeisjes aten hosties op, in : Krant van West-Vlaanderen, vrijdag 30 nov 2012, p. 61.

LTK, Jaarboek Crekel Beke over Sint-Martinuskerk, in : Krant van West-Vlaanderen, vrijdag 22 mei 2015, p. 32.

LRV, Kerk van Handzame vol nieuwe symbolen, in : Het Nieuwsblad/Oostende-Westhoek, donderdag 9 dec 1999, p. 16.

MISSIAEN, G., Handzame : kerk Sint-Hadrianus : kunstpatrimonium 2008. Torhout : Vriendenkring Kunst Houtland, 2008.

PLYSIER, Y., Gidsen door verborgen weetjes, in : Krant van West-Vlaanderen, vrijdag 23 aug 2013, p. 33.

[S.N.], Vleermuizen vinden veilig onderdak in de kerk va Edewalle, in : Krant van West-Vlaanderen, vrijdag 1 sep 2017, p. 30.

STEEN, M., Kerken zijn zoals mensen, in : Krant van West-Vlaanderen, vrijdag 4 sep 2009, p. 58.

WERBROUCK, M., De Federatie Krekedal en haar vijf parochiekerken : deel I : Kortemark-Edewalle-Handzame. Kortemark : Heemkundige Kring "Crekel Beke", 2013.

WERBROUCK, M., MESSEYNE, M, DEMAREE, J., De Federatie Krekedal en haar vijf parochiekerken : deel II : Zarren. Kortemark : Heemkundige Kring "Crekel Beke", 2014.

WVI, Inventaris van parochiekerken in de Westhoek : Gemeente Kortemark. Brugge : WVI, 07-10-2013.

## ONLINE BRONNEN

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017 : Parochiekerk Sint-Martinus, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/91342> (geraadpleegd op 6 november 2017).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: Parochiekerk toegewijd aan Sint-Dionysius, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/91367> (geraadpleegd op 6 november 2017).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017 : Parochiekerk toegewijd aan Sint-Hadrianus, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/91180> (geraadpleegd op 6 november 2017).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017 : Sint-Bartholomeuskerk, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/91039> (geraadpleegd op 6 november 2017).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017 : Parochiekerk toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/91243> (geraadpleegd op 6 november 2017).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017 Orgel kerk Sint-Martinus Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/92088> (geraadpleegd op 16 november 2017).

GEOPORTAAL (website), [www.geoportaal.be](http://www.geoportaal.be) (geraadpleegd november 2017).

KIK-IRPA (website), <http://balat.kikirpa.be/> (geraadpleegd november 2017).

PASAR KORTEMARK, TOERISME KORTEMARK, Kortemark-Zarren-Werken Lus 1 : Naar en doorheen de Bethoosterse Broeken [pdf], <https://www.kortemark.be/product/515/naar-en-doorheen-de-bethoosterse-broeken>, (geraadpleegd november 2017).

PASAR KORTEMARK, TOERISME KORTEMARK, Kortemark-Zarren-Werken Lus 2 : Naar en doorheen de Bethoosterse Broeken [pdf], <https://www.kortemark.be/product/515/naar-en-doorheen-de-bethoosterse-broeken>, (geraadpleegd november 2017).

VAKANTIEGENOEGENS KORTEMARK, TOERISME KORTEMARK, Kortemark : Van Kreke tot Kouter, [pdf], <https://www.kortemark.be/product/514/tussen-kreke-en-kouter>, (geraadpleegd november 2017).

WESTHOEK VERBEELDT (website), <http://www.westhoekverbeeldt.be/>, (geraadpleegd november 2017).

## DATABASE

STEVENS, D. (red.), Parochiekerk Sint-Bartholomeus, Kortemark – BE, in: Bevraging parochiekerken CRKC. Data Kortemark [Excel-format]. 2013.

STEVENS, D. (red.), Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart, Edewalle, Handzame [deelgemeente in gemeente Kortemark – BE], in: Bevraging parochiekerken CRKC. Data Kortemark [Excel-format]. 2013.

STEVENS, D. (red.), Parochiekerk Sint-Hadrianus, Handzame [deelgemeente in gemeente Kortemark – BE], in: Bevraging parochiekerken CRKC. Data Kortemark [Excel-format]. 2013.

STEVENS, D. (red.), Parochiekerk Sint-Dionysius, Zarren [deelgemeente Kortemark – BE], in: Bevraging parochiekerken CRKC. Data Kortemark [Excel-format]. 2013.

STEVENS, D. (red.), Parochiekerk Sint-Martinus, Werken [deelgemeente Kortemark – BE], in: Bevraging parochiekerken CRKC. Data Kortemark [Excel-format]. 2013.